

NAZ.

le III

I

LVIII

A

4

BIBLIOTECA NAZ.

Vittorio Emanuele III

LVIII

A

4

NAPOLI

TOMASINVS
DE
TESSERIS
HOSPITALITATIS.

JAC. PHILIPPI
T O M A S I N I
D E
T E S S E R I S
HOSPITALITATIS

Liber singularis

*In quo jus hospitii universum, quod vete-
res potissimum, expenditur.*

OPTIMI CONSULTORES MORTVI

AMSTELODAMI,
Sumptibus A D R E Æ F R I S I I.
M D C L X X

Nobilissimo ac Generosissimo
Domino

D^{no}. H E N R I C O

A B

A L C K E M A D E,

Toparchæ in

B E R C K E N R O D E , &c.

Veniunt ad te, Nobilissime Domine, Tesserae hae Hospitales, & è manibus meis evolare gestiunt, ut recipiantur à tam digno, tam benevolo Hospite, futurae tesserae perpetuae meae erga te gratitudinis, symbola tuae erga me benevolentiae. Do-

mo me recepisti, mensæ ad-
hibuisti, ad ipsa amicitiaë sa-
cra, deducente me Nobili
D. Theodoro Kerckringio,
pene admisisti : quidni fa-
ciam isti Deæ parvâ hacce
victimâ ? litabo, spero. Quod
si nutu, tanquam certissima
tessera, asserueris, næ ego fe-
lici me natum sydere, syde-
ra ipsa putabo tangere ver-
tice ; ubi inter cætera lumi-
na splendet virtutum tua-
rum astrum, non uno ful-
gore micans, quod ego po-
tius hac oblatione colere &
venerari malo, quam radios
ejus commemorando quo-
dam-

dammodo retundere, & inferiore laude obscurare. Suscipe ergo, ita precor, tam benevolo animo munusculum hoc meum, quam tibi sincero defertur: & accense clientibus, id est, ut ego interpretor humilibus amicis Tuis,

Nobiliss. ac Generosissime Domine,

obsequioso animo addictissimum

ANDREAM FRISIVM.

ANDREAS FRISIUS
LECTORI
BENEVOLO.

TAm tua privatim interest,
nosse quid emas, quam mea
& publice omnium sciri quid ven-
dam. Quare ut omnibus ex aequo
satisfiat, sic habeto. Tomasinum
de Tesseris hospitalitatis vides.
Hunc authorem ea assiduitate &
cura prosecuti sumus, ut pagina
nulla compareat, quæ medicam
manum ter quaterve experta non
sit. Ac lacunas quidem numero
plures, & momenti gravioris, ad-
hibita diligenti codicum collatio-
ne, qua fieri fide debuit, explevi-
mus: restitutis quæ vel perperam
allegata, vel contra authoris men-
tem, omissa turpiter erant. Quin
illa etiam ipsa, quæ Tomasinus
sub-

subjicienda operi censuerat, ut uno
tibi eodemque filo labor & lectio
curreret, suis singula locis subje-
cimus; adjectis superpondii loco ex
Ant. Augustini operibus gladia-
torum, aliisque tesseriis, exhibita-
que panis gradilis vel congiarii ar-
tificiose descriptione. Ac ne quid
esset, quod tua studia moraretur,
ipsam etiam ex Chisletio contra-
cta hospitalitatis indicem tesseram
apponere visum est. Quae omnia
si grata tibi acceptaque esse vide-
buntur, tesseras has brevi ejusdem
authoris Livius, Livium alii se-
quentur. Vale.

I N D E X

C A P I T V M.

CAP. I.	O Peris occasio.	1
II.	Tabulæ quædam Hospitalis veterum monumentis depromptæ.	3
III.	Tabellæ Gothofredorum expositio.	12
IV.	Hospitalitatis origo, nominisque ratio, ubi quid hospitium, & hospes explicatur.	27
V.	Hospitalitatis usus & finis præcipuus, humanæ vitæ conservatio.	32
VI.	Dii hospitales enumerantur.	37
VII.	Hospitalitatis religio.	43
VIII.	Hospites adorandi ritus unde fluxerit.	45
IX.	Hospitalitas à quibus & in quos potissimum exercebatur.	51
X.	Ius hospitalitatis.	56
XI.	Hospitia quamobrem primitus instituta.	60
XII.	Hospitia antiquorum, quæ publica, vel privata, declarantur.	63
XIII.	De prima hospitem exceptione.	71
XIV.	Hospitem, ac Legatorum peregrinientium, itemque exulum tractatio.	75
XV.	De omine in hospitem adventu.	88
XVI.	Apparatus hospitalitatis circa viatores: ubi de Tesseris, & Symbolo.	89
XVII.	Hospitalitatis securitas & immunitas.	128

XVIII. De

INDEX CAPITVM.

XVIII.	De conviviis quibus hospites excepti: ubi de tricliniis, de mensa & sella hospitali; item de coronis.	130
XIX.	De loco hospitum in mensa.	141
XX.	De cultu mulierum in hospites.	143
XXI.	Osculum hospitibus accedentibus, & abeuntibus datum.	147
XXII.	De cultu veterum Iudæorum in ho- spites: ubi de insigni Abrahæ ho- spitalitate disseritur.	153
XXIII.	Hospitalitatis ratio, variis nationi- bus peculiaris iisque cultioribus Græcis, & Romanis.	159
XXIV.	De reliquarum gentium, & præser- tim Germanorum & Gallorum hospitalitate.	168
XXV.	Hospitalitatis ritus Barbaris genti- bus, Scythis nempe, Turcis, In- dis, aliisque familiaris.	176
XXVI.	De hospitalitate Christianorum primævi sæculi.	181
XXVII.	Posterioris ævi apud quasdam Na- tiones hospitalitas recensetur.	190
XXVIII.	Hospitum discedentium ritus.	196
XXIX.	De mercenaria hospitalitate: ubi de Cauona, Taberna, Stabulo, & Diversorio.	204
XXX.	De supremo erga hospites officio.	210
XXXI.	De Inhospitalitate.	219
XXXII.	Operis Peroratio.	227
		SIL-

S Y L L A B V S
I N S C R I P T I O N V M
A N T I Q V A R V M,

è quibus nondum vulgatæ asterisco
signantur.

* L. Arruntio Stella. 41	spo.	24
<i>Fabnia publia</i> 6.7	* <i>Henricus Valesius.</i>	69
<i>M. Crasso Frugi.</i> 8. 9	<i>L. Octavio.</i>	72
<i>L. Sillano Flamini.</i> 10	<i>C. Auruncejus.</i>	ibid.
<i>Curat. muneris pub.</i> 13	<i>Sub sacerdote Nymphoda-</i>	
<i>Sub L. Arruntio.</i> 16	<i>ro.</i>	92
<i>L. Cannulejus.</i> 17	<i>Sub sacerdote Iceta.</i>	93
<i>Mercurio negotiatori.</i> ib.	<i>C. Curi.</i>	165
<i>C. Domitio Dextro.</i> 18	* <i>L. Hostilius.</i>	211
<i>C. Vettio.</i> ibid.	* <i>Et Tortens.</i>	212
<i>Imperator. Ca. Divi Tra-</i>	<i>D. M. T. Cor.</i>	213
<i>jani.</i> 20	<i>D. M. Val. Ant.</i>	ibid.
<i>Maximo Principi.</i> ibid.	* <i>D. O. M. Laurentio i r-</i>	
<i>Valerio Proculo.</i> 22	<i>gnorio.</i>	215
<i>Feliciter D. D. N. N. Cri-</i>	* <i>Tessera Paganica.</i>	127

JAC. PHILIPPI
TOMASINI
DE
TESSERIS
HOSPITALITATIS
Liber singularis.

OPERIS OCCASIO,

CAPVT I.

PUBLICATO de Tabellis Votivis libro, quem Eminentissimo Cardinali Francisco Barberino, Magni Patruī VRBANI VIII. Nepoti nuncupaveram, nihil æque in votis erat, quam ut urbem Romam, literatorum Emporium, perlustrarem, ac Eminentissimo Principi me coram dicarem, aliosque patronos & amicos, diu literarum commercio notos, conspicerem.

A

An-

Annus supra millesimum sexcentessimus trigesimus octavus vertebatur, cum desideriiis nostris fortuna amplissime responderet. Romam enim Societatis meæ nomine ablegatus, cum summam ibidem hospitalitatem, tum Eminentissimi Cardinalis Francisci Barberini, tum amicorum experirer, serio mecum cogitare cœpi, hanc urbem veræ virtutis domicilium & communem patriam, nec ullo priscos loco è evidentiora suæ majestatis vestigia reliquisse: quæ licet ruderibus non raro occultata, clara tamen sæpius eorum monumenta ad satietatem ferme in oculos veniunt. Inter hæc antiquissima in ædibus *Gothofredorum* tabella ænea, eruditis non indigna, cujus gratia hic labor præcipue mihi susceptus liberalis hospitii monumentum erit. Nullo sane loco magis culta olim Hospitalitas quam Romæ; nec hodie usquam frequentiores advenæ benignius excipiuntur, in Dynastarum palatia admittuntur, religiosæ

giosæ profectionis majorem unquam fructum aut jucunditatem percipiunt: imo exteri, in civium numerum adscripti, communi cæli benignitate summum non raro honoris apicem attingunt.

C A P. I I.

Tabula quadam Hospitales è veterum monumentis depromptæ.

ROmæ in cœnaculo Nobilis Viri Francisci Gothofredi Romani tabella ænea, unum pedem alta, & uncias VI. lata Ped. I, & unc. II. cum dimidia, literis majusculis eleganter incisis adhuc integra conspicitur; quam diligenter delineatam transmisit mihi nobilissimus & egregius omnis hospitalitatis cultor Joannes Baptista Casalius.

L. ARRUNTIO. STELLA COS.
L. IVLIO. MARINO.

XIIII. K. NOV

M. ACILIVS. PLACIDVS. L. PETRONIVS
FRONTO. IIII. VIR. I. D. S. C. FERENTINI. IN
CVRIA. AEDIS. MERCVRII. SCRIBVND
ADFVERVNT. Q. SEGIARNVS. MAECIANVS
T. MVNNIVS. NOMANLINVS

QVOD. VNIVERSI. V. F. T. POMPONIVM. BASSVM
CLARISSIMVM. VIRVM. DEMANDATAM
SIBI. CVRAM. AB. INDVLGENTISSIMO. IMP
CAESARE. NERVA. TRAIANO. AVGVSTO
GERMANICO. QVA. AETERNITATI
ITALIAE. SVAE. PROSPEXIT. SECVNDVM
LIBERALITATEM. EIVS. ITA. ORDINARE
VT. OMNIS. AETAS. CVRAE. EIVS. MERITO
GRATIAS. AGERE. DEBEAT. FVTVRVMQVE
VT. TANTAE. VIRTVTIS. VIR. AVXILIO
SIT. FVTVRVS. MVNICIPIO. NOSTRO
Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I C.

PLACERE. CONSCRIPTIS. LEGATOS. EX. HOC
ORDINE. MITTI. AD. T. POMPONIVM
BASSVM. CLARISSIMVM. VIRVM. QVI. AB
EO. IMPETRENT. IN. CLIENTELAM
AMPLISSIMAE. DOMVS. SVAE
MVNICIPIVM. NOSTRVM. RECIPERE
DIGNETVR. PATRONVMQVE. SE
COOPTARI. TABVLA. HOSPITALI. INCISA
HOC. DECRETO. IN. DOMO. SVA
POSITA. PERMITTAT. CENSVERE
EGERVNT. LEGATI

A. CAECILIUS. A. F. QVIRINALIS. ET
QVIRINALIS. F.

Tabulam hanc Gruterus Fulvii Vrsini fuisse memorat, cui in extremo adjecta sunt.

AD. AVGVST AD. AVGVST
TEM. C. P TEM. C. P.

L. Pignorius etiam in suo Antenore narrat, apud Fulvium Vrsinum olim Romæ visam Hospilitatis tabulam æneam, in ædibus T. Pomponii Bassi, in testimonium desideratæ à municipio apud ipsum clientelæ.

Vrsino etiam alteram adscribit Gruterus è veteri marmore, sed mutilam, quam ex ingenio sum conatus restituere.

M V T I L A.

Tabella Hospitalitatis ex Grutero CLXXII. 7.

.... P V B L I C A E. E X. B. B. I N. H O N.
 N I F I C E N T I A E Q. I N S T E I. T. F. P V P.
 I B. P L. P R. C O S. L E G. C O N S V L A R I S. P R O V.
 I S. E I V S. A C. F R A T R I S. F I L I Q. E T. V X O R.
 V M. T A B V L I S. H O S P I T A L I B V S. T R A N S F E R R I.
 A N T E. C V R I A M. V E L. I N. P O R T I B V S. F O R.
 C A V E R A T. S C H O L A M. H A N C. D I C A V I T

Instei. Sic tabula in monte Cœlio
 inventa.

R E S T I T V T A.

T A B V L A E. P V B L I C A E. E X. B. B. I N H O N O R I S
 B E N E F I C E N T I A E Q. I N S T E I. T. F. P V P.
 L I B. P L. P R. C O S. L E G. C O N S V L A R I S. P R O V I N C I A E
 P A T R I S. E I V S. A C. F R A T R I S. F I L I Q. E T. V X O R I S
 O M N I V M. T A B V L I S. H O S P I T A L I B V S. T R A N S F E R R I
 H V C. A N T E. C V R I A M. V E L. I N. P O R T I C I B V S. F O R
 T V N A E. C A V E R A T. S C H O L A M. H A N C. D I C A V I T

His accedunt Brixiae apud Hieronymum Barganum tabellæ quatuor æneæ, ut refert in monumentis Brixiensibus Clarissimus Vir Octavius Rubeus, inventæ in vico S. Zenonis, quæ plurimum ad rem nostram faciunt : in quibus etiam non pauca de Vulcano ejusque symbolis, admodum erudite, pro uberiore hujus argumenti explicatione ab ipso proferuntur.

M. CRASSO FRUGI I. CALPURNIO
COSS.

PISON. IIIII

III NON. FEBR.

CIVITAS THEMETRA EX AFRICA HOSPI
TIVM FECIT CVM C. SILIO. C. F. FAB.
AVIOLA IIIIIM. LIBEROS POSTEROSQVE
EIVS SIBI LIBERIS POSTERISQVE SVIS
PATRONVM COOPTAVERVNT
C. SILIYS. C. F. FAB. AVIOLA CIVITATEM
THEMETRENSEM LIBEROS POSTEROSQ.
EORVM SIBI LIBERIS POSTERISQVE
SVIS IN FIDEM CLIENTELAMQVE
SVAM RECEPIT.

EGERVNT

E ANNO HIMILIS F. SVFFES.
AZDRVBAL BAISILLEGIS F. LEG.
IDDIBAL BOHARIS F.

M. CRASSO FRVGI

L. PISONE COSS.

SENATVS POPVLYSQUE TIMILIGENSIS
HOSPITIVM FECERVNT CVM C. SILIO
C. F. FAB. AVIOLA PRAEF. FABR
EVMQUE LIBEROS POSTEROSQUE
EORVM SIBI LIBERIS POSTERISQUE
SVIS PATRONVM COOPTAVERVNT
C. SILIVS AVIOLA PRAEF. FAB
THIMILIGENSES VNIVERSOS SIBI
LIBERIS POSTERISQUE SVIS SVORVM
QVE IN FIDEM CLIENTELAMQUE
SVAM SVORVMQUE RECEPIT

EGERVNT. LEGATI

AZDRVBAL SVFFES ANNOBALIS F.

AGDIBIL. BONCARIH

IDDIBALIS F. RISVIL

||||| NNO AZDRVBALIS F. XVCELAAZO

||||| AMILCARIS F. AGDIBIL.

BALITONIS F. SIRNI

10 I. P. TOMASINVS

L. SILLANO, FLAMINI
MARTIALI

C. VELLEO TVTORE COSS.

SENATVS POPVLVSQVE SIAGITANVS
HOSPITIVM FECERVNT CVM C. SILIO
C. F. AVIOLA TRIB. MIL. LEG. III. AVG.
PRAEFECTO FABR. EVMQVE
POSTEROSQVE EIVS SIBI
POSTERISQVE SVIS PATRONVM
COOPTAVERVNT

C. SILIVS. C. F. FAB. AVIOLA
EOS POSTEROSQVE EORVM
INFIDEM CLIENTELAMQVE SVAM
RECEPIT.

AGENTE CELERE IMILCHONIS
GVILISAE F. SVFFETE

L. SIL-

L. SILLANO FLAM. MART.

C. VELLEO TVTORE, COSS.

PRID. NON. DECEMB.

CIVITAS APISA MAIVS HOSPITIUM
FECIT CVM C. SILIO C. F. FAB.
AVIOLA TRIB. MILIT. LEG. III.
AVG. PRAEFEC. FABR. EVM
LIBEROSQVE POSTEROSQVE
EIVS SIBI LIBERIS POSTERISQVE
SVIS PATRONVM COOPTAVERVNT.
C. SILIVS. C. F. FAB. AVIOLA TRIB.
MILIT. LEG. III. AVG. PRAEF. FABR.
APISAM MAIVS LIBEROS POSTEROSQ.
EORVM SIBI LIBERIS POSTERISQVE
SVIS IN FIDEM CLIENTELAM
RECEPIT.

EGERVNT
HASDRVBAL IVMMO IADERIVMMI
HASDRVBAL HANNONIS
BANNOGABALI
CHINISDO SVFFES IIIIIIIII
SAEPO CHANAEBO
LEGATI.

Ex postremis hisce duabus tabellis constat Africæ populum Legatos misisse Brixiam, ut fœdus iniret cum civibus Brixiensibus Fabrorum præfectis. Estque prima Themetræ in hanc sententiam. Consulibus Romanis Marco Crasso Fruge, & L. Calpurnio Pisone die III Februarii, Themetra Africæ Vrbs, & C. Silius Aviola Fabii filius de tribu Fabia, Fabrorum præfectus, simul fœdus & amicitiam mutuam ac fidem perpetuam inire inter se, eorum filios, ac posteros adinvicem in clientelam se recipientes. Id agente Asdrubale filio Baïsillegis & Iddibale F. Boharis Oratoribus prædictæ Urbis, in qua erat Suffes Bannus Himilis F. idest Consul, seu Præses.

C A P. III.

Tabella Gothofredorum expositio.

V Berioris considerationis erit altera, quam Romæ spectavimus.

In

In qua primum se offert L. Arruntius Stella Consul, cum L. Iulio Marino. Civis ille Patavinus fuit, & Vates, cujus ingenii monumenta periere. Prætor primum, deinde Duumvir, postea à Nerone, ut Cornelius Tacitus Lib. xiii. affirmat, Ludis insignibus, qui maxima pompa fiebant, ex nobilibus præfectus. Inter dignitates munus illud censebatur. Sic enim Lib. ix. idem: *Sulpicius Rufus Ludi procurator.* In prisco etiam Lapide Tibure:

CVRAT. MVNERIS. PVBLICI
GLADIATORI

Et apud Suetonium in Caligula, cap. 27: *curator munerum ac venationum.* Consulatum Stellæ, qui non in Domitiani, ut perperam aliquis, sed in Traiani imperium ex hac tabella incidit, Martialis innuit Lib. xii. Epigr. iiii. librum suum alloquens:

Ad populos mitti qui nuper ab urbe sole-
bas,

Itis, io, Romam nunc peregrine liber.

Postea addit:

*Vel, si malueris, prima gradiere Suburra :
Atria sunt illic Consulis alta mei.*

Laurigeros habitat facundus Stella Penates,

Clarus Hyantea Stella sititor aqua.

Cui Consulatum supra voverat, & Apollini iuvenum auratis cornibus, si Imperatori id suaderet, Lib. IX, Epig. XLII.

Bis-senos cito te rogante fasces

Det Stella bonus annuatque Caesar.

Stellæ vestitum splendidum describit Lib. v. epigr. XI.

*Sardonychas, smaragdos, adamantas,
jaspidas uno*

Versat in articulo Stella, Severe, meus.

Recte meus. Fuit enim illi amicissimus. Patavio etiam oriundum significat Lib. I. Epigr. LXI. ubi Aponum Patavini agri vicum non minoris esse existimationis, ob natales T. Livij, Stellæ, & Flacci, quam Virgilij Mantuam,

tuam, Tibulli Veronam, ostendit :

*Verona docti syllabas amat Vatis,
Marone felix Mantua est :
Censetur Apona Livio suo tellus,
Stellaque nec Flacco minus.*

Nec est, quod tabulam hanc suspectæ veritatis quisquam opinetur, quoniam apud Panvinium, Sigonium, Gruterum, Goltzium, aliosque Romanorum Fastorum Scriptores L. Arruntius Stella cum L. Iulio Marino nunquam inter Consules enumeretur. Solebat enim Populus Romanus anni principio Consules nominare, donec hunc ordinem Iulius Cæsar primus turbasset. Hique Ordinarii dicebantur. Qui vero iis procedente anno variis de causis subrogabantur, extraordinarii, sive Suffecti appellabantur. Idem fortassis Arruntio contigit, quem sub xiv. Cal. Novembris in hac tabula Consulem videmus. Fuit etiam in alia tabella Fulvii Vrsini:

SVB. L. ARRVNTIO. STELLA
 NAVIS. HARENARIA. QVAE
 SERVIT. IN. AEMILIANIS
 REDEMTORE.
 L. MARCO. FELICE

Sed plura de hoc viro in Athenis nostris Patavinis, ubi pleniorum eorum censum instituemus, qui literis inclare.

Annos vero per Consules enumeratos, uti sat notos, non est quod heic memorem. Vnus pro multis testis mihi Lucanus Pharsal. Lib. 1v:

*non erigit agros
 Nobilis ignoto diffusus consule Bacchus.*

Hoc est vetustatis supra memoriam Vinum, quemadmodum notavit Theodorus Pulmannus ad Poëtæ indicem. Nos porro quæ minus obvia breviter exponemus.

M. ACILIVS. PLACIDVS. L.
 PETRONIVS FRONTO IIII VIR
 I. D. S. C. idest *Iuri dicundo sacri con-*
fili

fili FERENTIN. Ferentinorum, qui
Tusciæ oppidum habitabant.

Est & Inscriptio apud Vulsinios in
Grutero p. CCC. LXXXV. I.

L. CANNVLEIVS
IN ITALIA. VOLSINIENSIVM
PATRIAE. SVAE
ITEM. FERENT. ET TIBVRTIVM
ITEM. COLONI. ITALICENSIS. &c.

In Curia ædis Mercurii. Mercurius
quippe negotiis, tractatibus & contra-
ctibus præerat. Veteri monumento
in hanc rem nihil manifestius:

MERCVRIO. NEGOCIATORI
SACRVM
NUMISIVS. ALBINVS
EX. VOTO

Mercurius à mercibus dictus, Festo
auctore, quem negociorum omnium
Deum existimarunt.

Nec insolens Curiae mentio in con-
ficiendis contractibus. Ita enim In-
scriptio Neapoli in ædibus Hadriani
Guljelmi;

C. DOMITIO. DEXTRO. II. L. VALERIO
 MESSALA. THRASIA. PRISCO. COS
 VI. IDVS. IANVAR
 IN. CVRIA. BASILICAE. AVG. ANNIAN
 SCRIBVND. ADFVERVNT
 A. AQUILIVS &c.

Item in tabella ænea apud Anton. Au-
 gustinum Archiepiscopum Tarraco-
 nensem

C. VETTIO. &c.
 IN. CVRIA. AVG. &c.
 HONOREM. SIBI. A. NOBIS. OBLATVM
 LIBENT. ET. PRONO. ANIMO
 SVSCIPERE
 ET. SINGVLOS. VNIVERSOSQ. NOS
 REMQ. PVBLICAM. NOSTRAM
 IN. CLIENTELAM
 DOMVS. SVÆ. SVSCIPERE
 DIGNETVR

Scribundo adfuerunt, ut testes, qui
 in omni publico & privato contractu
 intererant.

Quod universi. V. F. P. id est. Vni-
 versi Ferentini populi.

Pomponium Bassum. Præcipuus hic
 Nervæ

Nervæ Trajani Imperatoris domesticus, cui potissimum Italiæ res demandatæ fuerant, ejusque auctoritas spectatur à titulo *Clarissimi Viri*. Quem Viris Consularibus olim Romæ peculiarem, suis magnatibus per immensam annorum seriem Serenissima Respublica Veneta summo splendore integrum vindicavit.

Ab Indulgentissimo Imperatore. Hoc in primis titulo Principes populi auram videntur captasse, nominisque famam sectati. Sic enim Nerva in edicto ad Plinium Lib. x. sub Epist. 66. *Necessarium pariter credidi ac latum, obviam dubitantibus indulgentiam meam mittere.* Neque ab eo degenerem se præbuit nepos, qui hoc monumentum meruit.

IMP. CAE. DIVI

TRAIANI. PARTHICI. F

DIVI NERVAE NEP.

TRAIANO. HADRIANO

AVG. PONT. MAX.

TRIB. POT. III. COS. III

IMP. II. PP

RHODANICI

INDVLGENTISSIMO. PRINICIPI

Hanc laudis partem retulerunt &
Imperatores posterī.

MAXIMO. PRINCIP I

INDVLGENTISSIMO

DOMINO. VALENTI. TRI

VMPHATORI. SEMPER. AVG.

Municipio nostro. Q.D.E.R.F.P.D.E.R.I.C.
Hoc est : *Quid de eare fieri placeret, de*
ca

ea re ita censuerunt. Ita in multis tabellis hac verborum formâ utebantur contrahentes.

Municipiorum autem genera fuere duo. Aliis enim civitas Romana cum suffragio, aliis sine suffragio communicata erat: sic & Coloniarum. Agellius lib. xvi. cap. xiii. ait: *Municipes esse cives Romanos ex municipiis, legibus suis & suo jure utentes, muneris tantum cum populo Romano honorarii participes.*

In clientelam amplissima domus sua. Hinc palam fit non solum hospitalitatis jus exercuisse, qui advenas & peregrinos excipiebant, sed in primis qui populos in clientelam suam & mutuam confœderationem recipiebant. Quod recte ad municipia integra sese extendebat, quorum confœderatio ad memoriam diuturniorem & sociorum splendorem tabellis æneis inscribebatur. Quam consuetudinem antiquissimam indicat Hebræorum cum Romanis fœdus, ejusmodi tabel-

tabellis inscriptum Machabæorum lib.
I. C. VIII. *Et hoc rescriptum est, quod re-*
scripserunt in tabulis æreis, & miserunt
in Ierusalem, ut esset apud eos ibi memo-
riale pacis & societatis. Ejus generis
Romæ in monte Cœlio sub ruderibus
ædis S. Erasmi anno M. D. LXI. tres
erutæ tabellæ, quas mihi visum est
oculis subjicere.

VALE R I O . P

R O C V L O V . C.

P O P V L O N I

PRAESIDI. PROVINCIAE. VAL. BYZAC

D. D. NN. CRISPO. ET. CONSTANTINO. IVNIORE.
NOBILISSIMIS. CAESS. COSS. IIII KAL, SEP
MVNICIPES. MVNICIPL. T. AELI. HADRIANI. AVG. C. VI
LITANI. Q. ARADIVM. RVFINVM. VALERIVM. PROCVLVM
C. V. LIBEROS. POSTEROSQVE. EIVS. SIBI. LIBERIS. POSTE
RISQVE. SVIS. PATRONOS. COOPTAVERVNT. TESSERAM
QVE. HOSPITALEM. CVM. EO. FECERVNT
Q. ARADIVS. RVFINVS. VALERIVS. PROCVLVS. LIBERI
POSTERIQVE. EIVS. MVNICIPES. MVNICIPL. T. AELI. HA
DRIANI. AVG. CIVILITANI. LIBEROS. POSTEROSQVE
EORVM. IN. FIDEM. CLIENTELAMQ. SVAM. RECEPERVNT
IN. QVAM. REM. GRATVITAM. LEGATIONEM
SVSCEPERVNT. INSTEIVS. RENATVS. ET. APOLLONIVS
GALLENATIVS. DVOVIRI. T. AELIVS. NIGOCINVS. ET. AELIVS
FAVSTINVS. AEDILES. L. AELIVS. OPTATIANVS. CAMMARIA
NVS. FLAVIVS. SECVNDINVS. DOMITIVS. OPTATIANVS
AEMILIVS. NENIGONIVS. AEMILIVS. T. TRACIVS. STA
TILIVS. SECVNDIANVS. EX. P. P. ET. VNIBERSVS. ORDO

FELICITER

DD. NN. CRISPO. ET. CONSTAN
 TINO. NOBB. CAESS. IT. COSS
 X. KAL. MAI
 QVOD. Q. ARADIVM. VAL. PROCVLVM
 V. C. PRAESIDEM. PROV. VAL. BYSAC
 FAVSTIANENSES. PATRONVM. COOP
 TARENT. CVM LIBERIS. POSTERISQVE
 EIVS. SIBI. LIBERIS. POSTERISQVE
 SVIS. TESSERAM. HOSPITALEM
 CVM. EO. FECERVNT. VTI. SE. IN. FIDEM
 ATQVE. CLIENTELAM. VEL. SVAM
 VEL. POSTERORVM. SVORVM
 RECIPERET. ATQVE: ITA. IN. HAC
 RE. SPLENDIDISSIMVS. ORDO
 EIVS. CIVITATIS. FAVSTI
 ANENSIS. LEGATIONEM. PRO
 SECVTVS. EST.

Hæc tabella ænea est apud Achil-
 lem Maffeum, lata uncias XII. alta
 vero XXI. ita ut tympanum septem,
 reliquum vero quatuordecim digito-
 rum spatium occupet.

Altera apud eundem in ænea
tabula :

DD. NN. CRISPO. ET. CONSTANTINO
NOBILL. CAESS. IT. COSS
V. IDVS. APRIL
DECVRIONES. ET. COLONI. COLONIAE. AELIAE. AV
GVSTAE. MERCVRIALIS. THAENIT. CVM. QVIN
TO. ARADIO. VALERIO. PROCVLO. V. C. PRAESIDI
PROVINC. VAL. BYZAC. HOSPITIVM. CLIENTE
LAMQVE. FECISSENT. ET. SIDI. LIBERISQVE. SVIS
POSTERISQVE. EORVM. COOPTASSENT. QVINTVS
ARADIVS. VAL. PROCVLVVS. V. C. PRAES. PROVIN. VAL
BYZAC. A. DECVRIONIBVS ET. COLONIS. COL. AELIAE
AVG. MERC. THAENIT. HOSPITIO. CLIENTELAQVE
SVSCEPISET. LIBERISQVE. SVIS. POSTERIS
QVE. EORVM. IN. QVAM. REM. LEGATOS. IRE
DIXERVNT. VNIVERSOS. ORDINIS. VIROS
CENSSENTIBVS. CVNCTIS. AGENTIBVS
CVRIAM. Q. VALERIO. MARVILLO. ET. C. HOR
TENSIO. CONCILIO. DVOVIRIS

Tabula hospitali incisa hoc decreto.
 Hypallage, pro decreto hoc tabulæ hospitali inciso.

Sed & hospitium facere priscis erat pactum inire de certis negotiis, veluti optime ostendunt tabellæ Brixienfes. Locus autem in quo hospites negocia-
 bantur, ξενικὸν appellabatur, Suida teste. Id etiam de privatis hominibus insinuat Symmachus Lib. ix. Ep. 118.

Hospitem tuum Faustinum Senatus amplissimus in societatem recepit, tanta apud nos testimonii tui antiquitas est, ut differri quæ velis, instar injuriæ sit. Et luculentius Cicero in Verrem Act. ult. de Senatu Syracusano: Decernunt statim ut fratri meo hospitium publice fieret, quod is eandem voluntatem erga Syracusanos habuisset, quam ego semper habuissem. Id non modo tum scripserunt, verum etiam in ære incisum nobis traderunt.

Recte qui conventibus ejusmodi intererant, *Egerunt.* unde in tabella prima Brixienfi *Agente.* Actio namque
 con-

contractum significat. *Egerunt autem Legati.* Sic etiam Brixienfis.

C A P. I V.

Hospitalitatis origo, nominisque ratio, ubi quid Hospitium, & Hospes explicatur.

Vix homines ex rudi illa vita veluti è somno experrecti, cælum, stellasque aspiciunt, quin alias terras etiam, aliorum hominum genus, alia loca tenere putent, quorum mores, vitamque investigare exoptant, patriæque pertæsi hinc vagari, atque cupiditate discendi & diversa videndi, alibi diversari tentant. Hinc spontaneo exilio ad longinqua loca proficiscuntur, ubi exteri & peregrini primum hospitio, tum affinitate indigenis se jungentes, invicem clientelam se poscentes, hospites esse incipiunt. Cumque naturæ & rationis ductu homo sit animal sociabile, societas hinc, sodalitas, contubernium,

amicitia, fœdus, hospitalitas ex hujusmodi commercio exortæ. De hospitalitate in præsens sermo noster erit. Hæc enim amicitia quædam hospitio contracta, vel liberalitas & quædam animi propensio in hospitibus recipiendis. Ita Cic. Officior. II. *Recte etiam à Theophrasto est laudata hospitalitas, est enim, ut mihi quidem videtur, valde decorum, patere domos hominum illustrium illustribus hospitibus; idque etiam Republicæ est ornamento, homines externos hoc liberalitatis genere in urbe nostra non egere.*

Igitur qui à patrio cælo errant, hospitio indigent, vel diversorio. Vnde hospitium est consuetudo, qua alios in nostram domum accipimus. De cuius necessitudine Budæus: *Hospitium est familiaris quædam amicitia, vel mihi hospitandi apud illum, vel illi apud me.*

Si vero locus indicatur, hospitium domus est, quæ gratis liberaliterque venienti hospiti patet. Cicero Famil. IX: *Hoc idcirco nosse te volui, ut scires,*
hospi-

hospitium tibi ubi parares. Et ad Atticum II. Te in Arpinati videbimus, & hospitio agresti accipiemus.

Hinc illæ locutionum formulæ. *Hospitium cum aliquo facere, hospitio conjungi: hospitium esse alicui cum aliquo. Cicero Famil. XIII: Avitum mihi hospitium cum Lisone, Lisonis filio. Ibidem: Cum Demetrio Mega mihi vetustum hospitium est: familiaritas tanta cum Siculo nostro. Idem pro domo sua: Quo cum mihi amicitiam Respublica conciliavit; hospitium voluntas utriusque conjunxit. Horatius etiam Sermon. Lib. I. Satyra V. Excipere hospitio.*

Hospitii significationi etiam hospitis convenit. Hospes porro ampliori significatu etiam alienum notat apud Apostolum ad Eph. cap. II. v. XIX. Quemadmodum Peregrinum apud Persium Sat. II. & Terentium in Andria Act. IV. Sc. VI: *Nunc me hostitem lites sequi, quam hic mihi sit facile atque utile, aliorum exempla commonent. Et Cic. Acad. I. Nam nos in nostra urbe*

peregrinantes, errantesque tamquam hospites, tui libri quasi domum deduxerunt; ut possemus aliquando qui & ubi essemus, agnoscere. Idem Cicero ad Att. Est enim aliquid advenientem non esse peregrinum atque hospitem.

At hospes proprie dicitur, qui vel alterum hospitio excipit, vel ipse excipitur. Priore in modum indicat Cic. pro Dejotaro: *Quamobrem hoc nos primum metu C. Caesar, per fidem & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te ullam partem iracundiae suspicemur. per dexteram te istam oro, quam Regi Dejotaro hospes hospiti porrexisti. Alterum ad Familiares Lib. ix. Non multi tibi hospitem accipies, sed multi joci.*

Sed & hospita genere fœminino profertur, ut *hospita mulier*; quod etiam ad inanimata transiit: unde *hospita aquora* Virgilio, item *flumina & inhospita recta* apud Ovidium.

Ab hospite præterea *hospitalis* & *hospitalitas* Græcis *ἐπιτιμω* derivatur. Est-
que

que hospitalis, liberalis, & facilis ad recipiendum hospites hospitio. Itemque ad hospitium pertinens. Qua ratione tam in persona, quam extra personam est. Ostendemus infra etiam Iovem hospitalem appellari, ut qui hospitii præses sit. Cic. Verr. Act. 1. *Homo qui semper hospitalissimus, amicissimusque nostrorum hominum existimatus esset, noluit videri ipsum illum Rubrium invitum in domum suam recepisse.* Idem in Offic. 2. *Theophrastus quidem scribit; Cimonem Athenis etiam in suos curiales Laciadas hospitalem fuisse.* Et T. Livius lib. 1: *Exceptus benigne ab ignavis consilii, cum post cœnam in hospitale cubiculum deductus esset &c.*

Ejusdemque originis HOSPITALIA, ædes publicæ egenis excipien-
dis, *hospitia* non inepte possunt appel-
lari; quæ vulgo *hospitalia*, Græcis *xenodochia* dicuntur. De diversorio ta-
men intellexit Vitruvius lib. VI. cap. X.
*Præterea dextra. ac sinistra domunculae
constituuntur, habentes proprias januas,*

triclinia, & cubicula commoda, ut hospites advenientes, non in peristylia, sed in ea hospitalia excipiantur. Quia ratione Suidas Xenodochium publicus locus hospitibus recipiendis destinatus.

Quæ vero viatoribus, peregrinisque mercede patent, *Caupona* ac *diversoria* vocantur. De quibus nos inferius.

C A P. V.

Hospitalitatis usus & finis precipuus, humana vitæ conservatio.

Hospitalitas necessaria est, quandoquidem homo homine eget in hac vita, & hospitalitas est ea liberalitas, qua quis peregrinos & extraneos solet hospitio recipere. Quid vero optabilius amicis se mutuo colentibus, & quid splendidius ac suavius, quam extraneos intra suas ædes ad communem mensam trahere? Hinc regius character existimata est humanitas & hospitalitas, gemmisque pretiosis præferenda. S. Chrysostomus
Homil.

Homil. de Elem. & Hosp. *Hospitalitatem exerce, continenter orationi incumbere, videbis hæc fore auratis vestibus potiora, gemmisque pretiosis & monilibus longo intervallo præstare.* Messis hæc copiosa eidem Tom. VI. Orat. in D. Petrum & Eliam: *Hospitalitatis semen vidua sparsit, & statim florentem atque copiosam hospitalitatis messem collegit.* Itaq; sumptus in hospitem jure laudatus à Plauto:

In mala uxore si quid sumus, sumptus est:

In bono hospite atque amico questus est quod sumitur.

Plato etiam Lib. de Legum Latione I. hospitii necessitudinem esse necessariam significat hisce verbis: *Fortassis etiam omnibus pueris, postquam sibi jus cum civitate aliqua hospitii necessitudinem esse audierint, hoc modo benevolentia quadam à teneris statim animum subit, ut qui hospitii jus jactant, veluti alteram patriam illam, post suam civitatem habeant.*

Hospitalitatis porro usus & necessitudo non solum inter præsentes, sed ad posteros etiam, veluti hereditarium quoddam bonum transiit; & quænam illius vel contrahendi, vel etiam renovandi & instaurandi ratio fuerit, Homerus docet sub Diomedis atque Glauci persona, qui in ipso prælio paternam hospitii necessitudinem renovarunt. Nam Diomedes cum interrogasset Glaucum, quonam esset oriundus, & Glaucus exposuisset: statim paternum illum esse hospitem affirmavit.

*Certe mihi hospes paternus es antiquus :
Oeneus enim olim nobilis eximium Bellerophontem*

Hospitatus est in aula, viginti dies detinens.

Hi vero etiam sibi mutuo dabant xenia pulchra;

Oeneus quidem balteum dedit phœniceo colore lucidum,

Bellerophontes autem aureum poculum utrinque cavum,

Et

*Et illud ego reliqui proficiſcens, in adi-
bus meis.*

Postea antiquam hospitii neceſſitudi-
nem inter ſe pacti ſunt, Pergit enim
Vates:

*Manusque mutuas apprehenderunt,
fidemque dederunt*

Et acceperunt.

Id optime Virgilius *Æn.* xi expreſſit:

*Nec vos arguerim, Teucric, nec ſœdera,
nec quas*

Iunximus hospitio dextras.

Inde ſymbolum hospitalitatis dextra
fuit, veluti ſuo loco monuimus.

Hospitii vero uſus & neceſſitudo an-
tiqui inſtituti erat, non modo inter
privatos, ſed etiam inter populos: ne-
que id quidem modo, ſed etiam inter
ſingulos, privatosque homines & civi-
tates, quæ ſanctè religioſeque eam co-
luere.

Sic Populum Romanum cum aliis
vel populis, vel regibus, vel etiam pri-
vatis hominibus Senatusconſulto ſci-

mus hospitium contraxisse. Quo allu-
dens Virgilius *Æn. vii.*

*Ipsè modo Æneas (nostri si tanta cu-
pido est,*

*Si jungi hospitio properat, socrusque
vocari)*

Adveniat.

Propterea hospitium persæpe pro ami-
citiâ usurpatur, & apud Hyginum *in
hospitium venire* inviolabilem fere si-
gnificat amicitiam, quandoquidem
hospitii jus sanctum erat. Ejus autem
amicitiæ erat nota pignusque tessera,
de qua suo loco plenius. Etiam *in ho-
spitium & honorem recipere*, idem signi-
ficat.

Plato denique sapientissimus sum-
mum hospitalitatis finem, ad quem
omnia referenda, ipsum Deum statuit;
& in Lib. v. de Legibus, cum ipsis pe-
regrinis sanctissimum nobis pactum
cômmerciumque intercedere. Omnia
namque vel ipsorum peregrinorum,
vel civium peccata, atque delicta ad-
versus

versus peregrinos commissa, in ipsum potissimum Deum, ceu ultorem ac vindicem redundant. Nam peregrinus sociis atque cognatis destitutus, hominum pariterque atque Deorum misericordia magis videtur dignus.

C A P. V I.

Dii hospitales enumerantur.

A Rectum itaque fuit olim hospitii vinculum, atque adeo etiam divini numinis reverentia sanctum, ut hospitii disceptationi Jovem inter alios superstitiose religiosa primum præficeret antiquitas, Jovem hospitalem eum appellans & invocans, quasi hospitii præsidem & vindicem, cujus in tutela hospites esse credebantur. Plautus in Pœnulo Act.v. Sc. I.

*Deum hospitalem ac tesseram mecum
fero.*

Ita Romani Jovem *Xenium*, id est hospitalem appellabant. Idque sine du-

bio Græcorum auctoritate. Ait enim
Homerus Od. ξ.

— οὗτος γὰρ Διὸς ἐστὶν ἄνακτος.
Ἑεῖνος.

Ab enim Iove sunt omnes hospites.

Hinc fides Iovis hospitalis Cic. ad
Qu. Frat. *Non faciam ut illum offen-*
dam, ne imploret fidem Iovis hospitalis.
Et pro Dejotaro: *Si te palam interemis-*
set, Iovis quidem illius hospitalis numen
non unquam celare potuisset. Apulejus
lib. III. *Sed proh Iupiter hospitalis &*
fidei secreta numina. Eadem mente Vir-
gilius Æneid. I.

Iupiter (hospitibus nam te dare jura
loquuntur)

Hunc latum Tyriisque diem, Troiaque
profectis

Esse velis, nostrosque hujus meminisse
minores.

Ita Jupiter ultor & vindex suppli-
cum atque hospitum apud Plutar. in
Amatorio. Jovis autem hospitalis fœ-
dus tangit Apulejus Metam. lib. VII.

de

de equis verba faciens : *Nec Hospitalis Iovis servato fœdere , rivalem summo furentes persequuntur odio.* Huc pertinet Lycaonis fabula , qui cum hospitio susceptos hospites necaret , à suscepto Jove , postquam ei epulas humanas apposuisset , versus in Lupum , exemplo suo ostendit hospitii jura non esse violanda . Ideoque Jupiter ab Ovidio hospes appellatur , ejusque ara venerationi fuit :

*Ante fores horum stabat Iovis hospitis
ara.*

Homerus certe variis in locis Jovem tutorem hospitem deprædicat. Od. ɔ.

*Et tu senex multa passus , postquam te
ad me duxit fortuna*

*Ne mihi mendaciis gratificare , neque
mulceas.*

*Non enim ob id ego te honorabo , neque
diligam ,*

*Sed Iovem hospitalem veritus , teque
ipsum miseratus.*

Et in 1x. Odyssæ :

*Jupiter autem ultor est supplicumque
hospitumque*

*Hospitalis, qui hospitibus simul vere-
cundis opitulatur.*

Idem in Odyssæ 2 :

*Jupiter tibi det hospes & immortales
Dii alii*

*Quodcumque maxime vis, quoniam
me benignus hospitatus es.*

Et alibi :

*Hospes, non mihi fas est, neque si vilior
te veniat,*

*Hospitem contemnere, ab enim Jove
sunt omnes*

*Hospitesque pauperesque : munus au-
tem exiguumque charumque*

Templa etiam Jovi hospitali dicata.
insinuat Historia Machabæorum Lib.
11. cap. vi. Antiochus in Hierosolymis
templum Jovi Olympio dedicavit, & in
Garizim, prout erant ii, qui locum inha-
bitabant Jovis hospitalis : adeo miseros
Hebræos tyrannis premebat !

A Jove

A Jove etiam *fulmina hospitalia* ex-
orta prodit Barnabas Briffonius Lib. 1.
de Formulis p. 127. ubi varia enume-
rat fulminum genera. Quænam fue-
rint, explicat Seneca Lib. 11. Natural.
*Quæst. Hospitalia fulmina quæ sacrificiis
ad nos Jovem arcessunt, & (ut verbo eo-
rum molliori utar) invitant.*

Venus præterea, veluti amoris ma-
ter, hospitali titulo honestatur. Cicero
pro Cœlio: *Huic facinori tanto tua mens
liberalis, conscia, tua domus popularis, mi-
nistra, tua denique hospitalis illa Venus
adjutrix esse non debuit.*

Minerva quoque hospitalis dicta,
auctore Pausania Lib. 111. *Quo in loco
Parcæ sunt, ibidem est hospitalis Jupiter,
& hospitalis Minerva.*

Castori & Polluci pariter hymnus
dicebatur *Ξενιαὶ*, quod hospitales ef-
sent, & placida numina, ut Scholiastes
Pindari docet in Olympiis.

Hinc *Theoxenia* festum erat, ut
Pindari Scholiastes tradit, in quo multi
hospites confluebant, & hilariter exci-
pic-

piebantur Ode. III. *Olympia* alii dictum hoc festum volunt, quod Herculi, Castori, Polluci, & hospitalibus Diis fuerit sacrum, ut refert ibidem interpres, quia cum essent tutelares Dei ludorum præfecti ab Hercule, videbantur excipere hospites advenientes ad ludos.

Lares item. His accedunt Dii Viales, qui præsunt viis, quos invocare solent qui peregre proficiscuntur, & ad viam se accingunt, quos in libro de Donariis attigimus.

Apollo quoque Theoxenius, id est hospitalis Deus a Pellenensibus vocatus cultusque fuit, apud quos ejus Dei Templum, ad quod certamen Theoxenia nomine celebratum fuit; ubi victoriæ ejus præmium fuit argentum, teste Pausania, sive ut Pindari interpretes volunt, chlæna vestis.

C A P. V I I.

Hospitalitatis religio.

QVanta esset vis hospitii, quanta religio & necessitudo apud Romanos, indicat nobis T. Livius noster lib. v. ab urbe condita cap. xxviii. de Timasitheo Liparenfi loquens, qui Legatos Romanos hospitio exceptos, ac Delphos usque deductos, retro in Urbem fospites reduxerat. *Hospitium* (inquit) *cum eo Senatusconsulto factum est, donaque publice data.* Et lib. xxxvi. de bello Syriaco Princeps legationis expositis initiis amicitiae cum populo Romano, meritisque Rhodiorum: *nihil, inquit, nobis tota nostra actione, Patres Conscripti, neque difficilius, neque molestius est, quam quod cum Eumene nobis disceptatio est, cum quo uno maxime regum, & priuatim singulis, & quod magis nos movet, publicum civitati nostrae hospitium est.* Ultima in Verrem sic eloquentiae Parens invehitur, tanquam

quam hospitii violatorem : Pater ad-
erat Dexio Tindaritanus , homo nobilissi-
mus , hospes tuus : cujus tu domi fueras ,
quem hospitem appellaras : eum cum illa
auctoritate & miseria videres praditum ,
num te ejus lacryma , num senectus , num
hospitii jus , atque nomen à scelere aliquam
ad partem humanitatis revocare potuit ?
Sed quid ego hospitii jura in hac tam in-
mani bellua commemoro : qui Sthenium
Termitanum , absentem hospitem suum , cu-
jus domum per hospitium exhausit , & ex-
inanivit , absentem in reos retulerit , causa
indicta , capite damnarit : ab eo nunc hospi-
tiorum jura atque officia quæramus ? Cæsar
de Hæduis Lib. I. Quibus præliis , calami-
tatibusque fractos , qui & sua virtute , &
Populi Romani hospitio , atque amicitia
plurimum ante in Gallia potuissent , coactos
esse Sequanis obsides dare nobilissimos ci-
vitatis . Et de Germanis Lib. VI. Hospi-
tes violare fas non putant : qui quaque de
causa ad eos venerunt , ab injuria prohibent .
sanctosque habent ; iis omnium domus pa-
tent , victusque communicatur . Immo sa-

cro sanctum hospitium fuisse, ejusque violati nefas, indicat Libro de bello Hispanico A. Hirtius Panfa: *Eodemque tempore transfuga nunciavit ex oppido, Junium, qui in cuniculo fuisset, jugulatione oppidanorum facta, clamasse, facinus se nefandum, & scelus fecisse, nam eos nihil meruisse, quare tali pœna afficerentur, qui eos ad aras & focos suos recepiſſent, eosque hospitium scelere contaminasse.*

C A P. VIII.

Hospites adorandi ritus unde fluxerit.

IMmo ea paulatim crevit hospitum veneratio, ut apud Scythas, alioquin barbaros, pro Diis haberentur. Lucianus in Toxari, sive de Amicitia refert. Toxarim Scytham hominem Mnesippo Atheniensi, exprobranti sibi, quod Pyladem & Orestem peregrinos atque etiam hospites pro Diis colerent, respondisse. *Quod hospites erant, non Scythæ, id vero nihil obstat, quo minus boni viri judicentur.* Ho-

Hospites autem esse venerandos merito putabant veteres, tum ne inhumani viderentur, tum quia si Dii aliquando sub peregrinorum habitu ad mortales accederent, tectis ne prohiberentur. Magna itaque religione hospites adventantes recipiebantur. Sic Jovem apud Licaona Ovidius introducit.

*Et Deus humana lustris sub imagine
terras.*

Et VIII, Metam. de Jove & Mercurio:

Iuppiter huc, specie mortali, cumque parente

Venit Atlantiades, positis caducifer alis:

*Mille domos adiere, locum requiemque
petentes;*

Mille domos clausere sera.

Homerus pariter sæpius Deus oberantes finxit. Quod quidem convenit cum illo D. Pauli à S. Chrysostomo in sermone de Lazaro receptum. *Sectamini hospitalitatem; per hanc etiam quidam inscientes hospitio exceperunt Angelos.*

gelos. Ingressi igitur hospites excipientes supplices adorabant. Id manu fiebat ad os illata; qualiter apud Juvenalem à facie *jaçtare manus*. Sic Minucius Felix in Octavio: *Cacilius, simulacro Serapidis denotato, ut vulgus supersticiosus solet, manum ori admovens, osculum labiis impressit*. Nam is erat adorationis ritus apud veteres. Apuleius in Apologia: *nefas habet adorandi gratia manum labris admovere*; hinc labratum osculum, & labrata oscula. Sic numina sua, sic Imperatores suos adorabant, & Imperatorum imagines haud minus quam Deorum simulacra. Aliquando etiam manu ad os relata solebant sacram Principis purpuram contingere, capite demisso. Adorationis etiam mos erat, adorantes primum manum porrigere, deinde statim ad os referre; quanquam & primum alii contra faciebant, & manum osculari, deinde eam versus illum, quem adorabant protendere consueverant; unde *oscula jacere, & basia jaçtare*. Cornelius Tac. Lib. 1.

Hist.

Hist. cap. xxxvi. *Nec deerat Otho protendens manus, adorare vulgum, jacere oscula, & omnia serviliter pro dominatione. Ita etiam manu venerari, & manu salutare, ut de Nerone Tacitus: postea genuflexus & cœtum illum manu veneratus est. Sic aurigæ flagello populum venerabantur, cum flagellum ipsum osculabantur. Sic amici tangunt dextram, Virgil. lib. viii.*

Compellare virum, & dextra conjungere dextram.

Vbi videndus est Servius: dextræ enim conjunctio amoris & hospitii signum, & propterea hospitibus dextra porrigebatur. Cic. pro Dejotaro: *Per dexteram te istam oro, quam Regi Dejotaro hospes hospiti porrexisti.*

Virgil. xi.

*Nec vos arguerim Teucris, nec fœdera,
nec quas*

Iunximus hospitio dextras.

Quod factum fortassis, vel quia dextra validior est sinistra, vel quia supplicantes

tes & miseros, quibus favemus, dextera erigere solemus. Semper enim dexteram porrigere, est auxilium præstare. Dextera etiam antiqui se mutuo venerabantur : per dexteram jurabant, tanquam fidei & virtutis auxilium; & alicui dexteram injicere, est in familiaritatem admittere.

Nec solum hospites adorabant, sed excipientes quoque, ut mos est Anachoretarum, iis pedes lavare consueverunt. Ita in Vitis Patrum Lib. 11. *Cum aliquem sibi adesse senserunt servi Dei, continuo procurrunt obviam, & velut Angelum Dei excipientes adorant, pedes lavant, ad orationem invitant, mensam ponunt, atque omnia secundum divinum mandatum complent charitatis officia.*

Inter alia B. Apollonii documenta de hospitalitatis studio hoc erat : ut adventantes fratres *quasi Dominum suscipiamus advenientem.* Addit enim : *hospes fui, & suscepistis me.* Sic enim Abraham suscepit eos, qui homines quidem

C

vide-

videbantur, Dominus in eis intelligebatur.

Immo Hospites adorat Apollonius, osculo excipit, eorumque pedes lavat, velut in ejus vita memoratur: *Vbi autem appropinquare jam cœpimus, audita voce psalmi, etiam ipse Sanctus Apollonius procedit in occursum. Et ut vidit nos, statim prior adoravit usque ad terram, & surgens osculo nos suscepit. Vbi autem ingressi sumus Monasterium, oratione prius (ut moris est) data, pedes nostros propriis manibus lavit, & cetera quæ ad requiem corporis pertinent adimplevit. Hac autem facere ei moris erat omnibus adveniantibus. Adorando genua tangebant, quia genua misericordiæ dedicata erant, ut ait Plinius: unde vota ad genua Deorum ponebantur, ac signabant, quemadmodum de Veterum Votis ac Donariis Cap. v. uberrime differuimus.*

C A P. IX.

*Hospitalitas à quibus & in quos
potissimum exercebatur.*

Hospitalitas, nectar, ac pabulum
humanæ conditionis, & Clarissi-
morum Virorum delictum, pleno jure
ab omnibus, & in omnes exercenda. Hi
vero hospites, aut erant domestici, aut
incogniti. Qui domestici, erant amici
externi, in quos Martialis allusit Lib.
III. Epig. IV.

*Vnus erit (mihi crede) satis, cui non eris
hospes.*

Hi vero magnis honoribus excipiebantur. Nam ut eorum erat fortuna & nobilitas, armis, fistulis, buccinis, atque tympanis procul admodum ab urbe, partim peditatu, partim equis, & curribus honorifice iis obviam ibant incolæ, eos expectantes in amplissimo loco, ubi summa comitate & verbis eos salutare, & in urbem ea pompa introducere, eosque ad proprios lares,

congregatis amicis deducere consueverunt. Cui officio, si Legati erant, seligebantur etiam à Senatu viri graviores, qui iis omnia hospitalitatis officia prolixè deferrent, conviviiisque magnificis, ac muneribus exciperent.

Amici præterea hospites habebant tesseras hospitales vel symbola.

Sin autem hospites erant incogniti & peregrini, horum quatuor erant genera. Primum nempe peregrinorum, puta mercatorum & negotiatorum, qui lucri gratia undique convolant, nihil maris pericula vel asperas vias timentes. Alterum eorum, qui orbis delicias ut lustrent, vel discendi causa, longe à patria & parentibus veluti exules spontanei regiones diversas peragrant, ut sunt hodie Germani, Galli, Flandri ac Belgæ, qui propter virtutes sponte exulant. Vel qui sacrorum causa, & ad ludorum spectacula publica convolant. Tertium eorum, qui publice à populo, vel à Principe missi, legationis causa aliunde

de accedunt. Quartum eorum, qui fortuna, aut calu aliquo adveniunt. Hi maxime hospitio sunt excipiendi, atque humaniter tractandi. Qui enim ejecti à fortuna, domestici casus nempe tesseras, supplices vittas & ramos habebant. Inde Homerus Libro 1. Iliad.

Stemmata habens manibus Phæbi vibrantis ab alto.

Sic Æneas Lib. VI II. Æneid.

*Paciferaque manu rāmum prætendit
Olivæ.*

Prætendere autem ramum, quod faciebant hospites peregrini, est apud Græcos *ωστελειν σέφανον*; nam coronam sive ramum prætendentes tangebant genua. Petron. Arb. *Infelicissimus puer tangebatur genua cum fletu, petebaturque suppliciter.* Solebant enim veteres, cum supplicabant, præ manibus coronam habere, sive Lauri, sive Olivæ. Hospites vero supplices sedebant *ἐν ἰσχάρι*,

hoc est, in foco, ante cineres, ut videre est apud Homerum, ubi Ulysses ante cineres in foco sedet, quod non placet tandem Minoi socio Heroi Eche-
neo:

Ἀλκίνο', εἰ μὲν τοι τὸδε κάλλιον, εἰ δὲ ἕτοιμα,
Ξεῖνον μὲν χαμαὶ ἦσθαι ἐπ' ἰσχάρι ἐν κοίῃσιν,

*Alcinoë, non sane tibi hoc honestum,
neque convenit*

*Hospitem quidem humi sedere ad fo-
cum in cineribus.*

Scripserat enim Homerus supra.

Ὡς εἰπὼν, καὶ ἄρ' ἔειπ' ἐπ' ἰσχάρι ἐν κοίῃσιν
Παῖρ πuerί.

*Sic fatus resedit ad focum in cineribus
Juxta ignem.*

Atque hinc etiam dicta ἰσχάρι ab αἰρῶν, hoc est à precibus. Ibi enim preces ejecti hospitesque, sive miseri fundebant, ad misericordiam commoven-
dam, unde *aram tenere, se ara tueri* apud Latinos, & Juvenalis Sat. x.

*Et ruit ante aram summi Jovis, ut vi-
tulus bos.*

Loquitur vero Poëta de Priamo, qui ad Aram Jovis à Neoptolemo est obtruncatus. Qui vero sic ante focos in cineribus sedebant supplices, (hospites ignoti videlicet & ejecti, quibus loqui vetitum observat Apollonii Rhodii Scholiastes Lib. iv.) si postea cognoscebantur, adlevabantur & in sella sedebant. Hom. Lib. vii. Odyss.

*Manu prehensum Ulyßem, prudentem
vario consilio*

*Levavit à foco, & in sedem locavit
splendidam,*

Filio cedere jussu virili Laodamante

Qui ei proximus sedebat, maxime vero ipsum amabat.

Ad hæc solemnitatem ludorum innuit Dionysius Halicarnassæus in excipiendis hospitibus per dies festos Libro vii.

Hospitum beneficentia patriæ desiderio postponitur, Halic. Lib. v. Etrusci à Cumanis casti, atque in agros Romanos profugientes, cum in Urbem plaustris

*comportati omnibus humanitatis officiis fo-
verentur, abjecto patriæ desiderio apud
benefactores remanent. His Senatus lo-
cum in Vrbe ad ædificandum dedit, vallem
inter Palatinum & Capitolinum colles,
quatuor ferme stadiis protensam; qui us-
que ad nostram ætatem vicus Tuscus Ro-
mana lingua vocatur.*

C A P. X.

Ius Hospitalitatis.

Hospitalitatis apud veteres jus eo
in pretio fuit, ut sanguinis id
nexui præferrent. Hoc autem sale &
mensa contrahi solitum. Mutuis quo-
que muneribus inter se homines co-
pulabantur, vel coram, vel per in-
ternuncios. Hinc Virgilius Lib. ix.
Æneid.

*Euryalus phaleras Rhamnetis, & au-
rea bullis*

*Cingula, Tyburti Remulo ditissimus
olim*

Quæ

Qua mittit dona, hospitio cum jungeret absens

Cædicus.

Cædicus nempe Remulo, cum absens eum sibi hospitio vellet jungere, misit phaleras & cingula bullis aureis, hoc est clavis, insignita. Et hoc quidem jus velut hereditarium à parentibus ad posteros traducebatur, cujus vel contrahendi, vel renovandi & instaurandi quænam ratio fuerit, apud Græcos Homerus docet, sub Diomedis & Glauci persona, quos in ipso prælio paternam hospitii necessitudinem renovasse antea monuimus.

Sic hi media in acie à mutuo conflictu sibi temperant. Teucer vero Trojanus, licet cum Priamo esset sanguine junctus, non dubitavit cum Trojanis pugnare, seque popularium sanguine coinquinare. Cætera hospitalitatis jura Homerus sub fabularum involucris descripsit. Quam sacrum ac inviolabile voluerit hospitii jus indica-

vit Aurelius Imperator in Epistola militari ad Vicarium suum, ubi leges militum decernit : *in hospitibus caste se agant.* Ideoque violatum hospitii jus punivit severissime, ut notat Vopiscus. *Solus omnium militem, qui adulterium cum hospitis uxore commiserat, ita punivit, ut duarum arborum capita inflecteret & ad pedes militis deligaret, eademque subito dimitteret, ut scissus ille utrinque penderet.* Philippus etiam Rex Macedonum, improbissimo militi, ingratiissimo hospiti, stigmata inscribi iussit, ingratum hospitem testantia, quemadmodum prolixè narrat Seneca de Beneficiis Lib. IV. cap. xxxvii.

Iuris autem hospitalis caput erat Hospites ab aliena vi atque injuria defendere, præeuntibus etiam animantibus iis, quibus vis nulla rationis. Nimirum homines hospitalia servare jura ex avibus cognoscunt : quid religionis hospitibus sit deferendum, quod obsequium deputandum. Nec quidquam in libris veteris, novique fœderis magis in-

inculcatur piis animis, quam jus hospitii. Atque in primis gentium Doctor I. ad Timotheum III. hospitales jubet esse Episcopos, quorum est Christi exemplo anniti, ut non solum verbo, sed exemplo aliis prælucceant. Quod ejus officium luculentius exaggerat Barbosa de Officio & Potestate Episcopi, Parte prima, T. II. Concl. IX.

Immo Servatorem Christum extremi Iudicii sententiam iis benignam pronunciaturum memorant sacrae litteræ, qui hospitalitatis munus in egenos exercuere.

C A P. X I.

*Hospitia quamobrem primitus
instituta.*

VT peregrinantes & advenæ susci-
perentur, splendidum ac heroï-
cum arbitrabantur, patere domos ho-
spitibus; quin etiam ad urbium com-
mendationem atque ornamentum per-
tinere, exteros hoc liberalitatis gene-
re, ut ait Cicero de Officiis lib. II. in
urbe nostra non egere. Cui simile est
illud Pontani. *Est autem non modo pri-
vatorum civium, verum etiam urbium
ipsarum summa laus, privatas domos pate-
re peregre venientibus.* Est enim species
publicæ humanitatis, ut hospitio pere-
grinus non egeat. Cujus in sacris lite-
ris atque prophanis exempla passim
obvia. Nec sine spe præmii: *Tanta
namque, eleganter inquit S. Ambrosius
Officior. lib. II. c. XXI. est apud Deum
hospitalitatis gratia, ut ne potius quidem
aqua frigida à præmiis remunerationis*
immu-

immunis sit. Vides quia Abraham Deum recepit hospitio, dum hospites quarit? Vides quia Loth Angelos suscepit? Quid scis, an & tu cum suscipis hospitem, suscipias Christum? cum in hospite sit Christus, quia Christus in paupere est, sicut ipse ait: In carcere eram, & venistis ad me, nudus eram & operuistis me.

Gillas Agrigentinus, omnium qui unquam fuere liberalissimus, spectacula edendo, epulas apparando, annonam in caritate rerum subministrando, virgines dotando, domum suam adeo liberalitatis officinæ & hospitalitati dicaverat, ut quingentos equites Gelenfes, vi tempestatis in prædia sua compulso, propria impensa aluerit.

Nec hospitia publica solum hospitibus & peregrinis recipiendis erecta, sed plerumque ad exercenda maxime circa advenas & egenos pietatis opera; ne dicam ad urbium splendorem. sublevando nempe cives, qui aliter exterorecepturi essent, ubi loca merce-

naria defunt. Optimo proinde confilio ea non raro ædificata Principum beneficentia, ad sui nominis perennitatem, & pietatis studio, quo nec Turcarum Imperatores destituti. Immo sæpius in conscientiæ sublevationem, dum præter Principes, cives quoque opulentiores, hæredibus orbat, extremo vitæ articulo facultates suas hospitali extruendo legant. Quo nullum mortalibus factum dignius: omnes quippe in hoc Mundo peregrinamur. *Nec enim juxta Apostolum ad Hebræos cap. xiii. habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus.* Vnde D. Bernardus in Sermone de S. Benedicto Abbate: *Peregrinus ad patriam suspirat, ad patriam tendit, vestitum & victum habens, non vult aliis onerari. Beatus plane, qui suum sic agnoscit, sic deplorat incolatum, dicens Domino: Quoniam advena ego sum apud te, & peregrinus sicut omnes patres mei.*

Hæc autem locorum privilegia & immunitates Episcoporum est strenue
tueri,

tueri, mandato sacrorum Canonum. Nec ejusmodi loca tantum advenis & peregrinis Christiana pietate fuerunt extructa, sed Ordines præterea militares, Hospitaliariorum nomine, ad ejusmodi locorum tutelam instituti. Plures insuper Religiosorum Societates, advenis, ac peregrinis suscipiendis occupatæ, plurimis in locis hodie supersunt.

C A P. XII.

Hospitia antiquorum, quæ publica, vel privata, declarantur.

EX-honestissima & humanæ vitæ consona hospitem receptione derivatum est loci nomen, in quo recipiebantur, *hospitalis* & *hospitale*, quod est hospitii, sive quod ad hospitium pertinet. Hinc apud Græcos certæ quædam erant ædes peregrinis hospitibus recipiendis destinatæ, de quibus Plato in Libro de Legibus etiam præ-

præcipit, quæ ab illis *ξενοδοχεῖα*, *ξενῶνες*,
καταγωγὰ, *καταγῶγια* καὶ *καλύματα*.

Tales quoque Romani domus habuerunt, in peregrinorum usum extructas, quas hospitalia vocarunt. Vitruvius supra à nobis advocatus Lib. v i. cap. x.

Hinc hospitale cubiculum apud Livium Lib. i. *Exceptus benigne ab ignavis consilii, quum post cœnam in hospitale cubiculum deductus esset.* Et Lib. i i. *Alii profecti domos, nuntii hospitalium beneficiorum, multos Romæ hospitium, urbisque charitas tenuit.* Symmachus Lib. i i i. Epist. xiv. *Deos enim facio testes, has domus, quarum alteram postulasti, jamdudum à me hospitibus esse decretas.*

Cretenses etiam, ut testis est Athenæus Lib. iv. cap. ix. passim per totam suam Insulam binas habuerunt semper in illis Syssitiis extructas domos, unam quam *ἀνδρεῖον* appellaverunt, alteram *κοιμητήριον* in qua hospites diverfari, atque dormire solebant. Ad Constantini ætatem celebre fuit hospitale

S. Sam-

S. Samsonis, ab eodem Imperatore instauratum, postquam ab incendio exustum fuit, ut Procopius de *Ædificiis Iustiniani Imperatoris* Lib. 1. *Erat hospitale, in quod recipiebantur languidi & infirmi, superioribus annis à religioso quodam viro, cui Samson nomen erat, exstructum: restabant quedam vestigia, neque gregariis militibus satis commoda; cetera perierant, una cum templo exusta & collapsa. Instauravit illud nobile hospitale Iustinianus, structura splendore magnificentius, & mansionum multitudine multo amplius. De hoc incomparabilis Baronius, in notis ad Romanum Martyrologium Die xxvi 1. Iunii. Hoc autem fuisse primarium, sub quo alia constituta essent, quæ in eadem Novella leguntur. Lix. cap. iiii. Porro hujus hospitalis presbyter fuit Menas, qui tunc temporis erat Episcopus Constantinopolitanus. Baronius etiam ad Annum 530. Iustinianus hospitia duo edificavit unum pro hospitibus peregrinis, alterum ut in eo requie-*

quiescerent & refocillarentur pauperes & ægroti, & hac in via, qua ad Templum itur Hierosolymis. Cui nihil cedit quod ponit Jo: Leo Africanus Lib. III. pag. CXIII. in descriptione civitatis Fessæ. In hoc oppido ducenta fere hospitia, atque inter hæc maxima, quæ in eminentiori urbis parte summo Templi sunt vicina. Horum quodlibet triplicem habet contignationem: cubicula autem centum & viginti, aut etiam plura. Est & cuique suus fons cum secessu, & aqueductus elegantissimus, qui sordes omnes efferunt. Neque unquam majora ædificia me vidiſſe memini. Simile quid innuit Lucianus de Syria Dea. In sacra civitate (sacrorum causa peregrinantem) publicus hospes excipit. Certi enim uniuscujusque civitatis hospites ibi sunt, & quod ex patria cujusque venit, id denuo apud se recipit.

In Regno Chinarum hospitia disposita per vias, quæ singula exercitum quotidie possunt excipere, narrat Marcus Polus lib. II. c. xx. quod adducit

Majolus

Majolus in Colloquio **xxiii**. Cujus generis in Oriente multa, ubi homines & jumenta simul in eodem stabulo accipiuntur. Quod etiam sæpe ex colloquiis Illustrissimi Equitis Simonis Contareni, D. Marci Procuratoris, accepi, qui bis ad Othomanicum Imperatorem Oratoris munere functus erat pro Serenissima Republica Veneta. Quod non minus ad Imperatorum gloriam pertinet, quam ad peregrinorum commodum, etiamsi cultu minori instructa sint.

Qualia in Westphalia etiam observans Lipsius, ubi jumenta & homines simul hospitantur, istum gentis morem solenni Epistola false vellicavit: cui Dommannus I. C. magnæ auctoritatis diserte admodum respondit. Nec aliter in Saxonia inferiori passim in pagis advenæ excipiuntur.

Verum ad privatos etiam hæc consuetudo transiit. Immo apud Reges & Principes partes palatii præstantiores hospitibus adsignantur, quæ Etrusco
idio-

idiomate *Foresterie* vocantur. Quam comitatem imitati fuerunt alii, suis in ædibus, maximeque viri passim religiosi, qui in unoquoque cœnobio cubicula hospitibus splendidiori supellectili destinarunt. Ea quoque extraneorum Virorum Clarissimorum imaginibus exornata tradit Pausanias Lib. VI. qui ait : *Hospitii gratia Suphidii, Lampi, & Aristarchi effigies dedicarunt.*

Immo in quibusdam etiam trans-euntium hospitem memoriæ exsculptæ leguntur. Sic in ædibus Comitum S. Bonifacii, Patavii Vir splendidissimus Co. Hercules, quum tres Cardinales hospitio excepisset, pari fortuna ad summum Ecclesiæ fastigium erectos, in majori triclinio iis monumentum decreverat, quod fati injuria intervertit. In superliminari Palatii familiaris Contarenæ ad Brentam, qua Patavio Venetias itur, superest hodie tabella aurata hoc Elogio :

HENRICVS VALESIVS REX
CVM E POLONIÆ REGNO QVOD EIVS
SVMMÆ VIRTVTI MERITO FVERAT
DELATVM IN GALLIAM
CAROLO FRATRE IX REGE
VITA FVNCTO
AD PATRIVM ET AVITVM IRET
HAC ITER FACIENS
VLTRO AD HAS ÆDES DIVERTIT
TOTA FERE ITALIA COMITANTE.
ANNO SALVTIS M. D. LXXIIII.
VI. CAL. SEXTIL.
TANTÆ HVMANITATIS MEMOR
FEDERICVS CONTARENVS D.M. PROC.
FVNDI DOMINVS M. P.

70 I. P. T O M A S I N V S

Nec factum destituitur vetustatis
exemplo. Nam & in Tusculano Bri-
xiensi hoc extat monumentum :

IMP. CAESAR. PRO. SALVTE

DIVAE. CORNELIAE

VIVENTE. M. TVLLIO.

ET. L. CRASSO. ET. PETRONIO.

SCEVOLA... VIR.

HOSPES. ERAT. CAESAR.

CORNELIAE. Q. PATER.

C A P. XIII.

De prima Hospitum exceptione.

INter officia hospitalitatis primum erat *ἀσπασμός*, hoc est salutatio atque exceptio, sive invitatio peregrinorum blanda & humana, partim verbis, partim gestibus quibusdam constans: ut interiores animi affectus demonstrarentur, nec ferrent peregrinum procul à foribus esse; sed ei obviam irent, & exciperent advenientem hac formula: *Salve hospes*. Deinde apprehensa dextera in domum ducebatur: onera, si quæ gestabat, ei mox levabantur. Jumentis pariter prospectum fuit. Prima potissimum cura fuit, hospites de via plerumque fessos molliter collocare: atque in Orientalibus regionibus, sicut ex sacris literis monui, hospites lavare & ungere. Quod hodieque apud Turcas fieri, auctor mihi eruditissimus Joannes Veslingius, celebris Anatomicus Patavii, diu in Ægypto moratus.

tus. Lavabantur autem pedes, ut pulvis in via contractus detergeretur. Ita Ulyssi apud Homerum. Et quidem priscos hospitibus præbuisse aquam calidam, ad abluendum corpus ac pedes; gelidam manibus, indicat illud Martialis:

—— *Calida gelidaque minister.*

Et Horatius Serm. Lib. I. Sat. IV.

Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos;

E quibus unus avertet, quavis aspergere cunctos,

Præter eum, qui præbet aquam.

Item Serm. Lib. II. Sat. II.

—— *nec sic, ut simplex Nævius,
unctam*

Convivis præbebit aquam.

Ubi præbere aquam, est convivio excipere. Convivator enim ad hoc balneum calefaciebat. Quod Lyricus Carm. Lib. III. Ode. XIX. *Aquam temperare ignibus.* Et qui domi non habebat

bebat balnea, conducebat hospitem ad
balnea iisdem magnificentiâ publice
parata : Sic legimus Romæ L. Octa-
vium lavationem gratuitam hospitibus
& adventoribus instituisse.

L. OCTAVIO. L. F. CAM
RVFO. TRIB. MIL. LEG. IIII.
SCYTHICAE. PRAEF. FABR.
BIS. DVOMVIRO. QVINQ. EX
S. C. ET. D. D. AVGVRI. EX. D. D.
CREATO
QVI. LAVATIONEM. GRATVITAM
MVNICIPIBVS. INCOLIS
HOSPITIBVS. ET. ADVENTORIBVS &c.

Sed elegantius ex Lapide apud Zaga-
rollum :

C. AVRVNCEIVS.
COTTA
COLONIS. INCOLIS. HOSPIT.
ADVENTORIBVS. SERVISQ.
EORVM
LAVATIONEM. EX. SVA. PECVNIA
GRATVITAM. IN. PERPETVOM
DEDIT

Parabantur etiam vestes aliquando, si iis indigerent, deinde epulæ, ut refo-
cillarentur; inter quas moris erat, illos
blandis verbis ad cibum & potum ca-
piendum adhortari. In mensa vero sal
& vinum primas tenebant. Sali enim
confortio res contrahi solitæ. Hinc
Æschines in oratione de perperam
obita legatione: civitatis salem publi-
camque mensam ait se plurimi face-
re. Sal enim ante cibos apponeba-
tur, veluti amicitiaæ symbolum, ut
testis est Eustathius in Iliad. & Cæ-
lius Rhodiginus Antiq. lect. lib.
xii. c. i. Sic apud Germanos ac-
ceptus à propinante cyathus adiunit
omne jus agendi injuria. Quod autem
sal hospitale agnoverit divinum Eu-
stathius, apparet ex supplicationibus,
in quibus quædam scribit ex sale com-
posita. Post cœnam, vel prandium
sine tædio rogabantur, cujus rei cau-
sa venirent, aut quam re indige-
rent. Ita Dido Æneam excepit apud
Virgilium Lib. i. Æneid.

*Multa super Priamo rogitans, super
Hectore multa:*

*Nunc quibus Aurora venisset filius ar-
mis;*

*Nunc quales Diomedis equi, nunc
quantus Achilles.*

*Immo age, & à prima dic hospes ori-
gine nobis.*

C A P. XIV.

*Hospitum, ac Legatorum peregre
venientium, itemque exu-
lum tractatio.*

AD majorem urbanitatem erga ho-
spites solebant veteres dare subli-
miora domus loca. Didymus ad Ho-
meri Odyss. id factum notat hospiti-
bus, ut melius exciperentur ac quie-
scerent.

Alii habebant cubicula hospitibus
dicata. Et qui hospites exspectabat,
amicos & agnatos invitabat ad eos
honorandos. Aedes suas pretiosa su-

pellectili ornabat, vasisque argenteis
& imaginibus, ut omnia fulgerent. De
tergenda domo in adventu hospitis Ju-
venalis :

*Verre pavimentum : nitidas ostende
columnas.*

Hæc omnia infra, ubi de moribus
Græcorum & Romanorum. Excipie-
bantur etiam ruri, sed non invitis agri
dominis. Quem morem fuisse veteri-
bus ostendit Columella rei Rusticæ
Lib. xii. cap. iii. ubi meminit eo-
rum, quibus ad hospitem adventum
utitur. Id tamen villico non fuisse us-
que liberum sine domini licentia, con-
stat ex eodem Lib. xi. c. i. *Hospitem
nisi ex amicitia domini quam rarissime re-
cipiat.* Monitum salutare, ad rei fami-
liaris incrementum. Hospites igitur
non excluderunt prisci, sed parasitos :
In quam rem Cato de Re Rust. cap. v.
de Villico : *Parasitum ne quem habeat.*
Libertum sane advenientes hospitio
excepisse, refert Merula apud Varro-
nem

nem Lib. II I. cap. II. *Scriba librarius libertus ejus, qui apparuit Varroni, & me absente patrono hospitio excipiebat. Hospitabantur in hortis, & in eos invitabantur. Quod Seneca lepide significat in Epistola XXI. Hospes hic bene manebis, hic summum bonum voluptas est, paratus erit istius domicilii custos, hospitalis, humanus, & te polenta excipiet, & aquam quoque large ministrabit.*

Hospitalitatem etiam suam in hortis sic memorat Martialis Lib. IV. Epigr. LXIV.

*Hoc rus, seu potius domus vocanda est,
Commendat Dominus; tuam putabis:
Tam non invida, tamque liberalis,
Tam comi patet hospitalitate
Credas Alcinoi pios Penates
Aut facti modo divitis Molorchi.*

Alcinoi pietatem, qua Ulysssem hospitem excepit, multis deprædicat Homerus Odyss. 3. Herculem vero à Molorcho hospite exceptum Tibullus monumentis reliquit.

Inter peregrinantes autem præcipui sunt Legati, alique illustrioris fortunæ, dignitatis, & auctoritatis viri, tum Politici, tum Ecclesiastici, quibus merito inter alios omnis generis honores sunt deferendi. Viris autem Illustribus undique occurrunt vel clientes, vel amici, vel ipsi oppidorum Domini, hodieque urbes ipsæ splendide, ac profusæ iis tractandis: Legatis cum primis festive, & majori civium comitatu, quibus in lætitiæ significationem obviam itur, eoque magis, quo fuerint Legati Principum amicorum. In eorum gratiam deliguntur à Senatu viri nonnulli celebriores, & illi potissimum, qui cum advenis illis vel moribus, vel vitæ genere atque professione sunt quodammodo conjuncti; adsunt etiam Consules & Præsides. Hi publico nomine illos honorifice salutant, omnia illis humanitatis atque hospitalitatis officia deferunt ac pollicentur. In urbem introductos in ædes splendidas conducunt, ubi

ubi una cum illis epulantur, illosque honestis humanisque colloquiis exhilarare student. Quod si forsitan apud aliquem civem divertunt, illuc munera publica mittunt, inter quæ vinum honorarium. Eundem morem apud Romanos fuisse, Isidorus indicat: *Honorarium vinum, quod Regibus & potentibus honoris gratia offertur.* Hinc publico convivio excipiuntur, & si diutius morantur, ludi quoque & choreæ illustrium matronarum, ac omnis generis spectacula in illorum gratiam eduntur. Per urbem, ædificia, aliaque visu digna, spectatum magno comitatu deducuntur. Coronabantur etiam prisco more capita Legatorum verbenis. Nimirum talis Legatio inter ipsos hostes erat veluti quædam pacis sequestra. Quamquam & Legatos olea velatos, sicut & pacem petentes legimus. Virgil. VII. *Æneid.*

Centum oratores augusta ad mœnia regis

*Ire jubet , ramis velatos Palladis
omnes.*

Neque enim Legati statim negotia tractabant , sed per aliquot dies antea munuscula dividebant, accipiebantque, ut fecit Jason in patriam reversus. Nam teste Pindaro per quinque dies versatur circa negotia , tandem die sexta consanguineos de re, ob quam venerat, admonet. Sic etiam Bellerophoni apud Homerum à tempore , quo exceptus erat, post aliquot dies literas tradit Regi Solymorum. Apud eundem pariter Glaucus & Diomedes colloquuntur ; quod à viris doctis non est observatum , suntque alia hujus rei exempla apud Homerum.

Romanorum erga Legatos Hospitalitas profecto insignis fuit , tantaque liberalitas in excipiendis, ut per urbanum Quæstorem publicum hospitium & munera, quæ Lautia dicebantur, sæpe etiam commeatus large & hospitaliter , & vestimenta publico
nomi-

nomine præstarent. Quod pluribus comprobare possumus, & præsertim ex Valerio Maximo Libro v. Cap. i. *Ante omnia humanissima & clementissima Senatus acta referam. Qui cum Carthaginienſium Legati ad captivos redimendos in Urbem venissent, protinus his nulla pecunia accepta, reddidit juvenes, numerum duum millium & septingentorum quadraginta trium ex- plentes.*

Sic etiam Senatus, cum ad gratulandum sibi Prusiam Bithyniæ Regem, Perſeo defuncto, venire audiisset, obviam illi Publium Cornelium Scipionem Quæstorem Capuam misit: censuitque ei domus Romæ quam optime conduceretur, & copiæ non solum ipsi, sed etiam comitibus ejus publice præberentur.

Refert Livius Lib. xxx. cap. xvii. de Legatis Massiniæ, *Legatis in singulos dona ne minus quinum millium, comitibus eorum millibus aris, & vestimenta bina Legatis, singula comitibus data.*

Severus Imperator , ut constat ex Flavio Vopisco , Legatis septuagenos videnos aureos dedit , eosdem præmisit, facta potestate, si qui vellent remanere, ac secum Romam redire.

Quæ munera Legatis & Hospitibus Illustribus missa Xenia & apophoreta vocabantur, etiamsi aliis placeat Legatis Lautia : Xenia quæ à privato privatis hospitibus & amicis offeruntur vocari. Hinc Martialis Lib. xiii. Xenia nuncupat carmina amicis loco Xeniorum missa.

Hac licet hospitibus pro munere disticha mittas,

Reges Persarum è Legatis unicuique talentum Babylonicum argenti dabant. Talenta vero fuisse duas phialas argenteas ; item armillas & acinacem & torquem : hac autem universa mille Daricis aestimata, & præterea stolam Medicam , quam Doryphoricam appellant. Auctor Ælianus Lib. i. cap. xxii. *Varia Historia.*

Legatos etiam largioribus poculis in-

invitare solebat Bonofus ex Flavio Vopisco. *Nam si quando Legati Barbarorum, undecunque gentium venissent, ipsis propinabat, ut eos inebriaret, atque ab his per vinum cuncta cognosceret.* Unde merito Aurelianus Imperator de eo dixit, *Non ut vivat natus est, sed ut bibat.*

Nec Italis Principibus quidquam Legatis splendide excipiendis deest. Neque enim discedunt ab iis, nisi honoribus & donariis onusti.

Turcarum quoque Imperator excipiendis Oratoribus Serenissimæ Republicæ Venetæ, & aliorum Principum insigni magnificentia utitur, dum illis preciosas auro pictas vestes tribuit, quibus ornati comparent, quandoquidem nemo nisi Regis munere ornatus admittitur.

Extorres quidem rerum consiliiue inopes sub tectum recipere, non minimum humanitatis officium censetur: interdum tamen id periculi plenum, si gravissimis Principum commina-

tionibus vetitum. Saturnum errantem atque inopem Janus excepit. Cujus rei argumenta sunt nummi veteres, in quibus est cum duplici fronte Janus, & in altera parte navis. Laetantius auctor de falsa relig. Lib. i. cap. xiii.

In Æthopoia Theodori Cynopolitæ, cujus notitiam Latinamque consuetudinem Eximio Viro Leoni Allatio grata debet posteritas, ad Demosthenem verba sunt Æschinis. *Quid mihi hospitium exhibes, qui rerum domesticarum hospitem reddidisti?* Extorris quippe fuerat ille. Proinde se rerum domesticarum peregrinum ait, fortique animo illudit ejus operam, quem sibi adversum fuerat expertus, tanti mali causam.

Quinimmo non solum hospites, verum & hostes non temnenda comitate acceptos auctor Cornelius Tacitus Annal. xiv. cap. xxiv. *Nec multo post Legati Tigranocerta missi, patere mœnia asserunt, intentos popularis ad jussa;*

simul hospitale donum, coronam auream tradebant.

Sed crescente Imperio Romano, cum undique sociorum Legati ab exteris Romam confluerent, sublato immoderato sumptu in iis excipiendis, decretum est, quod Legati Regum, Municipiorum & Coloniarum ad ædem Saturni diverterent, ibique apud Præfectos ærarii nomina darent & literis adscribi deberent, & quum commodum foret noscendis singulorum postulatis Senatus daretur, & post exposita mandata singuli ad suas Provincias mitterentur. Cur vero ad Saturni templum? Aliqui factum putant, quia Saturnus, cum esset peregrinus, hospitibus gauderet. Alii ut eorum nomina in publicas tabulas referrentur. Apud ædem Saturni erat ærarium publicum.

Legatis vero externorum Principum, seu alterius gentis, antequam admitterentur, exploratores, seu aliquis ex minoribus Magistratibus obviam
mit-

mittebatur, qui & quæ peterent inquireret; poſtea in æde Apollinis extra Urbem, aliquando in æde Bellonæ Senatu habito, eorum poſtulata noſcebantur, quos, ſi videbatur, admittebant.

Bellonæ enim templum ideo extra Urbem conſtructum erat, quia quos Deos vi ſua veteres obefſe putabant, in Urbem diutius non admifere. Sic ædes Vulcani & Martis; Sic Veneris Erycinæ extra Collinam magna mole extructæ fuerunt, ne libido invaleſceret. Vitruvius Lib. I. cap. VII. *Extra murum Veneris, Vulcani, Martis ſana ideo collocari, uti non inſueſcat in Vrbe adoleſcentibus, ſeu matribus familiarum venerea libido.*

CAP. XV.

De Omine in Hospitum adventu.

ITa religiose prisci hospitalitatem coluere, ut etiam bona auspicia malis depellendis ex adventu hospitum arriperent. Cujusmodi ad quartanam profligandam apud Plinium Valerianum, vel quod verisimilius, posterioris ævi compilatorem empiricum, variæ superstitionis heic plenum. Lib. III. cap. VI. legitur : *Panem & salem in linteo de Lyco liget, & circa arbo-rem licio alliget, & juret per panem & salem : crastino mihi hospites venturi sunt, suscipite illos. Hoc ter dicat.* Quem locum hætenus corruptum sic restituit Ioannes Rhodius : *Panem & salem in linteo licio deliget, &c.* Panem & salem mensis sacrum fuisse constat ex Plinio, qui Lib. XXXI. cap. VII. ait, *veteres salem cum pane & caseo esitasse.*

Istius

Istius autem religionis adhuc vestigium est apud Germanos, qui jurant per salem & panem. Nec prætereundum quod Maximus Planudes in Vita Æsopi narrat, ob hospitalitatem linguam ipsi solutam.

C A P. X V I.

Apparatus Hospitalitatis circa Viatores : ubi de Tesseris, & Symbolo.

VNiuscujusque fortunæ ac conditioni respondebat apparatus in excipiendis hospitibus. Omnia vero humanitatis plena sumptibus honorificis fiebant. Hospitii majestatem præ cæteris insigniter augebant preciosa ædium supellex, virorum clarissimorum comitatus, & munera accedentibus oblata. Quæ omnia breviter tangit Vitruvius Lib. vi. cap. x. ubi de Xeniiis : *Nam cum fuerunt Græci delicatiores, & ab fortuna*

tuna opulentiores, hospitibus advenientibus instruebant triclinia, cubicula, cum penu cellas. Primoque die ad cœnam invitabant, postremo mittebant pullos, ova, olera, poma, reliquasque res agrêstes. Ideo pictores ea, quæ mittebantur hospitibus, picturis imitantes, Xenia appellaverunt. Ceterum mos erat tesseram dare hospitibus semel receptis dimidiatam, quam quicumque attulisset ad hospitem, continue agnoscebatur, hospitio receptus, tanquam amicus & vetus hospes. Quod jus necessitudinis, quoniam ad posteros transibat, tesseram hospitalem diligenter observabant. Plautus in Pœnulo: Act. v. Sc. II.

Ego sum ipse, quem tu quæris.

POE. Hem quid ego audio?

AG. Antidama gnatum me esse.

POE. Si ita est, tesseram

Conferre si vis hospitalem, eccam attuli.

AG. Agedum huc ostende, est par probe, nam habeo domi.

POE.

P O E. O mi hospes , salve multum,
nam mihi tuus pater,

Pater tuus ergo hospes Antidamas
fuit,

Hac mihi hospitalis tessera cum illo
fuit.

A G. Ergo hic apud me hospitium tibi
præbebitur.

Tabulas vero hospitales , tesserae
divisæ loco , etiam geminas fuisse fa-
brefactas , aperte monstrant in ædi-
bus Farnesianis , quæ servantur Græci
idiomatis æneæ. Quas Benedictus He-
gius apud Georgium Gualterum in
Siciliæ monumentis sic Latine red-
didit.

SVB SACERDOTE
 NYMPHODORO PHILONIS F.
 CVM SENATVS ADESSET
 PRAESIDE TRIBV
 HYLLEORVM PRAETORE
 DIOCLE DIOCLIS F.
 SCRIBA HADRANIONE ALEXANDRI F.
 DECRETVM DIE BIMESTRIS CARNEI EXEVNTIS
 OMNINO DE PVBLICO HOSPITIO
 DEMETRIO DIODORIE F. SYRACVSANO
 PLACVIT POPVLO SENATVIQVE
 POSTQVAM NVNCIAVERE LEGATI
 ROMAM PROPECTI
 PASION PASIONIS F. COTETIS N.
 ET THEODORVS THEODORI F. XENIAE N.
 DEMETRIVM DIODORI F. SYRACVSANVM
 MVLTIO AC MAGNO EMOLVMENTO FVISSE
 NOSTRO POPVLO
 ET MAGNORVM COMMODORVM AVCTOREM,
 ACRAGANTINIS VERO CVM PATRIVM EST
 ET ACCEPTVM A MAIORIBVS BONIS VIRIS
 ET DEFENSORIBVS NOSTRI POPVLI
 DIGNOS HABERE HONORES
 QVOD FELIX FAVSTVMQVE AC SALVTARE
 POPVLO ACRAGANTINORVM
 DECERNI PVBLICVM HOSPITEM ET AMICVM
 DEMETRIVM DIODORI F. SYRACVSANVM
 VTCVNCTIS CLARVM SIT POPVLVM ACRAGANTINVM
 SCIRE GRATIAS REFERENDI DIGNAS
 BENEFACERE STVDENTIBVS
 HOC AVTEM DECRETVM IN TABVLAS
 AENEAS DVAS INCISVM
 VNVM SVSPENDERE IN HOC BVLEVTERIVM
 AT ALIVD DARE
 DEMETRIO DIODORI F. SYRACVSANO
 MONVMENTVM
 ERGA POPVLVM BENEVOLENTIAE
 QVAESTORES SVMPTVS QVI PRAEScripti
 ET QVICVNQVE TANDEM NECESSE SVNT
 ET SVMPTVS FACERE
 INQVE RATIONES REFERRE
 EIVS SENTENTIA
 IN CONCILIO OMNES

Altera de publico hospitio, & benevolentia Diodoti F. Syracusano, & Nepotibus suis.

S V B S A C E R D O T E
I C E T A I C E T Æ F.
A R C H O N T I B V S D E E R E O, E T C O T E T Æ
P L A C V I T S E N A T V I
E T P O P V L O M E L I T Æ O R V M,
Q V O N I A M D E M E T R I V S D I O D O T I F. S Y R A C V S I V S
S E M P E R B E N E V O L V S E X T I T I T
E T P V B L I C I S N O S T R I S N E G O T I I S
E T S I N G V L I S C I V I B V S
A V T H O R B O N I
S A E P E N V M E R O F V E R I T
B O N A E F O R T V N A E C E N S E R I
D E M E T R I V M D I O D O T I F. S Y R A C V S A N V M
H O S P I T E M E S S E
E T B E N E F I C V M
P O P V L I M E L I T A E O R V M
E T N E P O T E S E I V S
V I R T V T I S E I V S E T B E N E V O L E N T I A E
Q V A M C O N T I N V O
E X H I B E T I N N O S T R V M P O P V L V M
H A E C V E R O P V B L I C A H O S P I T A L I T A S I N S C R I B A T V R
Æ N E I S T A B V L I S D V A B V S
E T V N A D E T V R
D E M E T R I O D I O D O T I F.
S Y R A C V S A N O.

Tessera porro, quam nos Itali *Taglia* vocamus, καλάμη dicitur à Græcis, & καλάμη, quæ palea proprie. Ad ξ Odyss. Didymus :

ἔστι δὲ καλάμη ἢ ὑπεσάθμη τῆ ὑπολειπομένης σίτης.
est calame, quod residuum frumenti remanet, unde romper la paglia dicunt pueri apud Italos, quod est amicitiam scindere.

Erant enim tesserae frustilla lignea, auctore Turnebo Advers. lib. xxi. c. xxvi. certâ insignita & notata formâ, quæ dabantur iis, quibus facultas petendi erat frumentum publice : & à verbo Græco πῶσα dictum putatur.

Tessera quoque lignum erat complanatum, in quo numeri describebantur : quod & *Talus* dicitur, unde tesserae pro Talis sæpius usurpatae, qui tesserae Lusoriae vocabantur.

Apud veteres *tesserarum novem* reperiuntur genera. Tessera nempe *Frumentaria, Nummaria, Militaris, Hospitalis, Comitialis, Theatralis, Convivalis, Lusoria, & Negotiaria.*

Fru-

Frumentaria, ut nuper monui, eſt ſignum, quo exhibito unusquiſque frumentum pro portione accipiebat à Principe. De qua Juvenalis Sat. vii.

*Summula ne pereat, qua vilis teſſera
venit*

Frumenti.

Et Perſius Satyra v.

———— *ſcabroſum teſſerula far
Poſſidet.*

De diſiſione frumenti & teſſeriſ Sue-
tonius in Aug. c. xl. *Ac ne plebs fru-
mentationum cauſa frequentius à negotiis
avocaretur, ter in annum, quaternum men-
ſium teſſeras dare deſtinavit.* Et cap. ſeq.
*Frumentum quoque in annonæ difficultati-
bus ipſe leviffimo, interdum nullo pretio,
viritim admeſſus eſt, teſſerasque numma-
rias duplicavit.* Gratis enim ex Clodii
rogatione frumentum populo divide-
batur. Hinc Iſidorus : *Teſſera ſunt,*
quibus frumenti numerus deſignabatur.
Quod quidem ſæpe Imperatores ho-
noris cauſa facere ſolitos ex numisma-
te

tē Nervæ * patet, in cujus adversa parte est modium, mensura frumenti, in quo spicæ frumenti hoc titulo :

PLEBEI. VRBANAE. FRUMENTO
CONSTITVTO. S. C.

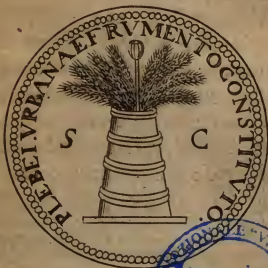
Et Maximini aliud, in quo Imperator spectatur cum Tessera, & hac inscriptione :

LIBERALITAS. AVG. S. C.

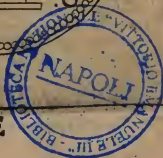
Panis gradilis † & civicus olim distribui-

* De hoc Nervæ numismate ita differit Ant. Augustinus. Antiq. Rom dial. 11. *Observatum est, inquit, rarius tritici spicas in his nummis spectari, quin illi adsit papaver, ideo forsitan quod qui hoc vescitur absque cura & mentis inquietudine somnum capere possit. Nisi velimus ideo papaver in nummis exprimi, quod denotet Cererem Deam, quæ raptam à Plutone Proserpinam filiam dum quarit, somno oppressa quievit.*

† Modum distributionis panis gradilis, seu congiarii repræsentat præsens hoc Nervæ numisma, cujus dilucidationem ex Antonio Augustino mutuati sumus. *Sunt, inquit, & numismata ubi tabulatum altius, quo gradibus ascenditur, cui insidet Imperator monetam largiens, vel tesseram, quod signum veluti reciprocum erat, quantum cuique largiendum, quasi scedula subscripta atque obsignata, qua Quæstor inspecta singulis tantum numeraret. Adstat Imperatori vir dextra quadratam tabellam manubrio tenens, in qua utrimque puncta; conjicere licet in his tabellis notari punctu aliunde notis, quantum aris, vini, aut frumenti singulis distributum. In angulo tabulati spectare licet hominem aliam quadratam tabellam tenentem, alteri*

E

tributus pariter per tesseras in Foro de gradibus, quibus Valentinianus & Valens Imperatores infigi jussere titulum æneum, qui panis modum & nomen percipientis continebat, ut videre est in Theodosii Codice Lib. xv. de annonis Civicis.

Lib. xv. de annonis Civicis, similiter vinum & oleum de publico accipiebatur. Quam consuetudinem ab Heraclio Imperatore sublatam erudite monuit Claudius Salmasius *in notis ad Flav. Vopiscum*. Memoria dignum, quod Balduinus de Constantini Imperatoris legibus refert Leonis Imperatoris dictum, qui Eulogio Philospho, quum tesseram frumentariam dari jussisset, & quidam murmurarent eam militibus dandam esse, exclamavit. Utinam is sit aliquando temporum meorum status, ut

alteri persimilem, quam in Liberalitatis nummi videri diximus. quæ buccina fortasse instar populum, ut Imperatoris munificum donum acciperet, advocabat. Hactenus Antonius Augustinus. antiq. Rom. dial. 11. à quo dissentit Cl. Oudanus, antiq. Rom. dial. v qui per tabellas supradictas non tesseras, sed ipsam mensuram, qua frumentum admetiebatur, denotari autumat.

ut militum quoque stipendia in literarum magistros transferre possem.

Hujus procul dubio census est calculus ex gypso, sua magnitudine à me cum aliis delineatus, in Pinacotheca Ioannis Rhodii, utrinq; ANTONINI AVG.

titulo spectabilis, quam ab athleticis non multum abesse indicavit L. Pignorius, nondum tamen explicuit.

Hujus autem Tesserae, quæ, non tam dignitatum titulis, quam singulorum meritis data, erat civica, in hæredes emolumenta jure sanguinis transferre licuit, vel extraneis vendere, veluti Iacobus Gutherius ostendit de Offic. Domus Aug. Lib. II. cap. XI. De qua Paulus Iurisconsultus civis noster L. Titia Seio. LXXXVII. D. de Leg. II. *Titia Seio Tesseram frumentariam comparari voluit.* Id est annonam civilem. Nec aliter intelligendus est Lipsius Elect. I. c. VIII. quando affirmat Tesseræ Frumentarias olim venditas.

Tessera Nummaria, qua summa nummorum præscripta repræsentari solet, causam Dion indicat: *Per multos Domitianus, dum imperaret, bonis atque fortunis injuste spoliaverat, quibus per vim ablata restitui dumtaxat ea voluit, quæ in aula reperta fuissent. Ad sustentandum civium vitam decies & quin-*
qua-

*quagies centena millia nummum erogavit,
& quosdam Senatorii ordinis delegit, qui
agros emerent, eosque egenis dividerent.*
Commune fere Imperatoribus tesseras Frumentarias & Nummarias populo dare.

Hunc morem secuti nostri cives Patavini sunt, dum publice pauperibus ad charitatis subsidia, in executionem piorum legatorum, ad festum Sanctissimi Natalis, & Paschatos, nummi ærei circulares, suis signata notis, vulgo *Bolle*, distribuuntur: quos quicumque dispensatoribus adfert, modo panem, modo farinam, modo vinum, modo denarios accipit.

Tessera Militaris, quæ aliquando pro signo dabatur euntibus ad bellum. Virgilius Lib. VII. *Æneid.*

—— *It bello tessera signum.*

Et Livius Lib. VII. *Ceteris omnibus dari tesseram jussit.* Hinc Lucretius Gram. ad Lib. VII. Thebaidos Statii, *tesseram bellorum signum ut hospitem*

teſſeram diximus. Polybius *πλατεῖον* appellat, quod taleola eſſet, vel tabella lata inſcripta: ſed & *ξύλινον* ab eodem vocari videtur. Itaque ut ut mutata forma & interpolata multis fortaſſe modis, nomen tamen retinebat. Sed ea voce tandem figura ſenum laterum cenſeri cœpit, quæ teſte Macrobio in Somn. Scip. Lib. II. cap. II. Græco nomine cubus dicitur. Quin & teſſeras, quas ſpargebant Imperatores, ſphæria, ideſt globulos, vel pilulas Dion in Nerone & Tito appellat.

Itaque Teſſera militaris, qua in alveolo ludi conſuevit, Iſidoro teſte, quadra ex omnibus partibus, Græce *κύβητος*, præceptum notat Ducis, quo exercitus vel ad aliquod opus, vel ad bellum movebatur. Vnde Teſſerarii, Vegetio auctore, erant, qui Teſſeras per contubernia militum nunciabant. Ita Servius ad VII. *Æneid.* *It bello teſſera ſignum*, ſymbolum bellicum, quod ad pugnas exeuntibus datur,

rur, confusionis evitandæ causa. Eam-
que Vegetius duplicem facit, Vo-
calem & Mutam. Vocalis ea est,
quam hodie circitores flagitant vul-
go *il Nome*. Tesseram nempe disci-
plina militaris postulabat, symbolum
bellicum, & signum Tribuno datum
ab Imperatore, quo socii milites di-
gnoscebantur ab hostibus. Cyri Ma-
joris tessera fuit, Xenophonte lib.
III. auctore; *Iuppiter belli socius &
Dux*; Minoris, *Iuppiter Servator, &
Victoria*. Eam fuisse in castris D. Cæ-
sar narrat Appianus Lib. II. *Vene-
rem genitricem*. Aliquando *Felicitatem*,
auctor est Hirtius, & *Victoriam*.
Apud Neronem *Optimam matrem* re-
fert Suetonius in ejus Vita cap. IX.
*Primo Imperii die signum excubanti Tri-
buno dedit Optimam matrem*. Pompe-
jus Magnus elegit signum *Herculem
invictum*; & alter juvenis *Pietatem*. In
Antonii & Marii exercitu *Lar Deus*
signum fuit, Servio teste ad VII.
Æneid. In exercitu Syllæ *Apollo*: quod

idem sibi elegit Brutus in Philippis, ut ex Plutarcho in ejus vita patet. C. Caligula Cassio tanquam molli signum dedit *Priapum & Venerem*, ex Suetonio cap. LVI. Severo Septimio placuit, *Laboremus*, & Pertinaci, *Militemus*. Aurelianus, ut refert Flavius Vopiscus, signum exercitui apposuit, *Manum ad ferrum*. Antiochus, cognomento Soter, adversus Galatas exercitum ducens, signum dedit, *Bene Valete*. Refert Cedrenus : *Quinto anno seditio facta est, cui à tessera nomen est Nica, idest vince*. Vegetius Lib. III. cap. v. scribit; nonnullis fuisse tesseram, *DEVS NOBISCVM*. Quam nostro quoque seculo postremis Germaniæ bellis integro exercitui à Ducibus & Regibus commendatam novimus.

Mutæ apud Turnebum Adversarior. Lib. xxx. cap. xxxv. duæ memorantur tesserae belli & pacis : scilicet lignea frustra, vel tabellæ lignæ, quibus nomen pacis & belli inscriptum erat.

erat. Sic Pomponius de Origine Iur. Lib. 11. *Q. Fabius ad Carthaginenses missus Legatus, cum essent duæ tesserae posita, una pacis, altera belli, arbitrio sibi dato, utram vellet Romam referre, utramque sustulit, & ait: Carthaginenses petere debere utram vellent accipere.* In hunc fere modum Gellius Lib. x. cap. xxvii. *Q. Fabius Imperator Romanus dedit ad Carthaginenses epistolam, ubi scriptum fuit, Populum Romanum misisse ad eos hastam & caduceum, signa duo belli aut pacis. Et paulo post: Marcus autem Varro non hastam ipsam, neque ipsum caduceum missa dicit, sed duas tesseras: in quarum altera caduceum, in altera hasta simulacra fuerunt incisa.* Indis vero anchora erat pro caduceo, ex Philostrato in vita Apollonii Lib. iii. cap. iii.

Tessera itidem hospitalis, sive hospitii fuit, quam hospites, eorumque liberi secum ferebant, ut facilius à veteribus & paternis hospitibus agnoscere possent. Quæ præsentis potissimum

mum est instituti. Luctatius loco pri-
dem memorato: *Veteres, quoniam non
poterant omnes hospites suos noscere, tes-
seram illis dabant, quam illi ad hospitium
reversi ostendebant proprio hospiti. Vnde
intelligebantur hospites.*

Hujus formam Euripidis Scholiastes
in Medea optime describit. Qui ho-
spites invicem fieri volebant, ἀσπάζαλον,
hoc est talum quendam discindebant
in duas partes æquas; unam ii, qui ho-
spitium præbebant sibi retinentes; alte-
ram dantes ei, qui hospes fieri solebat:
& si contigisset de cætero, uti alter al-
terius hospitium subiret, producentes
dimidium tali renovabant jura hospi-
talia.

Tales sunt binæ ex osse, annorum
situ veluti petrefactæ, sublutei coloris,
junctæ, forma rotunda, & parte inte-
riore hospitem nominibus inscriptæ,
in museo amicissimi nostri Ioannis Ba-
ptistæ Casalii, nobilis Romani; cui
plurimum debemus, & obsequium pe-
renne de insigni humanitate, qua nos ille

le prosequutus est, cum Urbani VIII.
Summi Pontificis beneficentia Episco-
patu Æmonix ornaremur.

P O L Y N I C E S

ASCANIO. F.

C L A P H Y R

A N D R A E. M. I. F.

POLYNICES
ASCANIO F.

CLAPHYR.
ANDRAE M.I.F.

E 6

Ipsius

Ipsius vero hospitii symbolum, sive tesseram apud Lingones fuisse dexteram narrat Cornelius Tacitus Libro XVII.

Tesseræ Hospitali non immerito accensetur, quam domestica plerunque suppeditavit necessitudo, Amatoria, in monumentis Danicis Libro XXVII. à Clarissimo Viro D. Olao Wormio virgulæ eroticæ titulo accurate descripta. *Bacillus*, inquit, *est quadratus * trium pollicum longitudine, latitudine tertia parte pollicis, latera quatuor characteribus insignita habens, ex pruno sylvestri, ut videtur, fabrefactus.* Literas arbitratur esse amatorias, ita scriptas, ut amantium nomina peculiaribus intricata notis non omnibus sint obvia. Eas peculiari tabella delineatas ita legit ille:

*Bynaffa vuet kierefta mina aff
Thenkeftol inde Landum.*

Latine sonant: .

Nomen

* Hanc tesseram pag. 112. daturi sumus.

*Nomen meum novit amicissima mea
Ex amoris hac tessera Landum.*

Tesserulas insuper Comitiiis adhibitas à suffragatoribus, dum honores distribuerebantur, Varro testis de re rustica Lib. III. cap. v. *Cum hac loqueremur, clamor fit in campo. Nos athleta comitiorum una, cum id fieri non miraremur, propter studia suffragatorum, & tamen scire vellemus quid esset, venit ad nos Pantuleius Parra. Narrat ad tabulam, cum diriberent, quendam deprehensum tesseras conjicientem in loculum, eum ad Consulem tractum à fautoribus competitorum.*

Sortitionis hanc fuisse speciem non obscurum est ex eodem Lib. cap. xvi. *Latis tabulis sortitio fit Tribuum, ac cæpti sunt à pracone renunciari quem quaque tribus fecerint adilem.*

Theatralem non inconcinne dictam censeo tesseram munus, cujus frequens in ludis mentio. Sic de Ludis Stellæ Martialis Lib. viii. Epigr. lxxvii.

*Nunc veniunt subitis lasciva numis-
mata nimbis:*

*Nunc dat spectatas tessera larga fe-
ras.*

Nimirum ludos tam celebres fieri iussit in gratiam Principis Stella, ut tesserae lignae, aut sphaerulae è loco superiore in theatrum & propalam spargerentur, quibus signa inscripta erant ferarum, vel aliarum rerum, quas editor cupiebat populo largiri. Tesseras autem, seu globulos populus rapiebat, cum jactarentur, & quod quisque in tessera signum habebat, illud accipiebat ab Imperatore: ut si tesserae esset inscriptus cervus, equus, domus; domum, equum, cervum à Cæsare, vel munerario accipiebat, ut auctor est Dion Lib. XLIX. & LIX. tesseras ejusmodi globosas eruditissimus Joannes Galvanus I. C. & Professor publicus Patavinus aliquando vidit.

Huc faciunt tesserae spectaculis destinatae, cujusmodi elegantissimam,
vidi-

vidimus ex osse tesseram apud Joannem Rhodium, quam ad ludum gladiatorium excogitatam significat fuscina cum palma, cui servile nomen gladiatoris jam rude donati, verius ad spectaculum, quam ad pugnandum conducti esse inscriptum loquitur res ipsa:

PILOMVSVS. PERELI

Adversa parte:

SPECTAVIT.

Binas hujus generis tesseras mihi communicavit humanissimus & nobilissimus Vir Cassianus à Puteo Eques, quarum utraque spectatorum nomina tempusque ludi refert, altera vero etiam Consulis titulo insignita.

MANLIUS

MARTIALIS

SP. K. IAN.

TICATO. P. CAELER

∞ B A h 1 P k 7 X ↑

P ↑ R V 4 ↑ 1 Y k ↑

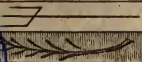
1 P P ↑ k P ↑ h ↑ A ↑

↑ k P ↑ 22 P 1 k P 7 Y

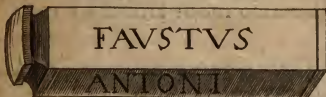
PILOMVSVS. PERELI

SPECTAVIT

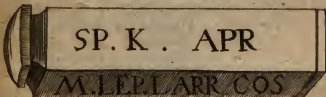

M A N L I V S
• MARTIALIS
S P. K. I A N
T. CATIO. P. CAELER.

F A V S T V S
A N T O N I
S P. K. A P R
M. LEP. L. ARR. COS.

FAVSTVS
ANTONI

SP. K. . APR
M. LEP. L. ARR. COS

Hujus

Hujus etiam generis erudito Antonii Augustini de Nummis opere * Dialogo 11 delineantur.

Quæ autem viri est in augendis literis ornandisque amicis voluntas eximia, libro jam typis descripto, hujus ordinis vitream fulvi coloris addidit aliam; quæ spectaculi fortassis argumentum literis tam Romanis exhibetur, quam Græcis; nimirum **FERVS SCYTHA**, sive Thrax: ad eorum sine dubio temporum rationem, quibus variis gentibus urbs florentissima patebat. Hoc enim videtur indicare **ΑΓΓΑΚΕΙΑΝ**: quod caractere Romano rudior artifex **ΑΡΤΑΣ**, &

* Tesseræ hæc in editione Antverpiensi frustra quaesiveris. quales autem illæ in editione Italica quæ Romæ anno M. DC. L. prodiit invenimus. tales tibi hic eas damus. Harum quæ medium obtinet locum sic legitur à Fulvio Ursino. Philodamus Dosseni ante diem decimum Kalendas Novembris spectatus M. Terentio, C. Cassio. ex quibus reliquas ducæ facile est intelligere: Nimirum id sibi volunt, hunc talem gladiatorem tali die & Consule ultimum sui spectaculum dedisse. & rude donatum esse. Erat autem rudis tessera quædam eburnea. cui nomen gladiatoris ætate emeriti inscribatur, quam qui accipiebat, is ab omni pugnandi necessitate eximebatur.

FELIX

MVNDICI

SP K APR

C·SENTIO

PILODA·DOSSE

A·D·X·K·NOV

S P E C T

M·EREN·CCAS

PILARGVRVS

LVCILI

SP·A·D·VII·ID·AP

CNI·O·MCRA

& T , similitudine deceptus , minus recte expressit. Nec alia ratione HERCVLES FVRENS. HERCVLES OETAEVS , TROAS, Senecæ aliorumque Comitorum Inscriptiones plurimæ, vel nostri seculi consuetudine oculis rem totam chartis passim affixis subjiunt. Verum de hoc eruditiores amplius cogitent, nobis id coniecisse satis est. Mihi sane non displicet interim doctissimi Viri Lucæ Holstenii sententia , tesseram hanc Syrorum aliorumque Orientalium fuisse populorum, qui Romæ clandestina sacra peragebant.

Ejusdem ordinis aliam apud Franciscum Angelonum Virum Clarissimum, & antiquitatis optimum æstimatorum, ex ebore quadrilateram, Romæ in ejus nobilissimo museo, conspiciere licuit, in qua SP. vetustate detritum.

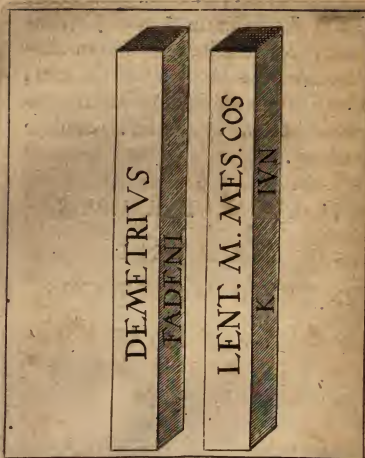
D E M E T R I V S

F A D E N I

D. LENT. M. MES. COS.

... K. IVN

Con-

Convivales etiam fuisse tesseras li-
quido constat ex Ælio Lampridio ,
ejus hæc sunt de Antonino Helio-
gabalo : *Sortes sane convivales scriptas
in cochlearibus habuit tales , ut aliûs ex-
hiberet decem camelos , aliûs decem mu-
scas ,*

scas, alius decem libras auri, alius decem struthiones, alius decem ova pullina, ut vera sortes essent & fata tentarentur: quod quidem & ludis suis exhibuit, quum & ursos decem, & decem glires, & decem lactucas, & decem auri libras in sorte habuit. Primusque hunc morem sortis instituit quem nunc videmus. Sed vere ad sortem scenicos vocavit, quum & canes mortuos, & libram bubula carnis haberet in sorte; & item centum aureos, & mille argenteos, & centum folles aris, & alia talia, quæ populus tam libenter accepit, ut eum postea imperare gratularetur.

Tesseram tandem Lusoriam, cujus antea memini, à talis nihil diversam ostendit Martinus Delrius Com. Herc. Fur. De his Ovid. Lib. 11. artis amat.

*Seu ludet, numerosque manu jactabit
eburnos;*

Tu male jactato, tu bene jacta dato.

Et Martialis Lib. xiv. Epig. xv.

Hic

*Hic mihi bis-senō numeratur tessera
puncto :*

*Calculis hic gemino discolor hoste
perit.*

Jaciebant porro hosce talos in fritillum, id est firmum pyrgum, turriculam, orcam, vel pyxidem corneam. Qualem vidi in museo Equitis Francisci Gualdi Romæ ex ære. In hunc sensum D. Augustinus de Civitate Dei, introducens ædituum ludentem tesserris pro se & Hercule, ita ut una vice pro se luderet, & alia pro Hercule; & si Hercules lucraretur, promittebat de pecuniis suis copiosam parare cœnam Herculi, & illi nobile scortum adducere. Si vero ipse lucraretur, vincens Herculem, de expensis templi ipsi cœnam & scortum deberet. Plana in hanc sententiam Julii Capitolini verba in Ælio Vero : *Post convivium lussum est tesserris usque ad lucem.*

Sed & contractibus peculiares Mercatorum tesserræ erant. Quem modum
nunc

nunc Mensarii observant, qui vulgo *Banchieri*, ut possint, tesseris ostensis, mercaturam in alienis regionibus exercere. Huc facit Iulius Pollux *Onomastici Lib. ix. cap. vi.* Rodolpho Gualthero interprete: *Symbolum tenue quoddam numisma, semisecta scilicet nummi pars, parvi admodum precii: quo vendens & emtor comprehenduntur & confirmantur.* Pollucem notat quidem Isaacus Casaubonus, quod *symbolum* non sit certæ pecuniæ nomen, sed annulus, aut quidvis aliud arrhæ loco. At vero Pollux non ait pecuniæ nomen, verum symboli loco nummum fuisse divisum. Annulus autem tesserae convivali magis accedit, quoties ea communi sumptu paratur; veluti ex Terentio notum est: quod etiam in Athenæo *Lib. iii. cap. xxxi.* animadvertit Casaubonus ipse.

Tesserae autem in contractibus usus loco pecuniæ etiam *Symbolum* dicebatur. Quod inter Iurisconsultos ita definit Constantinus Harmenopulus

F Lib.

Lib. I. Promptuarii Iuris Civilis, titulo octavo. *Symbolum est commentarium, seu descriptio conventorum & contractuum, sive pactorum, inter se mutuo contrahentium & convenientium.* Mistione enim voluntatum personarumque conveniunt & contrahuntur Symbolæ: & hæc conventio, seu pactum vocatur: quidque de ea re sit scriptum nominatur Symbolum. Symbola itaque jure dicta sunt pacta inter diversos populos, quibus totum jus commercii inter ipsos continebatur. Cujusmodi sunt explicatæ operis initio tabulæ.

Symbolum apud varios authores etiam pro eo sumitur, quod loco pecuniæ tradebatur, nec enim ea semper parata exhibebatur. Veteres etiam, ut ait Isidorus, quando aliquid sibi promittebant, stipulam tenentes frangebant, quam iterum jungentes suas sponsiones agnoscebant. Vnde sæpius idem quod Tessera.

Symboli autem diversi sunt modi.
Plau-

Plautus imaginem ceræ impressam,
& in similem usum relictam symbolum
intelligit: idque genere masculino.
Sic enim ille in Pseudolo, act. i.
scena i.

Ea causa miles hic reliquit symbolum

*Expressam in cera ex annulo suam
imaginem,*

Vt qui huc afferret ejus similem symbolum,

Cum eo simul me mitteret.

Idem in Bacchidibus act. ii. scen. iii.

*Eo præsente homini extemplo ostendit
symbolum,*

*Quem tute dederas ad eum, ut ferret
filio.*

Alii Symbolum dicunt, ubi suam
quisque escam ad commune convi-
vium, aut particulam, aut æs con-
fert. Qua similitudine quidam Sym-
bolum Apostolorum dictum arbitran-
tur, quod quilibet eorum suum fidei

articulum , ut vocant , contulerit , veluti hodie amici , dum aliquid conferitur , Symbolo petuntur. Quod ad locupletio-rem hujus vocabuli intelligentiam addo , non ut istorum opinioni subscribere videar. Nec aliter intelligendum Terentii illud ex Eunuchō , Act. III. Sc. IV.

*Heri aliquot adolescentuli cōimus in
Piræo*

*In hunc diem , ut de Symbolis esse-
mus.*

Symbola enim tesserulæ sunt , quæ quisque Symposiarchæ dabat , quo tanquam sigillo & pignore fidem suam obstringebat , ad condictam cœnam , die , horaque certis venturus , & onus impensarum laturus. Hinc Plautus in Stichō : act. III. Sc. I.

*— eo condixi , in symbolum
Ad cœnam.*

Et postea suo more ludens , facit ser-
vum

vum dicentem amicam suam symbolam pro se daturam.

Eadem (inquit) symbolam dabit.

Dabantur & symbola hospitibus.
Euripides in Medea :

Hospitibus mittere symbola , ut tibi benefaciant.

Nimirum xenia & munuscula hospitibus dari solebant. Ita Iason Medeam rogat , ut de thesauris ea sumat , quibus conciliet sibi amicos , cui usui non raro conferebat annulus. Vnde pro symbolo etiam veteres Grammatici exponunt. Amicos autem peregre abeuntibus imaginem suam donasse indicat Seneca Epistola x l. quam sine dubio circumferebant in annulo. Quod de Boccacio & Petrarcha olim in literas retulimus. Scribonius Largus Compos. c lxxii . refert se pro magno munere ab hospite suo Zopyro, Gordiense Medico , hydrophobiæ remedium accepisse. At similitudine

Symbola quoque dicuntur signa occultarum & sacrarum rerum. Quo significato Dionysius Areopagita. *Dicimus autem quid aliorum symbolorum sancti primi patres, &c.*

Symbolum item augurium, signum, seu vaticinium significat genere masculino.

Tesseris hifce merito accensetur P A G A N I C A , cujus nulla in hunc diem fuisset notitia, nisi eam priscæ eruditionis condus Lucas Holstenius , D. Petri Canonicus, pro singulari humanitate sua, quum operæ extremam addidisset manum, nuper è monumento, quod Fulginii est apud amicum, Roma submisisset. Tabula vero est ænea, tres uncias alta, quinque ferme lata : cui superstat feminæ vultus. Quam hoc loco integram eo libentius exhibeo, ut antiquitatum cultores perspiciant, quam religiose tesserae fuerint institutæ.

TESSERAM. PAGANICAM
L. VERATIVS. FELICISSI
MVS. PATRONVS. PAGANI
S. PAGI TOLÉNTINES
HOSTIAS. LVSTR. ET. TESS
ER. AER. EX. VOTO. L. DD
V. ID. MAS. FELICIT.

Libertum vero fuisse L. Veratium
suspiciari licet ex alio monumento,
quod Romæ vidit Smetius L. VERA-
TI FELICIS memoria conspicuum.
cui forsan cum Tolentino municipio
commercium fuit, quod hostiis ac
voto Tesseræ adhibitis ad maiorem fi-
dem stabilivit.

CAP. XVII.

Hospitalitatis securitas & immunitas.

NEc solum Hospites humaniter excipiendi & tractandi, verum etiam ab aliorum vi, atque contumeliis acriter sunt defendendi: quod ipsum quoque Homerus docet. Sic Telemachus cum Minervam hospitio excepisset, separatim illi epulas instruxit, ut ne quid illi à procis molestiæ exhiberetur. Quam de Vlyssæ patre suo sibi ignoto idem sollicitus fuerit, ne convitiis impeteretur à procis, facile indicat, dum illum jubet apud Eumæum pastorem commorari.

Sic Troia capta Antenori & Æneæ à Græcis libera in aliis terris hospitii commoditas permittitur, Livius mihi testis: *Iam primum omnium satis constat, Troia capta in ceteros servitum esse Trojanos; duobus Ænea, Antenoreque & vetusti jure hospitii, & quia*
paci,

pacis, reddendaque Helena semper auctores fuerant, omne jus belli Achivos abstinuisse.

De Germanis Cæsar Com. Lib. vi. *Hospites violare fas non putant; qui quaque de causa ad eos venerunt, ab injuria prohibent, sanctosque habent: iis omnium domus patent, victusque communicatur. Ista igitur priscis Germanis cæterisque Celtis, unde religio, nisi ex eodem fonte, ex quo Lotus hauserat; satius esse filias virgines improborum illusionibus, atque injuriis objicere, quam peregrinos hospites. Vnde etiam non modo Celtis, sed & aliis gentibus hospitum corpora fuere sacra. Hospitii jus minime violandum suo, docuit exemplo Lycaon, qui cum hospitio susceptos advenas necasset, susceptoque Iovi epulas humanas apposuisset, in Lupum mutatus fuit.*

CAP. XVIII.

De conviviiis quibus hospites excepti : ubi de tricliniis, de mensa, & sella hospitali ; item de coronis.

CVM Hospites jam ablutis pedibus mensæ admovebantur, ipsis aqua abluendis quoque manibus asfunde batur, sed frigida. Calida enim pedibus, frigida manibus dabatur. Vnde cum Hercules apud Oeneum cœnaret, & Eunomus puer illi manibus aquam calidam infudisset, quæ pedibus infundi debuerat, præposterò officio iratus, sive ludibundus Hercules talitro, complicato in ictum digito, eum interfecit ; quod Scholiastes in Trachiniis Sophoclis recitat. Cæterum in lectis collocati manus lavabant. Hinc in marmoribus accumbentibus præsto sunt servi cum malluvio & aqua. Deinde unguenta barbæ dabantur & capiti.

Para-

Parabantur autem Triclinia vel è simplici ligno, vel pretioso, aut testudinum sectis laminis, ebore, argento, atque auro ornata. Lecti appositi summa pompa, supra quos interdum unus ex hospitibus vel duo cubabant. Mensæ itidem, eodem splendore fabrefactæ, rotundæ vel quadratæ erant, supra quas mantilia injiciebant. Dabaturque eis vestis cœnatoria, sive convivalis. Quomodo in marmoribus Romanis qui in lectis accumbunt, aut seminudi, aut unica tantum veste tecti videntur. De hac procul dubio Horatius Sermon. Lib. II. Satyra VI.

—— *purpurea porrectum in veste
locavit
Agrestem.*

Ne igitur pretiosam vestem, stragulum lutulentis aut sordidis calceis inquinarent, soleas deponebant. Item calceos foccosque, ex Most. Plaut. sc. 2. act. 1. In marmoribus Romanis convivis accumbere parantibus à servis soleæ demuntur.

*In Viridario Cardinalis
Nonlatis*

ACCUBITVS

muntur. Hospites in medii lecti ultimum locum, tanquam in digniorem collocabant. Tunc ministri tricliniarum obsonia ferebant.

Ministrabant autem pueri & * puellæ, nunc à lateribus, nunc à pedibus; nam triclinia in medio cœnationum sternebantur. Erat hic Structor, qui obsonia scindebat, erant Eleatri, Pincernæ, aliaque ad ornatum convivii.

In solennibus autem conviviis ferula coronata fuisse constat Athenæo auctore, lib. v. in iis ludis quos apud Daphnen Antiochus edidit; fuerunt
con-

* De Pueris & puellis ministrantibus præter marmor quod tibi hic dedimus, insignis locus apud Virgilium Æneidos 1 :

*Quinquaginta intus famule, quibus ordine longo
Cura penum struere, & flammus adolere Penateis.
Centum alia, totidemque pares ætate ministri,
Qui dapibus mensas onerent, & pocula ponant.*

Seneca libro 1. de tranquillitate vitæ, cap. 1. *Prestringit animum apparatus alicujus pedagogii diligentius, quam intra larem vestita, & auro culta mancipia, & agmen servorum nitentium.* Suetonius in Tiberio: *Sexto, inquit, Claudio libidinoso ac prodigo seni canam ea lege condixit, ne quid ex consuetudine mutaret, aut demeret: neque nullis puellis ministrantibus caneretur.*

convivia, in quibus exhibiti sunt vivi anseres, lepores; damæ cum aureis coronis. Qui ferculorum luxus, quandoquidem dispositus fuit per nomina cœlestium signorum. Quippe singulis impositus fuit cibus unicuique convenientissimus. Petronii locus est. *Repositorium rotundum duodecim habebat signa in orbem disposita; superque proprium, convenientemque materiae Structor imposuerat cibum; superque Arietem, cicer arietinum; super Taurum, bubale frustum; super Geminos, testiculos ac renes; super Cancrum, coronam; super Leonem, ficum Africanam, &c.*

Accedebant ad convivii apparatus coronæ, * quæ ex rosis, vel floribus contextæ, caput hospitem exornabant, in gaudii & lætitiæ signum. Quæ postea coronæ convivales factæ sunt aureæ

* Ita est, genio indulgentes Romani, in signum lætitiæ coronas capiti aptabant: sed si Athenæo aliisque fides, nonnulli easdem collo, alii brachiis aptabant, ut interceptis vaporibus ebrietati modum statuerent. Affirmat id ex antiquo marmore Lipsius cujus hic subiectum exemplar est.

aureæ & gemmatæ, talesque pro dignitate discumbentibus, & cuique pro meritis & fortuna datæ, videlicet, minores aut majores, leviores aut ponderosiores. Quod sane discrimen probe intellexit Piso superbus, vix Tiberio cedens, nedum Germanico. *Ejus enim audita est vox in convivio* (inquit Tacitus Lib. i i. cap. LVII. Annal.) *cum apud Regem Nabateorum corona aurea magnopondere Casari & Agrippina, leves sibi & ceteris offerrentur, principis Romani, non Parthi Regis filio eas epulas dari, abjecitque simul coronam, & multa in luxum addidit.* Luxus coronarum notatus in convivio Ptolomæi Philadelphi, ex Athenæo Lib. v. Nam quæ alibi vix ad unicum coronæ contextum potuissent, ibi ingenti copia congesta sunt in eas coronas, quæ singulis convivis datæ. Ipsarum quoque coronarum tanta copia, ut humi sparsæ præbuerint speciem prati gemmantis.

Indorum, qui apud Regem epularentur, mos fuit, ut essent coronati. sic
Apol-

Apollonius ab Rege hospite suo εἰς τὸ
σύνιστον ad locum convivii, ut solent
Indi, deductus fuit. Nec tantum ho-
spitibus præsentibus tales coronæ in
conviviis dari solitæ, sed si quando
magnus hospes tectis excipi non po-
terat, ei nihilominus mittebantur; ac
tunc censebantur inter HOSPITA-
LIA DONA οἷα φίλοι ξένοι ξένοισι δίδουσι.
qualia amici hospitibus dant.

Certe tanto luxu necti cœperunt
hæ coronæ, ut tandem factæ sint do-
na Regum. Hujus generis fuerunt il-
læ, quas Persæ miserunt ad Agesilaum.
De hoc genere forte fuit circulus ille,
sive torques aureus circa collum, quem
Rex Ægypti Josepho dedit, præter re-
gium annulum & sacram vestem.

Ex iis coronis sibi quisque ab ho-
spite donatam aut capiti aut cervici
imponebat. Neque enim, inquit Plu-
tarchus, Symposiaca 11. convivis di-
stribui debent, sed æquum est hanc
sibi unumquemque sumere, quæ sibi
sit complacitura. Interdum hæ pecto-
ri

ri applicabantur, quæ est sedes cordis. Ovidius :

Ecce nurum Regis fusis per colla coronis

Inveniunt posito pervigilare mero.

Hæ coronæ cumulabantur unguentis : idest aut ipsum hospitum caput conspergebatur & humescebat unguento, aut ipsæ coronæ, aut caput tantum, non item coronæ. Sidonius Apollinaris.

Et madescentes nardos capillo

Circumfusa florumserta siccarent.

Sic Horatius lætatur se huic voluptati indulgisse cum Pompeio Varo Lib. 11. Carm. Od. 7.

Pompei meorum prime sodalium ?

Cum quo morantem sæpe diem mero

Fregi, coronatus nitentis

Malobathro Syrio capillos.

Accessit Abydenorum mos, ex quo proverbium, ἀβυδιὸν ἐμπόρημα. Hi nempe cum quempiam hospitem convivio

vio excipiunt, post unguentum & coronas circumferunt infantes ad osculandum. Observavit quoque Plinius Lib. XIII. cap. III. non solum caput, sed etiam pedes quandoque fuisse unguentis illitos : *Vidimus etiam vestigia pedum tingi : quod M. Othonem monstrasse Neroni principi ferebant. Quæso ut qualiter sentiretur, juvaretque ab ea parte corporis ?*

Cæterum hæc jucunditas & lætitia ad hospites exhilarandos cumulabatur hilaritate cantuum. Hinc cæmœna qualibet agresti convivales illas qualescumque delitias diutius extendebant. Quippe Propertius Libro IV. Eleg. VI.

Ingenium potis irritat Musa poetis.

Et Horatius Lib. II. Epist.

————— *pueri patresque severi
Fronde comas vincti cœnant, & carmina dictant.*

Unde Socrates apud Platonem describens

bens epulas, quæ celebrantur in urbi-
bus : *Convivia agitant ipsi & ipsorum
liberi? Vino indulgentes, coronati, & in
Deorum honorem hymnos canentes, &
alii cum aliis suaviter conversantes?* Hunc
cantum prisca Græci *σκαλιόν* vocabant,
nempe propter obliquum circuitum
& positum lectorum, de quo legen-
dus est Clemens Alexandrinus pædog.
Lib. II. cap. IV. Ex quo more apud
Græcos natum proverbium. *Canere
ad myrtum.*

Introducebantur etiam Psalmi &
Tibicines. Item cantibus inferebantur
fabulæ simplices & convivales : etiam
laudes hospitum canebantur, vel præ-
clarissimorum virorum.

Sic etiam hospitibus festa & ludos
proponebant. Homerus hoc observat
in Ulyssæ & Alcinoë in Odyss.

CAP. XIX.

De loco hospitum in mensa.

Politiorum ingeniorum curiositate dignum, quo loco prisci hospites cœnantes collocarent. Gellius Libro I. cap. XIII. id egregie insinuat, ubi officiorum gradus & ordines. *Conveniebat autem facile, constabatque ex moribus populi Romani, primum juxta parentes locum tenere pupillos debere, fidei tutelaque nostræ creditos: Secundum eos proximum locum clientes habere, qui sese itidem in fidem, patrociniumque nostrum dediderunt. Tunc in tertio loco esse hospites; postea esse cognatos affinesque. Massurius autem Sabinus in libro Juris Civilis III apud Gellium, antiquiorem locum hospiti tribuit, quam clienti. In officiis apud majores ita observatum est, primum tutela, deinde hospiti, deinde clienti, tum agnato, postea affini.* Heraclides in Politicis, Cretensium hospitalitatem commendans alium

aliud ordinem describit. Eorum quæ in conviviiis apponebantur partem peregrinis & hospitibus primam dedisse, post hospites principi quatuor portiones præbuisse, unam quam etiam reliquis, alteram principalem, tertiam familiæ, quartam utensilium.

Lecti autem sternebantur in Tricliniis varia forma, sed plurimum quadrati, paulo longiores statura hominis; ita lati, ut quatuor, aut quinque in eis commode cubare possent. Quamvis autem forma varia essent, in eodem tamen triclinio pares erant omnes. Medii autem lecti ultimus locus apud Romanos dignior fuit, quem medium locum, ut præcipuum, dominus convivii occupabat. Sic Virgilius de Didone Æneid. 1.

———— aulæis jam se Regina superbis
Aurea composuit sponda, mediamque locavit.

pag.

Pomponius Mela notat Scythis eandem fuisse consuetudinem.

Quem Romanorum modum servasse verisimile est Christum Servatorem nostrum, non minus ac reliquos ejus gentis ritus, cui tunc parebant Syria & Palæstina. Unde concinne pictores ipsum in medio triclinii extrema inter Apostolos cœna locant.

C A P. X X.

De cultu mulierum in hospites.

HOmeri tempore puellas & mulieres hospitem pedes lavare solitas, observavit Athenæus Lib. I. cap. VIII. Gymnosoph. *Introduxit Homerus puellas & mulieres, quæ lavant hospites, quasi neque inflammationem, neque intemperantiam patiantur, quia bene vixerunt. Antiqua autem hæc est consuetudo.* Moris hujus mentio apud Homerum Odyss. III.

Interea Telemachum lavit pulchra Polyarte.

Item

Item Libro VII. de Ancillis Menelai. Addo virgines non solum lavisse, sed ablutos unxisse pretiosis unguentis. Idem Odyss. III. *Porro postquam lavit, & unxit pingui oleo.* Petrus Nannius Miscellan. Lib. IV. cap. II. tam religiosos olim Gentiles in excipiendis hospitibus indicat, ut etiam Regum filiabus honestum fuerit hospites in balneis lavare. *Certe olim insignem fuisse apud Gentiles pietatem in hospitibus excipiendis, vel inde patet, quod honestum sit habitum, si filia Regum hospites in balneis lavarent, ut non uno loco apud Homerum invenimus.* Justinus Lib. VII. *Tignus esse & fœdus hospitii* indicat apud Persas, si filii & uxores in convivium hospitibus adhiberentur. Et Marcus Polus scribit, in Provincia Chamus, mulieres cum hospitibus cubare, quod id gratissimum conjuges Diis existiment. Et in Halicarnasico legimus, Babiloniis esse legem omnibus modis execrandam. Nempe omnibus mulieribus indigenis commune, semel

semel in vita ad Veneris Templum
desidentibus, cum externis viris con-
suetudinem habere. Cæterum cum
pleræque sint divitiis tumentes, quæ
sui copiam facere recusent, hæ vehi-
culis cameratis subvectæ, pro Templo
consistunt, relicta interim à tergo ma-
gna famulitii turba. Porro cum semel
illic confederint, non prius domum
regrediuntur, quam hospitum aliquis
pecuniam mulieri in sinum injecerit,
& cum eadem à Fano seorsum abducta
consuetudinem habuerit. Hospitem
autem illum, qui pecuniam obtulit,
dicere oportet : *Tanti ego tibi Deam
Militam imploro.* Neque mulieri etiam
permittitur aliquem repudiare, sed qui-
cunque is est, qui pecuniam objecerit
primum, hunc illa sequitur, citra de-
lectum. Postremo ubi jam congressa
fuerit cum externo mulier, dein expia-
ta domum revertitur.

Hunc morem abluendi apud He-
bræos viguisse, ut virgines & puellæ
servorum pedes lavarent & tergerent,
G patet

patet Regum i. cap. xxv. vers. xli. ubi vocata casta Abigail à servis David: *Ecce famula tua sit in ancillam, ut lauet pedes servorum Domini mei.* Ad quem locum pulchre Abulensis Quæst. xv.

In primitiva etiam Ecclesia mulieres nobiles hospitibus suis manibus pedes abluerunt. Vnde Paulus in i. ad Timotheum v. vers. ix. *Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, qua fuerit unius viri uxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios educavit, si hospitio recepit, si Sanctorum pedes lavit.* In quem locum præter Theophilactum Ioan. Chrysostomus Sermone xiv. eleganter differit.

Christus itaque hospitio à Phariseo receptus jure conqueritur Luc. vii. *Aquas pedibus meis non dedisti, hæc autem lacrymis rigavit pedes meos,* quasi eum argueret hospitalitatis veterem legem non observasse. Vbi Dionysius Carthusianus merito videndus. Abluit igitur Christi pedes Magdalena & unxit eos unguento.

C A P. XXI.

*Osculum Hospitibus accedentibus,
& abeuntibus datum.*

A Pud antiquos frequens osculandi
usus fuit, qui pro veneratione &
obsequio habebatur, immo fidei, ob-
servantiæ, amoris & amicitiae sym-
bolum erat. Idque sæpius in sacris
literis tam veteris, quam novi testa-
menti manifestum. Ita Moyfes Socero
suo obviam progressus, seque incur-
vans, eum osculatus est Exod. xvi. i. i.
Esau fratrem suum Iacobum redeun-
tem ex Mesopotamia osculo excepit
Gen. xxxiii. Iacob salutatur Rachelem
osculo, Gen. xxix. Raguel Tobiam,
Tob. vii. Iacob Patriarcha suos ex Io-
sepho nepotes, quos illi adduxerat,
osculatus & amplexatus fuit, Gen.
xlvi. i. i. Luc. xv. Pater filio prodigo
redeunti osculum præbuit. Sic autem
prisci Christiani osculo frequenter
utebantur, pignore fraterni amoris &

benevolentia in Christo. Hinc D.
 Paulus ad Romanos cap. xvi. *Salutate
 invicem in osculo sancto.* Imitatus S.
 Paulum Ignatius Ep. vii. quæ est ad
 Tarsenses, inquit, *Salutate invicem
 osculo sancto.* Ita abeuntem Paulum
procumbentes super collum Pauli oscula-
bantur eum. Sic Abbates & Religio-
 forum Rectores, cum discedebant ab
 his, quibuscum erat summa necessi-
 tudo, suis invicem pectoribus exoscu-
 latis multis cum lacrymis divelleban-
 tur. Ita Eunapius Sardianus in vita
 Proæresi, omnes ad ejus pectus lam-
 bendum, ut fieri solebat imaginibus,
 accessisse, aut ad pedes & manus cor-
 ruisse, narrat. Et apud Nicephorum
 Lib. v. cap. iii. Leonides pater Ori-
 genis, sæpe pectus pueri nudatum
 cum veneratione osculabatur. Pa-
 trium morem fuisse Persis, eos oscu-
 lari, quos honoribus prosequi vellent,
 inferiores vero salutando potentiorum
 genua tangebant, Herodotus Lib. i.
 Cognatos autem, ubi diutius abfui-
 sent,

sens, aut longius essent profecturi, se invicem osculari frequens usus erat. Ita Cyrus discessurus dicitur *cognatos per osculum oris ab se dimisisse*, lege Persarum, auctore Xenophonte Lib. 1. Pædiæ. Sic etiam pro more osculatus est Cyaxarem, cum ad se venisset.

Ita Principes Romani peregre profecturi, & mox Urbem repetentes, more diu recepto, Senatores osculo soliti fuerunt accipere, ac proinde in Nerone notavit Suetonius Tranquillus: *Neque adveniens, nec proficiscens, quemquam osculo impertivit, ac ne resalutatione quidem.*

Sic apud veteres primum manus, modo genua, modo vestes, aliquando magnorum virorum pectora & capita honoris & obsequii gratia osculabantur, Plutarchus in Vita M. Bruti: *Affidentem C. Casarem cinxerunt officii specie, omnes una orantes, manusque ejus tangentes, pectus & caput deosculabantur.* Ammianus Marcellinus Lib. xxviii. memorat, ex Senatoribus

*quosdam salutarî pectoribus oppositis cœ-
pisse, & osculanda capita in modum tau-
rorum minantium obliquantes obtulisse.*

Osculabantur autem frontem Ve-
teres, tanquam Genio sacram, quod
majestati affinius est, ut blandimentis
genas suaviari.

Ne vero nimia familiaritate vilesce-
ret illud humanitatis studium, ut refert
Suetonius, Tiberius Cæsar quotidiana
oscula prohibuit edicto.

Sed crescente adulatione, ad ma-
nus & vestes, ad genua, & tandem ad
pedes devenere oscula. De C. Cali-
gula Suetonius *: *porrexit ad osculan-
dum sinistrum pedem auro & margaritis
insignem.*

Porro cum apud Persas adorandi
mos esset suos Reges, itemque apud
Medos & Indos, ut Herodotus, Plu-
tarchus in Alcibiade, & Valerius Max.
Lib. VII. cap. III. testatum relique-
runt, tandem quoque adorari expe-
tivere Imperatores, ut de Caligula
Sue-

* Frustra hæc quæsieris in Suetonio.

Suetonius cap, xxi. & Dion in ejusdem vita. Et de Diocletiano Pomponius, & Eutropius de Gestis Romanorum qui post triumphum de Persis actum adorari voluit, pedesque sibi osculari, auro & argento calceamenta exornans.

Quid vero mores Ethnicorum referam? Fuit initio veteris Ecclesiæ frequens etiam consuetudo osculandi, quam admirabantur Gentiles ipsi. Tertullianum de Oratione cap. xiv. audiamus, qui docet Christianos peractis precibus solitos invicem accipere osculum, quod vocat signaculum orationis: *Alia jam consuetudo invaluit, jejunantes habita oratione cum fratribus subtrahunt osculum pacis, quod est signaculum orationis. Quando autem conferenda cum fratribus pax est, nisi cum oratio commendabilior ascendit, ut ipsi de nostra operatione participes jam audeant de sua pace fratri transigere?* Hinc forsitan in nostris Ecclesiis reman sit singularis formula ad osculum sacræ imagini

imprimendum , P A X T E C V M .

In Belgio, Flandria, Anglia, Gallia, non tantum amicos , sed & hospites advenientes & discedentes osculantur mulierculæ , & puellæ etiam , & hi vicissim illas. Cujus consuetudinis nescii, si officium illud neglexerint , agrestes, parumque culti existimantur.

Viget etiam Venetiis hic frequens osculandi mos inter Patricios , dum ad Comitia accedunt , & dum ab iis discedunt , mutui amoris ac pacis symbolo. Addo , quod osculum non nisi ejusdem conditionis hominibus conveniat , ut in hac sapientissima Republica etiam hoc sit veluti æqualitatis argumentum.

CAP. XXII.

*De cultu veterum Iudaorum in
hospites : ubi de insigni Abrahæ
hospitalitate differitur.*

VT à sacris literis exordium duca-
mus, vera hospitalitatis jura, ac
illustrium virorum exempla, qui pe-
grinos & advenas, & inter hos
sæpe Angelos invitarunt, in medium
adferamus. Quis verò ignorat, ex
iis Abrahamum hospitalitate cunctos
superasse, immo veram hospitii nor-
mam nobis & omnibus splendide
demonstrasse? Nullus enim tam be-
nigne, tam prompte advenas & hospi-
tes ad suas domus traxit, quam Patriar-
cha Abraham, unde proverbium or-
tum, *Abrahæ tabernaculum figere*, pro
co qui hospitium summa humanitate
parat. Hujusmodi Patriarchæ in ho-
spites studium & ardor, non aliter
quam venatoris in exquirendis hospi-
tibus depingitur à S. Chrysostomo, ho-

mil. xli. in Genesin: *Tantopere curabat Abraham hospitalitatem, ut nollet horum venationem cuique committere. Et S. Ambrosius Lib. ii. Offic. cap. xxi. Abrahæ laudi est datum, qui ante januam suam speculabatur, ne forte præteriret peregrinus aliquis, & diligenter prætendebat excubias, ut occurreret, ut præveniret, ut rogaret, ne transiret hospes. Nimirum precibus tenebat hospites prætereuntes, compellabat ad mensam; ipse vero mensæ ministrabat. Quod sic explicat S. Petrus Damianus sermone cxxi. Quare homines Abraham hospitando, Angelos recepit & Deum. In quam sententiam S. Ambrosius Lib. ii. Offic. cap. xxi. Tanta autem est apud Deum hospitalitatis gratia, ut ne potius quidem aqua frigida à præmiis remunerationis immunis sit. Vides quia Abraham Deum recepit hospitio, dum hospites quarit? Vides quia Loth Angelos suscepit. Quid scis an & tu cum suscipis hospitem, suscipias Christum? cum in hospite sit Christus, quia Christus*

in paupere eſt , ſicut ipſe ait , in carcere eram , & veniſtis ad me , nudus eram & operuiſtis me. Quodnam enim hoſpitalitatis majus præmium ? Menſæ miniſtrat tamquam ſervus Abraham , & vires ab hoſpitalitatis gaudio hauriebat. Verba namque ſunt D. Chryſoſtomi Hom. xli. in Geſen. *Mihi videtur præ gaudio alacritateque multâ imbecillitate ſua factus ſuperior , & robur quoddam accepiffe. Nec tantum neceſſariis recreabat hoſpites Abraham , ſed etiam delitiis. Nam Gen. xxi. verſ. xxxiii. plantavit nemus in Berſabea. Ad quæ verba Abulentiſis: Locus ille erat ſine arboribus, ideo Abraham, qui delectabatur in ſuſcipiendis hoſpitibus , plantavit arbores , de quarum fructibus recrearentur viatores , & earum uſu delectarentur. Hoſpites item non corporeo cibo tantum fovebat Abraham , ſed etiam cibo ſpiritali, Gen. xxi. xxxiii. ubi Abulentiſis : ibi hoſpites ad laudandum Deum & gratias reddendas ei pro beneficiis invitabat.*

Berisfit Raba Rabinus Cap. LI. affirmavit, Abrahami domum quatuor ostia habuisse, juxta quatuor Mundi cardines, ut ex omnibus orbis partibus hospites exciperet, quibus discedentibus, non sibi, sed Deo gratias agerent, imperabat.

Abraham suo etiam exemplo studuit, filios suos in hospitalitatis operibus exercere, Genes. XVIII. *Tulit inde vitulum.* Nec aliunde hospitalitatem Loth didicit. Quantum vero profuerit Loth Abrahami in exercenda hospitalitate æmulum fuisse, explicat S. Paulinus Epist. ad Alethium, & S. Ambrosius Lib. II. Officiorum cap. XXI. Immo & Petrus Chrysologus Serm. XLII. dum ait: *Gehennalem ignem evadit hospitalitatis sectator, & urbem in refugium accepit Loth, qui domum hospitibus exhibuit.*

Gedeonis hospitalitas extollitur, qui Angelo, quem prius invitarat, quique procul dubio hominis speciem referebat, sacrificium, hoc est magnificum

cum convivium adornasse scribitur. Nam & hædum caprarum coctum, & ex modio farinæ panes azymos confecit.

Hospitalitatis officia in adversis sollicitus repetit Iob cap. xxxi, v. xxxii. *Foris non mansit peregrinus, ostium meum viatori patuit.* Origenes in eundem: *Talis fuit B. Iob, apud quem hospes nunquam foris mansit, cujus janua omni advenienti patuit, quem invalidi nunquam pratermiserunt, de iis quæ opus habuerunt: qui non dimisit pauperem exire de domo sua vacuum, ad cujus consuram ovium, omnium pauperum scapula calefacta sunt.*

Sed, quod majus est, Petri Damiani sententia, per hospitalitatem Abdias Prophetiæ gratiam consecutus est Lib. iii. Reg. xviii.

Tobias insignis hospitalarius celebratur, quippe qui in tertio anno (ait scriptura) *profelytis & advenis ministraret omnem decimationem; & Angelo hospiti tertiam partem suarum rerum*

offerret. *Profelytis*, hoc est qui ad Judaismum convertebantur, & *advenis*, id est peregrinis, decimas debitas administrabat. Tres autem erant decimæ, quasolvere jubebantur Judæi. Prima Levitis & Sacerdotibus Numeri xviii. Secunda in epulum sacrum conferebatur, cujus tum Levitæ, tum egentes participes fiebant. Tertia, quæ solo tertio quolibet anno solvebatur peregrinis, pupillis, & viduis.

Salomon, tanquam sapientissimus Rex, mira magnificentia, & sumptuoso apparatu peregrinis & adventantibus splendidas epulas apparari voluit, & ipsorum equis, camelis atque jumentis pabulum atque paleam ministrabat, idque non in uno loco, sed ubicumque opus erat.

Inter mulieres hospitalitatem sectantes Rebecca enumeratur, vidua Sareptana, & Sunamitis matrona, aliæque in sacris literis commemoratæ.

Atque ut tandem Hebræorum hospitalitatem brevi epilogo complectar;
adeo

adeo hi à Patribus antiquæ legis in hospitalitatis cultum mirum in modum fuerunt edocti, ut etiamsi post horrendum urbis Jerusalem, ac Templi excidium è patria sua extorres, & per totum dispersi, per aliquot secula vagam miseramque vitam persequuntur, mutuam inter se hospitalitatem adeo exercent, ut in hodiernam diem raro Judæum mendicantem videas.

C A P. XXIII.

Hospitalitatis ratio, variis nationibus peculiaris, iisque cultioribus Græcis & Romanis.

Sicuti Græci potissimum omnium fere liberalium artium atque virtutum moralium inventores & sectatores prædicantur, ac habentur, ita ab iisdem veluti cultioribus, omnia hospitalitatis officia profecta credimus. Quod nobis quidem insinuant, non solum varia & multiplicia nomina, adhuc

adhuc apud nos usitata, quæ ad hospitalitatis munera pertinent, sed plurima ejusdem gentis præcepta & exempla, quæ variis in auctoribus sparsim leguntur. Unus inter omnes heic palmam tulit Homerus, qui omnia justa legitimaque hospitalitatis officia egregie nobis expressit. Odyssæ quidem Libro i. Telemachi erga Minervam hospitalitatem describit; Libro iii. Nestoris & ejus filiorum humanitatem in hospites celebrat; Lib. iv. de Menelai hospitalitate in Telemachum & Pisistratum agit. Lib. v. docet quomodo Calypso cum Ulyssem naufragum, tum Mercurium à Diis ad se missum hospitio exceperit. Nec minorem in Iliade similium nobis exemplorum copiam suppeditat; immo nobis omnia officia ostendit. Erat apud Græcos munus publicum hospites & peregrinos excipiendi. Et ii, quorum munus erat, peregrinis, præsertim Legatis, ligna & salem & similia præbere, *Parochi* vocabantur. Ideo Mini-

stris

stris Ecclesiarum recte hoc nomen
convenit, quia ipsi hominibus, qui
hospites & peregrini sunt in hoc mun-
do, mensam verbi Dei apponunt,
& Sacramentum Eucharistiæ admini-
strant.

Inter Græcos autem hospitalitatis
cultores præsertim enumerantur Cre-
tenses, de quibus supra diximus. In
quorum domo convivali binæ stra-
tæ erant mensæ *ἐνιχαί*, id est hospi-
tales dictæ, propterea quod hospi-
tes, qui aderant, iis primo affide-
bant. Ita hospitem *ὁμολογούμενον*, hoc
est ejusdem mensæ communione con-
junctum appellat. Post has mensæ
erant repositæ; erant & sedilia hospi-
talia, & mensa tertia, quæ à dextra
ingredientibus occurrebat, quam Jo-
vis hospitalis mensam & hospitalem
vocabant. Quin etiam Heraclides eam
Cretensium erga hospites humanita-
tem fuisse affirmat, ut ad Magistratus
quoque gerendos illos sæpius voca-
rint. Simili consuetudine nostri Cives
Pata-

Patavini, cum olim penes ipsos omne jus esset, advenam summæ rerum præfecerunt quovis anno, qui in eos jus vitæ & necis haberet, & ab auctoritate hujusmodi Magistratum *Potestatem* appellarunt.

Megarenses & Corinthii de hospitalitate celebrabantur; immo memoriæ proditum est, illos, cum de imperio certaretur, captivos in bello velut hospites invicem humaniter tractasse, illosque sine pretio dimissos Dorixenos appellasse. Illis in cultu Jovis *ἐν Ἰοῦ*. Quare etiam milites cum hostibus extra aciem familiaria jura servabant.

Celebris est Lacedæmoniorum liberalitas in hospites. Unde Cratinus apud Athenæum Cœnæ, Copis dictæ, mentionem faciens, inquit :

*Vere ut ferunt, quivis potest ibi ad-
vena*

*Convivium lautum, bonamque hinc
Cupidem*

Qui acceperit, sumpsisse &c.

Item

Item in Æolo, quæ & ipsa fuit convi-
vii Spartani species, Athenæus. Lib. i v.
non incolis solum atque civibus, sed
omnibus peregrinis hospitibus ad il-
lam aditum patuisse. Neapoli inter
Græcæ Reipublicæ Magistratus præ-
bendis hospitibus fuisse Xenoparchos
memorat Julius Cæsar Capacius, Hi-
storæ Neapolitanæ Lib. i. cap. viii.
Mitto cætera Græcanicæ hospitalitatis
exempla, quorum ingens passim farra-
go. Melitenses barbari in mari Adria-
tico naufragos summa humanitate ex-
cipiunt, inter quos D. Paulus fuit,
quem, accenso igne, resocillarunt. Item
Phasiani populi naufragium passis via-
ticum præbent, & rursus abnavigan-
tibus tres minas dant. Heraclides in
Polit. Et Xenophonte auctore lib. i i i.
& v. de Cyri expeditione Armenius
Cyro ejusque exercitui xenia misit, &
Trapezuntii Græcos hospitio accepe-
runt donis hospitibus datis bubus, fa-
rina, vino. Sinopenes quoque Mile-
fiorum coloni iisdem farinæ medimnos
ter

ter mille, vini amphoras M D. & Heraclienſes farinæ medimnūm M M M. Vini amphoras M M. Boves x x. Oves c. Xeniorum loco miſerunt.

Nec parciſior apud Romanos hoſpitalitatis cultus, quam Græcorum, & cæterarum gentium; quarum cum imperio non modo artes & diſciplinæ in urbem, ſed una mores & conſuetudines invexerunt : immo ipſi ex peregrinis & advenis undique confluentibus in unum coaluerunt, adeo antiqui hoſpitii jura merito præ cæteris obſervarunt. Inde Roma omnium patria dicta eſt, teſte Athenæo Libro I. cap. I I. Nam primo ut apud Græcos, ita apud Romanos erant publica & privata hoſpitia, ut hoſpitii neceſſitudo non modo inter privatos, ſed inter populos & Senatum contraheretur. Immo Romæ externis & peregrinis Magiſtratus dabatur Regius, Conſularis & Prætorius, ut Numæ & Tarquinii temporibus : Conſules multi externis ſub Imperatoribus, ut de L. Arruntio
Stella

Stella Patavino supra disseruimus, aliisque peregrinis & advenis viris. Itemque postquam Imperium Romanum creverat, Prætores duo creabantur, unus qui civibus, alter qui peregrinis jus diceret. Vnde ille Urbanus, hic Peregrinus vocatus. Quod factum fuit Anno conditæ Urbis **DXII**. De Prætore Peregrino inscriptio est vetustate mutila ad vicum Kornesd. Vlpiaæ proximum, juxta sacellum.

C. CVRT

OLLIVS. TROGVS

IARVM CVRANDARVM...

QVAESTORI VRBANO...

INTER. TRIBVNICIOS. ADIV. DAD....

PRAETORI. PEREGRINO. IIIII. VIRO...

Et de eo qui inter peregrinos & cives jus diceret, extant prolixissimæ tabellæ in magno Gruteri de Inscriptionibus Opere, quas brevitatis studio hic omisi.

Ad hæc exteræ gentes & Transalpinæ nationes Senatorum jura in Vrbe habuere,

buere, & inter Senatores admittebantur. Primi Hædui fuerunt ex Corn. Tacito Lib. xi. in oratione Claudii Cæsaris, *Primi, inquit, Hædui Senatorum in Vrbe jus adepti sunt. Datum id fæderi antiquo, & quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano usurpant.* Immo miro liberalitatis exemplo Tusculanos, Æquos, Volscos, Hernicos, bello victos, post victoriam civium numero Romani adscivere in tutelam, & veluti patroni, clientes in fidem accepere, cognationeque & hospitio junxere. Deinde temporibus latius hoc jus propagatum, ut in jus Latii & fraternitatis Romanorum ex Hispania, & ex toto orbe terrarum Viros claros adjunxerint. Sic Claudius Cæsar omnes Græcos, Gallos, Hispanos, Britannos, Sauromatas, civitate donavit, & togatos videre statuit. Quin etiam non modo in jura Civium, sed in Imperium sæpe externos Romani adsciverunt. Primus enim Trajanus exter-

nus,

nus, deinceps alii ad Imperium promoti fuerunt.

Quanta porro erga advenas quosvis Romanorum fuerit humanitas, inde quoque intelligitur, quod peregrinum antiquitus, teste Cicerone, Varro, atque Festo, hostem apellarint, ab hostiando, ut nonnulli volunt, hoc est æquando, propterea quod inter cives & peregrinos debeat esse æqualitas: ut sileam quæ de Legatis memoravi, quæque de hospitii contrahendi ratione Zanchus in Com. Sallustii, quum singula heic persequi arduum, & immensum foret. Vnum tantum addam ex Plutarcho in Vita C. Gracchi, quod Cornelia ejus mater fuit, *δὴ αὖ φιλοξενίαν ἐν τράπεζῃ* quod Xylander reddidit: *ob hospitalitatem patebat mensa ejus.*

CAP. XXIV.

De reliquarum gentium, & præsertim Germanorum & Gallorum hospitalitate.

ALii quoque populi in hospitalitatis cultu nihil Græcis ac Romanis concessere. Calabri olim profusi adeo fuerunt hospitalitatis cultores, animum in hospites uberrimis declarantes donis, ut in proverbium abierint *Calabri hospitis dona*. Sic Horatius festive Epistolarum Lib. I. Epist. VII. ad Meccenatem:

Non, quo more pyris vesci Calaber jubet hospes,

Tu me fecisti locupletem. Vescere sodes. Iam satis est. At tu quantumvis tolle. benigne.

Non inuisa feres pueris munuscula parvis.

Tam teneor dono, quam si dimittar onustus.

Vt

Vt libet : hæc porcis hodie comedenda relinques.

Irridet Poëta rusticam hospitalitatem, sed laude dignam. Leucanorum * etiam celebratur hospitalitas ab Æliano Lib. iv. Variæ historiæ cap. i.

Galli Diodoro teste tanta humanitate fuerunt præditi, ut advenas statim domi suæ ad epulas vocarent. Quin Celtiberos, Galliæ incolas, fama est æmulatione quadam invicem pro hospitum honore certasse.

Nec Gallis Germanos impares ostendit Diodorus Libro v. *Quod ad mores erga maleficos & hostes sunt crudeles, erga hospites vero mites atque humani. Peregrinis enim omnibus hospitium ultro obferunt, hospitalitatisque inter se officiis certant. Quos peregrini comitantur, eos laudant & Diis caros arbitrantur.* Idem autor de Gallis & Germanis.

* Leucanorum lex de hospitalitate ita se habebat. Si sub Occasum Solu venerit peregrinus, volueritque sub tectum alicujus divertere. & in hominem non suscepit. mulctetur. & panas luat inhospitalitatis.

nis. *Ad convivium peregrinos quoque invitant, cœnaque finita tum demum qui sint, quidque petatum venerint, sciscitantur.* Cornelius Tacitus de moribus Germanorum : *Convictibus & hospitibus non alia gens effusius indulget. Quemcumque mortalium arcere tecto, neſas habetur, pro fortuna quisque apparatus epulis excipit. Cum defecerit, qui modo hospes fuerat, id est, qui exceperat, monstrator hospitii & comes, proximam domum non invitati adeunt : nec interest ; pari humanitate accipiuntur. Notum ignotumque, quantum ad jus hospitii, nemo discernit. Abeunti, si quid poposceris, concedere moris, & poscendi invicem eadem facilitas. Gaudent muneribus ; sed nec data imputant, nec acceptis obligantur. Victus inter hospites comis &c.* Dum vero dicit Tacitus hospitium apud Germanos notis ignotis fuisse communia, summus eorum amor in peregrinos ostenditur, juxta piam S. Augustini sententiam. *Disce Christiane sine discrimine exhibere hospitalitatem, ne forte*

cui tu domum clauferis, cui humanitatem negaveris, ipse sit Christus.

Thules insulæ, quæ nunc est Islandia, incolæ, advenas supra fidem humaniter excipiunt, quamvis omnia ibi horrida & inculta. Sufficit eam gentis esse charitatem, ut apud eos hospitii jus tam advenis, quam indigenis commune videatur. Idem reperitur Norvegiæ cultus, præterquam locis maritimis, quæ cum peregrinis moribus paulatim aviditas infecit.

Islandos etiam cum exteris commercium & negociatio paulatim à prima barbarie, ac simplicitate revocavit. Neque enim nostris temporibus adeo sunt ridiculi, quam octoginta ab hinc annis, cum Dithmarus Blefkenius in ista regione viveret. Sic enim ille in descriptione Islandiæ: *Advenientes in portum, filias nobiles secum habent; hæc, postquam à nostris exploraverint, an domi uxores habeant, si non habent, pro pane aut biscocto, aliave levissima re noctem promittunt. Interdum parentes mensem*

unum, aut quamdiu manserint, concedunt filias, vel gratis. Ex eo concubitu si facta fuerit gravida, parentes majori quam antea filiam complectuntur amore, natamque prolem annos aliquot educant, donec aut pater revertatur, aut futuro genero in dotem addunt cum filia, qui minime, quod è Germano sanguine natum est, contemnit. Si quæ virgo cum viro Germano habuerit consuetudinem, in honore apud illos est, proptereaque à multis petitur prociis.

Helvetiorum hospitalitatem extollit Jo: Magnus Lib. xxiii. rerum Gothicarum & præsertim adhuc perdurat Tigurinorum, quæ est patria Guljelmi Stuchii, qui humanitatem in hospites descripsit libro peculiari de conviviiis antiquorum.

Quæ vero humanitas Belgarum aliarumque gentium, quas Alpes ab Italia separarunt, hodierna die spectamus in juvenibus, virisque ad Gymnasium Patavinum confluentibus. Qui omnes suavissimis placidisque moribus orna-
ti,

ti, singularia beneficia erga hospites recipiendos exercent. Advenas enim juvant, si egeni; si opulentiores, iis obsequium præstant conviviiis ac muneribus. Abeuntes, variis encomiis, non invitis Musis, amicos hospites prosequuntur: interdum & isti, modo carmen, ut nuper politissimus noster Gabriel Naudæus, modo libellum integrum, memoriæ causa reponunt. Ac, ne tot præclara nomina cum pagella ævi nostri cursu interirent, coronidis loco subdere libuit.

GABRIELIS NAVDÆI ex Italia
discedentis ΑΠΟΒΑΤΗΡΙΟΝ
AD AMICOS.

O *Mihi dilecta cur vitam ducere Ro-*
ma,

Cur Latio sedem ponere fata negant?

Quid juvat ærias toties volitasse per Al-
peis,

Quid quater insanis vela dedisse No-
tis;

*Innumeris quos fama viris ad sidera tollit
 Inclyta, si posthac incolararum ero?*

*Hospitium, GALEOTE, tuum, PAGANINE, tuumque,
 Atque tuum, DONI, relinquere si propero.*

*HOLSTENIOQUE brevem si cogor
 ferre salutem,
 Et pauca ALLATIO dicere verba
 meo.*

*Si vestros GADDI, NARDI, TOMASINE, COTVNI,
 Transeo festino quadrupedante lares.
 Si tua BALDE sagax complecti, vel tua
 SERVI,*

*Pectora non possum candidiora nive.
 Sinequeo ARGOLIVM, BERIGARDVM, TAVRELIVMQUE,
 BENDANDVM, & PONAM stringere pro merito:*

*Vix quoque facundi dextram si tangere
 SCIOPPI,
 Vixque Palatini GASPARIS ora
 datur.*

*Site grande meis, CASSI, decus addite
 factis, Sed*

de Tesseris Hospitalitatis. 175

*Sed fugiens, vel te culte QVEREN-
GE peto.*

*Si neque mansurus, NICI, NOVARI-
NE, CASALI,*

Cognita tot doctis limina vestra premo.

*Denique si RHODIVM, VESLIN-
GVM, teque LICETE,*

*FERRARIVMQVE mihi, vix licet
aspicere.*

*Sed mea cum vigilant quarendis otia li-
bris,*

*Queis nova JULIADÆ Bibliotheca
nitet.*

*Hac ego cum vestris capiam solatia, magni
Phæbigena, absenti qua dare Musa
solet,*

*Et fruar ingenii pulcro molimine, quando
Aspectu vestro non licet usque frui.*

C A P. XXV.

Hospitalitatis ritus Barbaris gentibus, Scythis nempe, Turcis, Indis, aliisque familiaris.

NVlla tam barbara gens, quin hospites agnoscat. Turcæ ipsi, Bartholomæo Georgevitio teste, habent xenodochia *Imareth* appellata, Regum testamentis condita, ubi datur cibus pauperibus atque peregrinis. Sunt qui dant oryzam, *Pirincts Tforba* dictam, cum carnibus; alibi *Boglidas as*, quod fit ex tritico pro opsonio: additur panis satis magnus: potus, quem præbent, est aqua. Cæterum pernoctandi ibi, aut dormiendi locus nulli conceditur, sed habent alium locum pernoctandi publicum *Char natfanne*, ubi gratis recipiuntur hospitio: non habent tamen lectos, sed in fœno, vel stramine sub tecto dormiunt.

Gothi & Suedi advenas non solum
beni-

benigne admittunt, sed cuncta ad liberalem convictum necessaria gratis subministrant : lis etiam inter populares oritur aliquando, in peregrinis recipiendis. Summæ laudis est, qui plures advenas liberali hospitio exceperit, quemadmodum ille publico odio dignus, qui cibum potumque negaverit peregrino. Sic fere Joannes Magnus Lib. iv. cap. 11. narrat Carolum Gothorum & Suecorum Regem decrevisse, ut Gothi inter se, & in advenas hospitalitatem observarent, & summo dedecori esset ei, quicumque viatorem tecto arceret, quod si quis facere tentasset & idoncis testibus ter negare hospitium convictus fuisset, immisso igne ædes suas comburi jussit, ut domibus propriis juste privaretur, qui eorum usum aliis inhumaniter denegasset.

Wandali in suscipiendis hospitibus alacres fuere, hospitium ultro offerentes : *quicquid ex agricultura, piscationibus, aut venatione conquirebant,*

totum in largitatis opus conferebant, confortiorem quemque, quo profusio-
jactantes, ut autor Crantzius Lib. iv.
 Wandal. c. xxiii. Wandalorum Le-
 gibus erat sancitum, quod noctu fu-
 ratus fueris, crastino die hospitibus dis-
 parties. Si quis peregrinum hospitio
 expulisse deprehensus esset, ejus do-
 mum & facultates vel diripere, vel in-
 cendio licebat consumere. Memora-
 bile est, quod narrat Olaus Magnus
 Lib. xviii. Hist. Sept. In omnibus par-
 tibus Septentrionalibus insignis est in
 hospites humanitas, & omnia sua in
 eos copiose diffundunt, existimantes
 illum diem infelicitate perisse, quo non
 contingat peregrinis hominibus be-
 neficium aliquod exhibuisse. Extant
 in hisce regionibus loca multa publica
 pro egenis hospitibus excipiendis, qui-
 bus locis Principes, vel supremus Ma-
 gistratus variam mulctam applicat, ut-
 pote de rebus ad conscientiam perti-
 nentibus. Item pecunias pro dispen-
 sationibus & mulcta illorum, qui ali-
 quam

quam personam Ecclesiasticam temerarie offenderint.

Guagninus, in descriptione Moscoviæ, perhibet, eam fuisse in hospites benevolentiam, ut in Russiæ partibus populi mercatores ad se ex variis regionibus quæstus gratia venientes, libenter excipiant, quos in tuguriolis suis cum uxoribus relinquunt : ipsi vero interim venatum abeunt. Reversi, si uxores hospitum concubitu consuetudineque lætiores hilarioresque invenerint, munere aliquo hospitem donant, sin minus, turpiter convitiis laceffitum expellunt. Hic tamen mos hodie desit.

Cui non dissimile quidquam de habitantibus Provinciam Chamul, Marco Polo teste oculato Lib. I. c. xxxvii. narratur. Uxores & puellas ad hospitum concubitum relinquunt, idque honori & gratiæ adscribunt, immo Diis gratum facere, ut advenæ talibus recreentur.

Inde *Thee* potu hospites venientes

& abeuntes excipiunt, ut Turcæ *Cava*,
Jacobus Bontius apud Indos nuper
Medicus de conservanda valetudine
Cap. vi. autor est.

Apud Tednæstanos Africæ nullum
in oppido diversorium pro hospitibus.
Si quis illuc appulerit, ad notum ali-
quem se conferat necesse est, quem si
non invenerit, nobiles inter se sortiun-
tur, quisnam ignotum hunc mercato-
rem hospitio excipiat.

Sic Tegesdelti, oppidi Africæ in-
colæ, custodibus portarum mandant,
simul ac peregrinus quispiam appule-
rit, inquirent ab eo, habeatne aliquem
in civitate amicum : quod si habere se
neget, ab iis ad hospitium deducitur.
Testis est Cœl. Augustinus Curio, in
Marochensis Regni descriptione.

CAP. XXVI.

*De hospitalitate Christianorum
primævi seculi.*

Christiani primævi seculi, à Ser-
vatore nostro edocti, adeo ad ho-
spitalitatem propensi erant, ut non so-
lum peregrinos ad hospitium coge-
rent, & pene traherent, veluti de di-
scipulis euntibus Emaus sacra testatur
historia, sed etiam domos suas in ho-
spitium advenientibus peregrinis di-
carent. Meminit hujus moris B. Au-
gustinus in Psal. LXXV. *Alii novent
domum suam esse hospitalem omnibus san-
ctis advenientibus; magnum votum vo-
vent.* Cellulas proinde hospitales ha-
bebant. S. Paulinus Epist. x. ad Se-
verum. *Tugurium vero nostrum, quod
à terra suspensum cœnaculo una porticu
cellulis hospitalibus interposita longius
tenditur, quasi dilatatum gratia Domini.*
Erant enim evangelizantium præcepta
ut D. Ambrosius Lib. vi. in cap. ix.

Lucæ docet, *Quibus primo omnium datur pacis atque constantia generale mandatum, ut pacem ferant, constantiam servant, hospitalis necessitudinis jura custodiant: alienum à prædicatore regni celestis asserant, cursitare per domos, & inviolabilis hospitii jura mutare. Sed ut hospitii gratia deferenda censetur: ita etiam, si non recipiantur, excutendum pulverem, & egrediendum de civitate mandatur. Quo mandato non mediocris boni remuneratio docetur hospitii, ut non solum pacem tribuamus hospitibus, verum etiam si qua eos terrena obumbrant delicta levitatis, receptis Apostolicæ prædicationis vestigiis auferantur.*

Quin etiam à calumniatoribus fidei Christianæ comprobatur antiqua Christianorum hospitalitas, ex Ioannis Gabrielis Bisciolæ Epitome Baroniæ ad Annum LXXV. *Imperator quidam & nequam, fecte Christianus, ne egeret, atque adeo abundaret ex beneficentia Christianorum, describitur à Luciano per hæc tempora peregrinatus, sub nomine*
pere-

peregrini; ex quo colligitur effusa largitas Christianorum, & effusissimum studium hospitalitatis.

Immo plures ex liberali Christianorum profusione in peregrinos & advenas, paganismum abnegantes, Christi cingulo honestantur. Baronius ad Annum cccxvi. *Hic unus mihi inter plurimos occurrit, Magnus Pachomius, adhuc gentilis, hoc anno, militia in exercitu Licinii, adscriptus, qui cum esset annorum viginti, ob summam humanitatem ab una Thebarum civitate Christiana, hospitibus exhibita etiam gentilibus (quæ Oxyrinchus putatur) excitatus in amorem Christianæ religionis, eam se amplexurum professus est. Hic Pachomius hospitale construxit in portu Romano.*

Et ex Baronio Tomo v. ad Annum cccc. *Accepimus, quod Fabiola prima Romæ infirmorum hospitale erexerit, in quo egrotantes de platcis, ac corrupta languoribus atque inedia miserorum membra fovet, ut S. Hieronymus tradit*
Epi-

Epistola xxx : cui etiam Epistola II.
T. I. inter corporis virtutes enumerantur, peregrinorum susceptio, & defensio pauperum.

Iotichius primus hospitalarius celebratur à Clarissimo Iuriconsulto Lapo de Castelliono, in Tractatu de hospitalitate, Tom. III.

Celebres hospitalitatis sectatores Martha & Maria Magdalena, quæ sæpius Christum hospitem habuere. Aliæque sacræ mulieres, B. Virginis sociæ. Cultores S. Apostoli, & discipuli Domini, cæterique Christiani primi ævi, qui invicem summa charitate hospitabantur. Non enim veteres Christi fideles fuerunt soliti mendicare.

Constantinus tandem, Imperator Magnus, postquam Christo nomen dedisset, omnia pietatis munera magnifice exercuit. Templà plurima mira majestate & pretiosis donariis onusta extruxit : hospitales domus pro recipiendis peregrinis ædificavit : Et in Concilio Romano, quod ipso præ-

præsente cum Helena matre Silvester Summus Pontifex habuit, sancitum est, ut redditus Ecclesiæ in quatuor partes dividerentur. Quarum una cederet Pontifici, altera Presbyteris, Diaconis & Clero; tertia Templorum & Ecclesiarum reparationi: quarta pauperibus, infirmis, & peregrinis. Hinc præceptum Clericis, ut sint hospitales; Hieronymus Papæ Damaso scribit: *Quidquid habent Clerici, pauperum est, & domus illorum omnibus debent esse communes, & quod ipsi Clerici susceptioni peregrinorum & hospitum invigilare & studere debent.*

Et quid quæso effecit summus ille Imperator, dum Urbis Romanæ majestatem Byzantium transtulit, illam Summo Pontifici cedens, nisi quod viro hospiti & fere extraneo, ad apicem Ecclesiæ divinitus evecto, Imperium pro liberali hospitio magnifice concesserit? Munificentiam Principis in extruendis xenodochiis celebrant Orientalis Imperii historiæ. Eandemque
viam

viam instituisse Pulcheriam Theodosii sororem, Placillam Theodosii uxorem abunde testatur historiæ compendio Georgius Cedrenus, scriptor suarum rerum satis diligens. In immensum cresceret opus, si omnia Xenodochia, aliaque pietatis opera, peregrinorum commodis à Principibus extracta, enumerarentur.

Libet hic è multis hospitalitatis exemplis pauca è Sanctorum Patrum vitis in unum conferre. De Monachis in Nitria commorantibus Rufinus Aquilejensis presbyter: *Vbi peregrinos fratres advenire senserunt, continuo velut examen apum, singuli quique ex suis cellulis prouunt, atque obviam nobis lato cursu & festina alacritate contendunt, portantes secum quamplurimi ipsorum urceos aquæ, & panes, secundum quod Propheta corripiens quosdam dicit: Quia non existis filiis Israel obviam cum pane & aqua. Tunc deinde susceptos nos adducunt ad Ecclesiam, lavant pedes, & singuli quique linteis, quibus utebantur, abstergunt.* De

De Abraamo Theodoretus Cyri Episcopus narrat : *Advenientibus hospitibus erat & totus paratus , egregius autem & selectus panis eis offerebatur , & vinum odoriferum , piscesque & olera , & quaecumque sunt eis conjuncta. Quin etiam ipse quoque meridie assidebat convivantibus , eorum quæ apponebantur partes unicuique offerens : & dans unicuique calices , & jubens bibere , & eum qui erat ejusdem secum nominis imitans , Patriarcham inquam , qui ministrabat quidem hospitibus , sed non simul convivabatur.*

Sulpitius & Cassianus narrant de Monacho in Syria , qui ante constitutam horam peregrinos se reficere coëgit : Percontantibus illis , cur ante consuetam refectionis horam prandere eos cogeret , respondisse : *Ieiunium fratres semper est mecum , vos autem continuo dimissurus mecum jugiter tenere non potero.* Item alterum Monachum , qui nusquam solus escam sumere solitus erat , referunt. Celebratur pariter Theo-

Theodori Patriarchæ Hierosolymitani in hospitem benignitas à Ioanne Moscho.

Primum nempe vitæ Monasticæ præceptum erat obedientia Prælato, peregrino hospitalitas exhibenda: immo hospitalitas erat ipsa charitatis regula. Frater quidam venit ad solitarium (ex Græco incerto interprete Pelagio) & cum egrederetur ab eo dixit: *Ignosce mihi, Abbas, quia impedivi regulam tuam. Ille respondit & dixit ei, mea regula est, ut recipiam te in hospitalitate, & cum pace dimittam.* Immo Anachoretæ in eremis degentes advenientem exceperunt sine jejunii obligatione: *Venerunt aliquando duo fratres ad quemdam senem: consuetudo autem erat seni, non manducare quotidie. Qui cum vidisset fratres, gaudens suscepit eos, & dixit, jejunium suam mercedem habet.*

Sic Moises Abbas, quum in ipsa hebdomada ante Paschatis ferias accederent fratres quidam ex Ægypto, paravit

ravit eis modicum pulmentum, & cum vidissent vicini fumum, dixerunt Clericis Ecclesiæ, *Ecce Moses solvit mandatum, & coxit apud se pulmentum.* Mitto innumera hujus vescendi exempla de Sanctissimis illis Anachoretis. Sed memoria dignum pro coronide sit id, quod Ruffinus de hospitalitate Oxyrinchæ civitatis in Thebaïde narrat. *Ipsi quoque Magistratus & principales Civitatis, & reliqui cives studiose per singulas portas statuunt, qui observent, ut sicubi apparuerit peregrinus, aut pauper, certatim ad eum, qui præoccupaverit, adductus, quæ sunt necessaria consequatur.*

C A P. XXVII.

*Posterioris ævi apud quasdam
nationes hospitalitas re-
censetur.*

SEd ne prisca tantum miremur, nostris quoque temporibus nemo negaverit, apud fideles Christi cultores, atque in primis Ecclesiasticos Primates, cæterosque Principes omnia antiquæ hospitalitatis jura servari ac vigere. Nec dictu facile, num majori usquam studio exerceatur, quam Romæ in peregrinos, Religionis voto accedentes, cum omni anni tempore, tum præcipue imminentibus Sacrosanctæ Resurrectionis Domini Christi feriis, quarum veneratione frequentiores affluunt ad Urbem advenæ. Ære publico variis in locis ii excipiuntur, ad ædem nempe S. Ioannis Lateranensis, ac Divi Spiritus; sed majori nunquam & splendidiori apparatu, quam in celebri S. Trinitatis Xenodochio: ubi è
Reli-

Religiosis primi, Summoque Pontifici sanguine juncti, peregrinorum commodis quocumque ministerio strenue invigilant, etiam sese ad pedum lotionem demittentes, præeunte nonnumquam Summo Pontifice. Horum exemplo Principes pari studio omnia pietatis officia in hospites exercent. Nec inferiore charitate id præstant matronæ, natalibus clarissimæ, recipiendo cujuscumque sortis feminas, quibus summa pietate, & insigni cultus apparatu ampla destinata sunt hospitia. Ecclesiæ insuper omnes Nationales Germanorum, Gallorum, Hispanorum, & aliorum, suos cives excipiunt, & per aliquot dies alunt. Adco Romæ in excipiendis hospitibus cum magnificentia certat pietas: immo magna Christianæ Religionis ratio in ejusmodi exercitia sese jam diffudit per universam Italiam, Principumque ingenio, ac magnificentia crevit, ut communi sententia veterum Græcorum, ac Romanorum, alia-

aliarumque nationum exempla excedat. Quippe occurrunt passim per Italiæ oras xenodochia in viis, in oppidis, in urbibus, publicis impensis, & privatim piorum hominum testamento extructa, & facultatibus aucta, maximeque superioribus seculis. Vt de aliis fileam. Patavii xenodochia olim quadraginta quinque summa religione aperta legimus, vero conditoris sui Antenoris exemplo, quem hospitalitatis eximiæ cultorem accepimus. Adeo Patavini hospites amplecti consueverunt, ut Caroli V. Imperatoris tempore Bononiæ in museo Achillini aureis literis scriptum videret Ludovicus Pasinus, Medicus clarissimus. PADVA LÆTA, GENTE REPLETA. VERVM PADVA ALIOS NVTRIT, SVOS DEVO-RAT. Quod commune aliis urbibus Provinciæ, in quibus adhuc rémanet nescio quid Gothicum, vel Longobardicum, nec raro civibus exteri præferuntur. Vicentini tamen palmam
ferunt

ferunt præ cæteris , qui suorum non immemores , omni laudabili hospitalitate florent. Illuc enim accedentes summa comitate quoscumque literatos , aut virtute aliqua viros celebres excipiunt , & apud se retinent , eisque symbola certatim mittunt. Insignis etiam hospitalitas viget in tota Histria , cui desunt cauponæ. De qua nos fufius in Historia ejus Provinciæ.

Mitto Italos Principes opes suas in hospitibus recipiendis profundere. Quo splendore in primis Serenissima Venetorum Respublica facile primas tenet , dum à suis majoribus edocta sic omnia hospitalitatis jura præstat , ut in his tuendis servandisque non minima Patrum cura versetur , ne quid pompæ , aut majestati desit , in edendis spectaculis , largitionibus , muneribusque amplissimis , quibus magnatum animi conciliantur , Regumque & Principum favor stabilitur , si quando Principes advenæ excipiendi : sed in hac Vrbe in primis conspicua est

I

singu-

singularis omnium in pauperes pietas & munificentia. Senatores nempe primi ordinis xenodochiis præfunt, ea vigilantia, ut urbs Veneta vere peregrinorum hospitium, egentium receptaculum, & communis omnium adventantium patria perhibeatur.

Longum nimis foret, quosvis civitatum mores omnes recensere. Vnam tamen non prætermittam; pulcherriam quippe omnique laude dignam Cefenæ urbis in recipiendis hospitibus consuetudinem. Cum enim olim publicorum diversoriorum nullus pene heic esset usus, singuli illius civitatis Patres, quamprimum hospitem conspexissent, in domum suam excepere, tanta hospitalitatis contentione, ut sæpe res à rixis ad conflictum veniret. Decretum itaque, quomodo hospites exciperentur. Erecta enim fuit in foro columna, in cujus ambitu fixi erant tot annuli ferrei, notis distincti, quot essent nobiles familiæ; cautumque fuit tol-
lendæ

lendæ controversiæ causa, ut ad cuius annulum alligasset hospes equum, in ejus domum diverteret. Hollandarius auctor in Prodro-mo Nobilitatis. In quam rem plura Cl. Vir Fortunius Licetus, in Patavino Gymnasio primarius Medicinæ Theoricæ Professor, Libro de Annulis.

Viri eruditi Angelici Aprosii indicio, amœna est, dignaque posterorum memoria, Illustrissimæ Spinularum familiæ origi-natio, Episcopi Augustini Iustiniani Annalium Genuensium Lib. II. ubi narrat anno MCII. Guidum, filium Belli, Vicecomitis, primum Spinulæ cognomen fuisse nactum, cum hospitibus frequentioribus liberaliter exceptis, varii generis vina promi juberet. *Spina* enim Italis dolii siphunculus est, & *spinolare* Liguribus est vinum è doliis haurire. Hac igitur antiquis gentilitiis insignibus, nempe tesserulis XXVIII. albis & rubris simul junctis instrumentum illud insigni hospitalitatis exemplo accessit. Quem

196 I. P. T O M A S I N V S
majorum morem secuti ejusdem Cla-
rissimæ familiæ posterī.

C A P. XXVIII.

Hospitum discedentium ritus.

Commune erat apud cultiores
gentes, læto animo hospites ex-
cipere, & ægre dimittere. Sed & di-
scedentibus hospitibus in viam cibi
dabantur. Ita dimittitur à Nestore.
Lib. III. Odyss. Telemachus. Ver-
tit hoc amicissimus noster Ioannes Ar-
golus.

*Conda dedit mulier panem Bacchiq̃ue
liquorem,
Atque cibos, comedunt Reges quos
rite beati.*

Dulciaria præterea dabantur, præci-
pue pueris, quibus ipsi demulcentur.
Homerus ἐγὼ δ' ὅππῃ μείλισσα δώσω πολλὰ μέλα.
Dulciaria ego quidem multa dabo. De
qua re Scholiastes Apollonii Rhodii
Lib. III. sic πέλανοι, πέμπκαλα bellaria,
mattyæ; unde mazapanis *marsapane*,
cupe-

cupediæ unde *Cupeta* dulciarium, quo Natalis Domini diebus vescimur, buccellatus panis, *buccellai*, ξυρὸς ἄπλο à Græcis dictus. Hinc Scholiastes ad primam Eclogam Theocriti, & Didymus ad β Odyss. ibique Eustathius, de more vescendi veterum eleganter, quamvis ad cibos militares sive Lacedæmoniorum ea prolata sint, neque ad omnium veterum & Romanorum usum omnino trahenda patet explicatione ἀκροατοῦ apud Scholiastem Theocriti. Dabantur etiam alia munera nobiliora. Menelaus Crateram argenteam discedenti Telemacho hisce verbis obtulit :

*Ecce tibi cratera dabo, est argenteus
ille*

*Totus & aurato suffusus labra metallo
Vulcani labor, atque dedit quem ma-
ximus Heros.*

Sidonius mihi Rex. &c.

Sic etiam Helena illi munus suum ita Latine tradit :

*Sic ea dicebat manibus peplumque te-
nebat:*

*Hoc tibi care puer dona dabo pignus
amoris*

*Fida Helena, quem nupta sibi, cum
venerit hora*

*Ipsa feret quondam, interea sepone pa-
rentis*

*In thalamo, felixque mihi tua tecta re-
vise,*

*Inque lares latos patriamque revertere
terram.*

Aureum cantharum Deum Mater so-
rori suæ Deæ Syriæ hospitale munus
obtulit, Apuleio teste Metam. Lib. 1x.

Nero Claudius Tyridati Armeniæ
Regi abeunti contulit sestertium mil-
lies; nimirum quinquagies centena
millia Carolinorum, ex supputatione
Adriani Junii.

Item cum dimittebantur hospites
ipsis ~~xiuæ~~ tradebantur, quæ proprie A-
pophoreta Martiali, quod retro fer-
rentur, nempe domum. Xenia enim
com-

communia discumbentibus in hospitio. Sic Martialis Librum XIII. XENIA inscribit, quæ non solum hospitibus, sed etiam amicis dabantur, qui sæpe conjunguntur. Ita Cicero pro S. Roscio Amerino: *Fama & vita innocentis ab hospitibus amicisque paternis defenditur.* Martialis igitur, quia res mittendæ decrant, disticha conscripsit, quæ loco xeniorum & suis ipse amicis miteret, & ipsis mittenda suaderet,

—— *Hospitibus pro munere disticha mittas.*

Erant etiam quædam præcepta, quæ discedentibus dabantur, sive ad utilitatem, sive ad honoris speciem conferentia, xenia Græcis dicta. Puta cum discedenti amico, ut sibi caveret à vitio aliquo injungeretur: & prudentiores saltem dicebant: TV MEMOR ESTO MEI. Exemplum habes de veris narrationibus apud Lucianum, ubi ipsi à Minoë tria præcepta observanda memoriæ mandantur.

Exemplum habes in Medea Euripidis apud ipsius Scholiastem, ubi discedentem Iasonem Medea, sicut Neopron adnotat, *ξενικός* salutaribus minis admonet. Nec inusitatum fuisse videtur Scriptoribus Lectori sui memoriam insinuare. Ita namque in clausula Alexipharmacorum Nicander interpretis Latini verbis : *Nicandri Poëtae memor sis : sic fiet, ut Hospitalis Iovis legi non renitare.* Nec alia de causa inventi à Germanis, qui virtuti literisque operantes peregrinantur, libelli in quibus magnorum virorum symbola, ac veluti amicitiae tesseras reportant.

Discedentibus etiam tabellam hospitalitatis dabant, quam si alteram in ingressu ostenderant, iis pariter novam in veteris amicitiae renovacionem conferebant. Locus est præclarus in Medea Euripidis citatus à Scholiaste.

Hodie frequens & communis usus est discedentibus viris claris, vel Legatis,
ac

ac Oratoribus Principes munera dare. Idem liberalitatis honor primum apud Summum Pontificem adolevit, qui non solum cuilibet Prælato sacras reliquias Sanctorum, ac numismata aurea, sed Oratoribus & Principibus, ac Illustrissimis mulieribus Romanis accedentibus, pretiosa munera donat.

Nec minus privati viri discedentibus amicis xenia tribuunt; item annulos, & suas imagines donant, viaticumque pro itinere porrigunt.

Si quem vero contracti hospitii poenitisset, renunciare hospitium solebat, ne hospitii jus violaret. Sic in Verrem Act. iv. *Itaque vehementer iste Sthenio infensus, hospitium ei renunciat.*

Si quis autem jus hospitii violabat, tesseram hospitalem confregisse dicebatur. Plautus in Cistel.

*Abi quare ubi iurijurando tuo satis
sit subsidii,*

Hic apud nos jam Alcesimarche confregisti tesseram.

* Restabat alia hospitum discedentium tessera cuius notitiam ex suppeditante Gregorio Turonense, Chisletius in anastasi Childerici Regi, & nos suppleendis quæ hic desiderabantur ex Chisletio exhibemus.

In abacu, inquit, Antiquariorum frequens est media magnitudinis nummus ex ære flavo vel nigro, qui exhibet Augusti Caesaris & M. Agrippa aversa mutuo capita: in postica autem parte Crocodilum, animal Nilo familiare, palma arbori alligatum. Signavit illud COLONIA Gallia Narbonensis NEMAVSVS utriusque Principis honori. post Egyptum captam. Nummorum ejusmodi partes dimidia dextra, qua Augusti caput referunt, reperta sunt Roma, cum illic ageret amicus noster Clarissimus Menetrius, qui eam vocabat Arrhas, nulla adjecta explicatione; binisque donavit fratrem meum Philippum Chisletium, Abbatem Balernensem, flava una, nigraque altera: qui & tertiam accepit (itidem nigram, sed sinistram, Agrippæ capite signatam, & in hoc Belgio repertam) à Carolo Brooman cive Bruxellense, Rei antiquaria apprimè studioso. Nummum divisum hic exhibeo, usurpatum mea sententia, pro Arrhalone, sive tessera inter amicos absentes, & longe distitos.

Amicitiam enim quæ est amicorum conjunctio, locus non dirimit. Qui manebat Roma, partem dextram servadat Augusti capite signatam: qui peregre proficiscebatur, sinistram cum Agrippæ effigie deferbat: quod existimaret Gentilis vetustas. L A R E S D. E O S defunctorum animas esse, qui quæ opera fecissent in vita, eadem mortui tuerentur. & paulo post. Sperabat ergo amicus, qui Roma manebat, Augustali vultus, ut domestici Laris cultu, amicum abeuntem in profectione sua felicem fore: ac se vicissim fortunatum peregrinator, quod Agrippa imaginem ut L A R E M V I A L E M secum gestaret ac coleret. Sic ut nummus ille bipertitus quadam esset amoris arrha, per quam corda absentium amicorum longe dissita mutui complexus desiderio alerentur.

CAP. XXIX.

*De mercenaria hospitalitate : ubi
de Caupona, Taberna, Sta-
bulo, & Diversorio.*

Ratione excipiendi hospites gra-
tuita jam satis perspecta , non-
nulla breviter de mercenaria dicen-
da , quam veteribus fuisse in usu sa-
tis constat. Cic. Lib. 1. de Divina-
tione : *Cum duo quidam Arcades fami-
liares iter una facerent , & Megaram
venissent , alterum ad cauponem diver-
tisse , ad hospitem alterum : qui ut cœnati
quiescerent , concubia nocte visum esse
in somnis ei , qui erat in hospitio , illum
alterum orare , ut subveniret , quod sibi
à caupone interitus pararetur.* Certi
enim homines lucri causa viatores
quosvis pro mercede excipiunt ; illis-
que tecti solius usum , vel etiam ali-
menta præbent. Hi à Latinis caupo-
nes , sive copones dicuntur. Alii so-
lum panem sine vino. Apud Cice-
ronem

ronem in Pisoniana *copa* videntur: *Panis & vinum de propola, & de copa.* Quod sic exponendum est: *Panis de propola, vinum de copa.* Sed in veteribus glossis *propola* sunt tabernarii, id est copones, qui *propola* apud Lucillum omnes sunt coctores qui aliquid promercale habent. Sicuti Macellarii, qui veluti publici coqui in foro carnes vendebant; à laniis differentes, qui crudas tantum venales habere soliti. De his Phædrus:

Pendere ad Lanium quidam vidit simium

Inter reliquas merces atque olsonia.

Caupona idem cum taberna, quæ teste Isidoro, erant ædiculæ plebeiorum, parvæ & simplices in vicis, asseribus & tabulis clausæ; unde & tabernarii dicuntur, qui iis assistunt. Videntur autem tabernæ etiam omnibus opificibus & negociatoribus suæ: de Copona nunquam mentio. Est enim cella vinaria, attamen frequens eadem

est taberna pro copona. Virgilius in
Copa :

Ebria famosa saltat lasciva taberna.

Ergo taberna eadem cum caupona.
Illud tamen magis generale nomen,
quam istud.

Pro diversorio etiam caupona usur-
patur apud Horatium Epistolarum.
Libro I.

*Sed neque, qui Capua Romam petit,
imbre lutoque*

Aspersus, volet in caupona vivere.

Diversorium locus est ubi viatores di-
vertunt. Aliqui putant fuisse dictum,
quod ex diversis viis eo conveniatur.
Cicero de Senectute : *Ex vita ista di-
scedo, tanquam ex hospitio, non tan-
quam ex domo. Commorandi enim na-
tura nobis diversorium, non habitandi de-
dit.* Diversari etiam est manere apud
aliquem hospitii jure, vel alio modo;
& diversor is, qui diversatur. Quod
quidem vel est publicum, ut taberna
meritoria, vel privatum.

Ali-

Aliquando inter tabernam & diverforia erat differentia : aliquando confunduntur. Nam & tabernæ plerumque viatores & adventores excipiunt : diverforia vinum vendunt civibus. Quin Latini pariter Cauponas & diverforia pro iisdem habent. Suetonius diverforias tabernas appellat in Nerone , quas copæ exercerent : *Quoties Ostiam Tiberi deflueret , aut Bajanum sinum præternavigaret , disposita per littora & ripas diverforia tabernæ parabantur , insignes ganeæ , & matronarum institorio copas imitantium , atque hinc inde hortantium ut appelleret.* Sic legendum illum locum Clarissimus Virorum Claudius Salmasius de Usuris putat. Nam vulgo est, *insignes ganeæ.*

Diverforiis adjectum erat stabulum, quod erat receptaculum equorum & jumentorum , quod etiam pro caupona & hospitio accipitur, à stando. Apulejus Lib. 1. *Ego vero , quod primum ingressui stabulum conspiciatus sum , accessi , de quadam anu caupona illico percontor.*

contor. Sed proprie animalium locus, qui semper cauponis & tabernis erat proximus. Quo modo aliqui explicanda verba D. Lucæ censent de B. Virgine cap. 11. *In stabulo eum reclinauit, quia locus in diversorio non erat ipsis.* Quod *Præsepium* reddit vetus Interpres pro *stabulo*, ut Græcum *φάτν* pro eodem. Cum igitur non esset locus præ nimia multitudine divertentium in ipso diversorio, peperit Christum Maria, fasciis involvit, & reclinavit in stabulo diversorii, quo jumenta accipi solebant. Hinc à stabulo stabularii famuli, qui stabulo præfunt.

Antiquitus vero tam apud Græcos, quam apud Romanos cauponariam exercere ignominiosum fuisse, passim ex auctoribus constat. Hujus artis auctores Lydos tradunt, à quibus etiam alcxæ, tesserarum, atque pilæ lusum deducunt, qui quidem in tabernis illis mercenariis maxime viget. Hinc Plato Lib. 11. de Legibus eâ interdicat
cives

cives suos, Plutarchus 11. Probl. Symposiac. XIX. Italos caupones pravitatis & avaritiæ arguit. Sed horum mores hic perstringere non est locus.

Nostris temporibus iis nihil frequentius. Hinc undique tabernæ & caupones, sed diversæ: aliæ in Gallia, aliæ in Germania, aliæ in Belgio & Anglia: splendidæ enim & nobiliores sunt eæ, quæ in itinere Romano, & sub dominio Summi Pontificis, tumque Magni Ducis Florentiæ, ubi etiam statuta mercede hospites, & equi sine cauponæ querimonia excipiuntur, signis ad discrimen ubique præfixis, quibus viatores, earum memores, illuc redeuntes denuo invitentur.

CAP. XXX.

De supremo erga hospites officio.

Nihil religiosius apud Romanos, quam eorum sepulchra, quæ veluti sacra habebantur, in quibus fere semper vetitum erat alios condi. Singulos singulis tumulis reponi apud eos permansit consuetudo, quam ab Atheniensibus usurpatam ferunt. Postea mos adolevit, ut singulæ familiæ suos tumulos insignes haberent, qui locus conditorium vocabatur. Vidi Romæ in Vineâ nobilissimi Viri Joannis Baptistæ Casalii, ad viam Appiam, subterraneum conditorium, sive Hypogæum dealbatum & crustatum, in quo plurimæ concavitates in muro, & in unaquaque earum extabant duæ, vel tres ollæ fictiles, muro affixæ, repletæ cineribus, & ossibus semiustis, cum tabella trium palmorum inscripta, prohibente ne exteræ familiæ hic conderentur.

L. HO-

L. HOSTILIUS. FORTVNATUS. SIBI. ET
HOSTILIÆ. IANVARIÆ. FILIÆ. ITEM
LIBERTIS. LIBERTABVSQ. SVIS
POSTERISQ. EORVM. FECIT
EXTERÆ. FAMILIÆ. ADITVS. NON
DATVR. NEC. IVRE. QVIS. IN. HOC
MONVMENTO. OLLAS. EMET

Nec juxta sepulchrum novum propius
sexaginta pedes invito domino ædes
admoveere licebat, eaque inviolabilia
habita, nec præscribi poterant, nec usu
capi, sicut nec publica. Si quis tamen
ossa cineresque in alienum sepulchrum
deferret, illa cruere loci dominus, &
sine Pontificum decreto alio transferre
non poterat. Ulpiani hoc est in *L. Ossa.*
viii. in princ. ff. de Relig. & sumpti-
bus funerum.

Legimus autem cujusdam monu-
mentum in pavimento Basilicæ Late-
ranensis, in quo auctor jubebat, ut si
quis EXTERVM CORPVS
INFERRE VOLVERIT, da-
ret Reipublicæ Ostiensi quædam se-
stertia.

ET.

.....

 ET. PORTENS. Q. Q. IMMQUA
 BISELLIARI.....FECIT. SIBI
 ET. AVRELIAE VICTORINAE.....
 CONIVGI. ET. FILIIS. SVIS
 ET LIBERTIS..
 LIBERTAB. POSTERISQ. EORVM
 IN. HOC. AVTEM. MONVMENTO
 QVISQVE. EXTERVM. CORPVS. INFERRE
 VOLVERIT. DABIT. REIPVBLICAE
 OSTIENS, S. H. L. M. N. IN FRON. P. L.
 IN AGRO. P. LXXIS,

Nec magis Romanos erga hospites defunctos suprema animi pietas destituit, cum etiã publica monumenta pauperibus & servis, ubi condi poterant, ædificarent.

Plura nempe monumenta hospitibus benemerentibus posita legimus. E quibus libet hic duo recensere. Primum Tarraconæ videtur.

D. M.

T. COR.... F....
DELEGATVS. VII. G
P. F. STIP. XXIIII
VIX. ANN. LVII..
FECIT.....
ALLIA. PARALI..
HENIS.....
HOSPITI. B....

Alterum ibidem, ex Verdesii schedis.

D. M.

VAL. ATTICO. R. F.
COS. LEG. XII. G
P. FE. STIP. XXIIII
VIXIT. ANNIS. XLI
FECIT. AELIA. PAR
THENIS. HOSPITI
BENEMERENTI

Quod

Quod munus utique per omnia tempora usitatum, etiam apud nostros viget. Patavii ad D. Laurentii ædem in marmore monumentum extat, quod Dominicus Molinus, Senator amplissimus, FRANCISCI, Serenissimi, dum hæc scribimus, Reipublicæ Venetæ Ducis frater, Laurentio Pignorio Amico & Hospiti posuit.

D. O. M.

L A V R E N T I O P I G N O R I O
P R I M V M P A R O C H O
D E I N D È T A R V I S I I C A N O N I C O
P I E T A T E A C M O R V M S A N C T I T A T E
S P E C T A T I S S I M O
V E R O C A N D O R I S E T P V D O R I S E X E M P L O
L I T E R A R V M O M N I V M
C V M G R A V I O R V M T V M P O L I T I O R V M
P E R I T I S S I M O
P E N I T I O R I S A N T I Q V I T A T I S N O N M I N V S
C E R T O Q V A M C V R I O S O I N D A G A T O R I
P A T R I A E A M I C O R V M E T S V I I P S I V S
M E M O R I A E
L V C V L E N T I S S I M I S S C R I P T I O N I B V S
P R O P A G A T O R I
M V S A R V M D E N I Q V E E T G R A T I A R V M
C O R C V L O E T O C E L L O
D O M I N I C V S M O L I N V S S E N . V E N .
A M I C O A C H O S P I T I
C A R I S S I M O E T I V C V N D I S S . P .
O B . A N N . M D C X X X I . I D I B . I V N I I
V I X I T A N N . L I X . M E N S . V I I I .

Idem

Idem mos veterum in milites bello defunctos. Lacedæmonii, dum contra Messenios pugnant, ne milites qui bello ceciderant, insepulti manerent, tesseras in brachiis, insculptis nominibus, habuere. Apud Athenienses singulæ tribus singulas habuere arcas, in quibus cadavera & dispersas reliquias militum suæ cuique tribui inquisita colligerent, & postquam in publicis sepulchris illa condidissent, ne essent inhonorati, insigni testimonio pietatis in defunctos, solemni oratione eorum laudes recenscebantur.

Hoc autem loco non extra rem quaeri poterit, cur Judæi triginta argenteis, quos reddidit Judas Iscariotes, emerint agrum figuli, in sepulturam peregrinorum? Quia, cum essent precium sanguinis, eos in Corbona, vel Gazophylacio inter dona Dei recondi nefas erat Principibus & Sacerdotibus, inito propterea ab iis consilio statuerunt, ut emeretur illis ager figuli, quo peregrini, qui in urbe è vita discedebant

debant sepulchroque carebant, in illo sepelirentur. Sub velo nempe typi significatur, precium sanguinis Christi, non Iudæis indigenis, sed peregrinis, id est gentibus in eum credituris, profuturum esse.

Optime Aloysius Novarinus in Matth. cap. xxvii. *Fraudulenter Principes Sacerdotum cogitaverant, & decreverant illius pecuniæ summam in vilissimæ & abjectissimæ rei usum expendere, in sepulturam scilicet militum aliorumque pauperum, & ignobilium gentilium, atque hac ratione Christi memoriam ad necem empti, & suam ipsorum impietatem emptione sepulturæ sepelire. Sed aliter Dei providentia factum, Ager quippe ille emptus, æternum monumentum factus est sceleris ipsorum. Si in corbonam pecuniam immisissent, non ita manifesta res facta fuisset; nunc vero prædio empto ad posteros rem universam vel aliud cogitantes transmiserunt, ut hinc cogitaremus, ægre celari Sacerdotum & Principum scelera posse.*

Mirum est quod de hoc agro scribunt Brocardus, Nicephorus, Bredembachius, Saligniacus, & ex iis Adricomius in descriptione Hierusalem n. 216. pag. 173. *Cum iussu Imperatricis Helena de hoc agro, quantum terra plures naves capere poterant, Romam auectum, ac juxta montem Vaticanum in eum locum exoneratum sit, quem incolae Campum Sanctum vocitant, licet calum mutarit, eandem tamen retinere vim quotidiana experientia docet. Romanos enim respuens, sola peregrinorum corpora ad sepulturam admittit: quorum etiam hic omnem carnis substantiam intra viginti quatuor horas prorsus consumit, ossibus tantum residuis.*

C A P. XXXI.

De Inhospitalite.

Sicut hospitalitate nihil est juri divino, naturali, atque gentium, convenientius, nihil cum universis civibus, vel singulis hominibus gloriosius, ornatus, jucundius; ita inhospitalitate nihil est tetrius & immanius; nihil legi divinæ atque naturali magis contrarium & inimicum; nihil quod & universæ civitati, & singulis hominibus majus apud mortales odium & invidiam, majoremque ignominiam atque dedecus pariat. Non defuere tamen, qui ferarum more, non hominum, ab omni humanitate alieni erant, ut non benigne hospites ad mensam admitterent, sed mensæ apponerent. Dial. 2. Cæsar. In Hesperiiis regionibus ultra Indos quidam habitant, qui hospites devorant, & advenas interficientes, comedunt. Huc facit illud Theocriti

Scholiaſt. Idyll. I. ubi, dum explicat quid ſit *τελινία τῷ Λυτίρῳ*, nempe Lytierſis cantus, hanc affert hiftoriam. Litierſes Celænas Phrygiæ habitabat, Midæ filius nothus, hic cum eſſet agricola, hoſpitio, atque cantu tranſeuntes excipiebat, atque metere ſecum coge-
bat; nocte vero amputatis ipſorum capitibus cantilenas ad truncos canebat. Hercules poſtea monſtrum occidit, cadaverque projecit in Mæandrum, ex quo Phrygii meſſores adhuc Herculem laudantes, ut optimum meſſorem celebrant cantu, quem Apollodorus cantionem eſſe metentium ait. In lamentationibus enim cantus quemadmodum Ialemus, in hymnis Iulus, à quibus genera cantionum appellavêre; ita & cantilena metentium Lytierſis ob id cauſæ eſt nuncupata.

Notantur Lacones ex eo, quia expellebant hoſpites; unde *Laconizare* pro hoſpites rejicere, proverbium extortum eſt. Cicero in ſuis Inveſtivis in
Ver-

Verrem , inter alia crimina illi sæpe hospitii violationem exprobrat. Ut in *Actione ultima.* Num te ejus lacryma, num senectus , num hospitii jus atque nomen à scelere aliquam ad partem humanitatis revocare potuit ? Sed quid ego hospitii jura in hac tam immani bellua commemoro , qui *Sthenium Termitanum*, hospitem suum , cujus domum per hospitium exhaustit & exinanivit , absentem in reos retulerit , causa indicta , capite damnaverit , ab eo nunc hospitiorum jura atque officia quaramus ?

Barbarum semper , nocere hospitibus , colligit in Euripidis *Hecubam* Scholiastes : *Vobis barbaris insitum forrasse hospites cadere ; nobis vero Stellinis Græcis , impium est*, ubi nota *Trojanos* dici *Stellinos*, atque ita quodammodo *Græcos* : loquitur enim *Hecuba* contra *Polymnestorem* , qui *Thrax* ; & *Thraces* proprie barbari ; unde illud *Horatii*, *Lib. III. Carm. ode. xx.*

Ac pede barbaro lustratam Rhodopen.
barbaro, hoc est Thracio.

Quantum Thraces fuerint inhospitales, ostendunt Polymnestor, Diomedes, Busris, Scythæ. Nec Homero exempla desunt.

Massagetæ, populi Scythici in Asia, ultra mare Caspium, infestissimi sunt hospitibus. Neque enim cum vicinis populis ullam servant amicitiam, ex Strabone Lib. 6.

Proustes cogebat hospites super lectum aliquem ascendere, quo si longiores fuissent, pars supereminens amputabatur, qui vero breviores, distendebantur: à qua re etiam nomen illi inditum putant. Plutarchus in Theeo.

Imprecationes vero plures, in eos qui peregrinos injuriis afficiunt, leguntur in Homero, & præsertim sub persona Menelai adversus Alexandrum ingratum hospitem.

*Iuppiter rex da ulcisci, qui me prius
injuria affecit*

No-

*Nobilem Alexandrum, & meis sub
manibus doma,*

*Ut aliquis timeat & posterorum homi-
num*

*Hospitem injuria afficere, qui amici-
tiam præbuerit.*

Apud Livium Decad. iv. Lib. ix.
Annibal cum se à Prusia, Rege Bithy-
niæ, hospite suo, nefarie proditum
animadvertissêt, execratus in regnum
caputque Prusiæ, & hospitales Deos
violatæ ab eo fidei testes invocans,
poculum veneni, quo sibi mortem
conscivit, exhausit.

Pœna eorum, qui peregrinos tecto
arcerent, apud Suecos fuit, si idoneis
testibus ter hospitium negasse aliquis
eorum fuisset convictus, illius ædes
subjectis ignibus comburebantur: ut
ædibus propriis juste privaretur, qui
earum usum aliis inhumanissime de-
negasset. Immo fuerunt apud an-
tiquos nonnullæ domus scelestæ,
quas non licuit amplius habitare, post-

quam ibi violata essent hospitia. Notati sunt insigniter, qui penuriæ & necessitatis tempore peregrinos ab urbe excludebant. D. Ambrosius Lib. III. offic. cap. VII. Bethlehematicæ gentes ob inhospitalitatem graves & atroces, teste D. Hieronymo, pœnas dederunt, illorum infantibus ab Herode trucidatis.

Lacedæmonii verberibus expellebant hospites, indicio Aristophanis in Avibus, citante Suida. Ex legibus enim Lycurgi exteros non admittebant ad jus civitatis. Ita Thebani. Quin etiam Spartianis peregrinos adire non licuit, quod eorum commercia vitarent: quare Dirinoxeni, quasi fallentes hospitem, dicti sunt. Sed ipsis etiam peregrinari vetitum erat. Tyræum tamen poëtam Lacedæmonii civitate donarunt, contra instituta majorum. Quod ideo factum Pausanias ait, ne quando illis objici posset, quod peregrino Duce usi fuissent. Solon vero Atheniensibus in suis legibus de-

decrevit, quod præter eos, qui sacra & genus, aut stirpem antiquissimam haberent, jus civitatis nulli peregrino, nisi ei qui aut perpetuo exilio patria pulsus esset, aut alicujus artis causa jure penatibus & domo Athenas commigrasset. Nec Atheniensium ullus Megaram pedem inferre potuit.

Moscovitæ quoque nostris temporibus hospites indignis modis habent, immo legatos satis arcte. Omnium quippe mortalium sunt suspiciosissimi. *Britannos hospitibus feros* vocat Horatius Carminum lib. III. Od. IV. At nihil hodie ista gente amabilius. Tanta culturæ vis est, qua literæ animos ceteroquin feros emolliunt.

Hospites apud Tauros immolabantur, ut refert Origenes Lib. II. Periar-
chon. & præsertim Dianæ, teste eodem in Celsum Lib. v.

Pœnis, si quis vi tempestatis, aut hostium impetu ad eorum littora applicuisset, intra quintum diem abire cogebatur. apud Indos triduo.

Philostratus in vita Apollonii Lib. II.
cap. XI.

Carthaginenses exteros adeo exos habebant, ut qui in Sardiniam, aut ad Herculis columnas adnavigasset, mari demergeretur, si credendum Straboni Lib. XVI.

Scythæ peregrinos insectabantur, & quod inhumanum est, eos immolabant, ex Herodoto Lib. IV. & Strabone Lib. VII. qui de Scythotauris idem perhibet.

Gamphasantes, in intimis Libyæ oris, adeo hominum commercia fugere, ut nullis è peregrino misceri sinant, Plinius Lib. V. c. VI. autor est.

Seres, cœtus & congressus hominum fugiunt, ut etiam rerum precia oculis æstimantes sua tradant, & aliena non emant, arbitrati jura civium cum peregrinis communicari non oportere. Solinus cap. LIII.

Apud Busirim & Cynospolim, alieni & hospites non admittuntur. Idque commune barbaris, ut hospites expellant,

lant, auctoritate Eratosthenis scribit Strabo Lib. VII. Putabant enim eorum societate quasi contagione quadam infici. Nec desunt hodie nationes, quarum cives, suæ Reipublicæ nimis studiosi, peregrinis se abstinere, ne alienis moribus ritibusve incolarum consuetudines inquinarentur.

C A P. XXXII.

Operis Peroratio.

HÆc de hospitalitate & hospitibus, veterum præcipue, quæ ad elegantissimæ tabulæ explicationem è veterum monumentis ad ipsorum mentem, salvis semper S. Romanæ Ecclesiæ decretis, ac meliori Doctorum iudicio, eruere, nostrique ævi consuetudine percensere licuit breviter, inter publica negotia, ea æquitate excipi desidero, ut aliis in re satis perplexa & uberius ingenii & stili materia relinquatur.

F I N I S.

K 6

I N

I N D E X

Eorum, qui laudantur, illustrantur,
emendantur, ac defenduntur.

A.

A <i>Bulensis.</i>	146. 155
<i>Achilles Maffens.</i>	24
<i>Acilius Placidus.</i>	4
<i>Adricomius.</i>	218
<i>Ælianus.</i>	82. 169
<i>Æschines.</i>	74. 85
<i>Allatius (Leo.)</i>	85. 174
<i>D. Ambrosius.</i>	60. 154. 156. 181. 224.
<i>Ammianus Marcellinus.</i>	149
<i>Angelonus (Franciscus.)</i>	117
<i>Angelicus Aprosius.</i>	195
<i>Antonius Augustinus.</i>	18. 98. 114
<i>Apollodorus.</i>	220
<i>Apollonii Rhodii Scholiastes.</i>	55. 196
<i>B. Apollonius.</i>	49. 50
<i>Appianus.</i>	103
<i>Apulejus.</i>	38. 47. 198. 207
<i>Argolus (Ioannes.)</i>	196. 174
<i>Aristophanes.</i>	224
<i>Arruntius Stella.</i>	4. 13. 15
	<i>Athe-</i>

I N D E X.

<i>Athenæus.</i>	64. 134. 135. 136. 143. 162. 163. 164
<i>D. Augustinus.</i>	120. 170. 181
<i>Augustinus Episcopus.</i>	195
<i>Aurelius Imperator.</i>	58
<i>Aurelianus Imperator.</i>	83

B.

B <i>Alduinus.</i>	98
<i>Barberinus (Franciscus.)</i>	1. 2
<i>Barbosa (Augustinus.)</i>	59
<i>Barganus (Hieronymus.)</i>	7
<i>Baronius (Cæsar.)</i>	65. 182. 183
<i>Bendandus.</i>	174
<i>Berigardus.</i>	174
<i>Berisfit Raba Rabinus.</i>	156
<i>D. Bernardus.</i>	62
<i>Boccacius.</i>	125
<i>Bontius (Jacobus.)</i>	180
<i>Bredembachius.</i>	218
<i>Brissonus.</i>	41
<i>Brocardus.</i>	218
<i>Budaus.</i>	28

C.

C <i>Oelius Augustinus Curio.</i>	180
<i>Cælius Rhodiginus.</i>	74
	Ca-

I N D E X.

<i>Cæsarius.</i>	219
<i>Capacius (Iulius Cæsar.)</i>	163
<i>Capitolinus.</i>	120
<i>Cassianus.</i>	187
<i>Cassianus à Puteo.</i>	111
<i>Cassius.</i>	174
<i>Casalius (Ioan. Bapt.)</i>	3. 106. 175. 210
<i>Casaubonus (Isaacus.)</i>	121
<i>Cato.</i>	76
<i>Cedrenus.</i>	104. 186
<i>Celsus.</i>	225
<i>S. Chrysostomus.</i>	32. 46. 146. 153. 155
<i>Chrysologus (Petrus.)</i>	156
<i>Cicero.</i>	26. 28. 29. 30. 31. 38. 41. 43. 44. 48. 60. 167. 199. 201. 204. 206. 220
<i>Clemens Alexandrinus.</i>	140
<i>Codex Theodosianus.</i>	98
<i>Columella.</i>	76
<i>Constantinus Harmenopolus.</i>	121
<i>Contareus (Simon.)</i>	67
<i>Cotunius.</i>	174
<i>Crantzius.</i>	178

D	D.	
<i>Amianus Petrus.</i>	154. 157	
	<i>Del-</i>	

I N D E X.

<i>Delrius (Martinus.)</i>	119
<i>Didymus.</i>	75. 94. 197
<i>Diodorus.</i>	169
<i>Dion.</i>	100. 102. 110. 151
<i>Dionysius Areopagita.</i>	126
<i>Dionysius Carthusianus.</i>	146
<i>Dionysius Halicarnassens.</i>	55. 144
<i>Dithmarus Blefkenius.</i>	171
<i>Domannus.</i>	67

E.

E <i>Unapius Sardinianus.</i>	148
<i>Euripides.</i>	125
<i>Euripidis Scholiastes.</i>	106. 200. 221
<i>Eustathius.</i>	74. 197
<i>Eutropius.</i>	151
<i>Exodus.</i>	147

F.

F <i>Errarius (Octavius.)</i>	175
<i>Festus.</i>	167
<i>Fronto.</i>	4

G.

G <i>Abriel Bisciola.</i>	182
<i>Gaddius (Iacobus.)</i>	174
<i>Galeotus.</i>	174
<i>Galvanus (Ioannes.)</i>	110
<i>Gellius</i>	

I N D E X.

<i>Gellius.</i>	21. 105. 141
<i>Genesis.</i>	147. 154. 155. 156
<i>Georgevitius (Barthol.)</i>	176
<i>Georgius Gualterus.</i>	91
<i>Glossa vetus.</i>	205
<i>Goltzius.</i>	15
<i>Gothofredus (Franciscus.)</i>	3
<i>Grammatici veteres.</i>	125
<i>Gruterus.</i>	5. 6. 15. 17. 165
<i>Guagninus.</i>	179
<i>Gualdus.</i>	120
<i>Gutherius.</i>	100

H.

H <i>Adrianus Gulhelmus.</i>	17
H <i>Hegius (Benedictus.)</i>	91
<i>Heraclides.</i>	141. 161. 163
<i>Hercules comes S. Bonifacii.</i>	68
<i>Herodotus.</i>	148. 150. 226
<i>D. Hieronymus.</i>	183. 185. 224
<i>Hirtius Pansa.</i>	45. 103
<i>Hollandarius.</i>	195
<i>Holstenius (Lucas.)</i>	116. 126. 174
<i>Homerus.</i>	34. 35. 38. 39. 40. 46. 53. 54. 55. 57. 72. 77. 80. 94. 128. 140. 143. 144. 160. 196. 222
<i>Hora-</i>	

I N D E X.

Horatius. 29. 72. 131. 138. 139. 168.
206. 221. 225

Hyginus. 36

I.

Ioannes Moschus. 188

Ignatius. 148

Ioannes Magnus. 172. 177

Job. 157

Isidorus. 79. 95. 102. 122. 205

Iulius Cæsar. 15. 44. 129

Iulius Pollux. 121

Iunius (Hadrianus.) 198

Iustinus. 144

Iuvenalis. 47. 54. 76. 95

L.

Lætantius. 85

Læpus de Castelliono. 184

Lampridius. 118

Leo Africanus. 66

Liber Tobia. 157

Licetus. 175. 195

Lipsius. 67. 100. 135

Livius. 31. 43. 64. 81. 101. 128. 223

Lucanus. 16

D. Lucas. 146. 147. 182. 208

Lucia-

I N D E X.

<i>Lucianus.</i>	<u>45. 66. 199</u>
<i>Lucillus.</i>	205
<i>L. Octavius.</i>	<u>73</u>
<i>Lucretius.</i>	<u>101. 106</u>
<i>Ludovicus Pasinus.</i>	<u>192</u>

M.

M <i>Achabaorum libri.</i>	<u>22. 40</u>
<i>Macrobius.</i>	102
<i>Majolus.</i>	<u>67</u>
<i>Marcus Polus.</i>	<u>66. 144. 179</u>
<i>Marinus (L. Iulius.)</i>	<u>4. 13</u>
<i>Martialis.</i>	<u>13. 14. 51. 72. 77. 82. 109.</u>
	<u>119. 198</u>
<i>Massurius Sabinus.</i>	<u>141</u>
<i>D. Matthæus.</i>	<u>217</u>
<i>Maximus Planudes.</i>	<u>89</u>
<i>Merula.</i>	<u>76</u>
<i>Minucius Felix.</i>	<u>47</u>
<i>Molinus (Dominicus.)</i>	<u>214</u>
<i>Molinus (Franciscus.)</i>	<u>214</u>

N.

N <i>Annius (Petrus.)</i>	<u>144</u>
<i>Nardius.</i>	<u>174</u>
<i>Naudæus (Gabriel.)</i>	<u>173</u>
<i>Nicander.</i>	200

Nice-

I N D E X.

Nicephorus.	<u>148.</u> 218
Nicius.	175
Novarinus (<i>Aloysius.</i>)	<u>175.</u> 217
Numeri.	158

O.

O Laus Magnus.	178
Origenes.	<u>157.</u> 225
Ovidius.	<u>30. 39. 46. 119.</u> 138
Oudanus (<i>Ioachim.</i>)	<u>98</u>

P.

P Anvinus.	15
S. Paulinus.	<u>156.</u> 181
D. Paulus.	<u>29. 46. 59. 62. 146.</u> 148
Paulus <i>L. C.</i>	100
Pausanias.	<u>41. 42. 68.</u> 224
Pelagius.	188
Persius.	29. 95
Petrarcha.	125
Petronius.	<u>53.</u> 135
Phædrus.	205
Philostatus.	<u>105.</u> 226
Pignorius.	<u>5.</u> 100
Pindari Scholiastes.	<u>41.</u> 42
Pindarus.	80
Plato.	<u>33. 36. 63. 139.</u> 208
	<i>Plan-</i>

I N D E X.

<i>Plautus.</i>	<u>33.37.90.123.124.131.201</u>
<i>Plinius major.</i>	<u>50.88.139.226</u>
<i>Plinius Iunior.</i>	19
<i>Plinius Valerianus.</i>	88
<i>Plutarchus.</i>	<u>38.104.137.149.150.</u> <u>167.209.222</u>
<i>Polybius.</i>	102
<i>Pomponius.</i>	105
<i>Pomponius Bassus.</i>	<u>4.5.</u> 18
<i>Pomponius Mela.</i>	<u>143</u>
<i>Pona.</i> <u>174.</u>	<i>Pontanus.</i> 60
<i>Procopius.</i> <u>65.</u>	<i>Propertius.</i> <u>139</u>
<i>Pulmannus.</i>	<u>16</u>

Q.

Q <i>Varengus.</i>	<u>174</u>
---------------------------	------------

R.

R <i>Odolphus Gualterus.</i>	121
<i>Regum libri.</i>	<u>146.157</u>
<i>Rhodius (Ioannes.)</i>	<u>88.99.111.175</u>
<i>Rubeus (Octavius.)</i>	7
<i>Ruffinus.</i>	<u>186.189</u>

S.

S <i>Aligniacus.</i>	218
<i>Sallustius.</i>	<u>167</u>
	<i>Sal-</i>

I N D E X.

<i>Salmasius.</i>	<u>98.</u> <u>207</u>
<i>Scioppius.</i>	<u>174</u>
<i>Scribonius Largus.</i>	<u>125</u>
<i>Seneca Philosophus.</i>	<u>41.</u> <u>58.</u> <u>77.</u> <u>125.</u> <u>134</u>
<i>Servius.</i>	<u>48.</u> <u>102.</u> <u>103</u>
<i>Sidonius Apollinaris.</i>	<u>138</u>
<i>Sigonius.</i> <u>15.</u>	<i>Smetius.</i> <u>127</u>
<i>Solinus.</i> <u>226.</u>	<i>Solon.</i> <u>224</u>
<i>Sophoclis Scholiastes.</i>	<u>130</u>
<i>Statius.</i>	<u>101</u>
<i>Stuchius.</i>	<u>172</u>
<i>Strabo.</i>	<u>222.</u> <u>226.</u> <u>227</u>
<i>Suetonius.</i>	<u>13.</u> <u>25.</u> <u>103.</u> <u>104.</u> <u>134.</u> <u>149.</u> <u>150.</u> <u>151.</u> <u>207</u>
<i>Suidas.</i>	<u>26.</u> <u>32.</u> <u>224</u>
<i>Sulpitius.</i>	<u>187</u>
<i>Symmachus.</i>	<u>26.</u> <u>64</u>

T.

T <i>Acitus.</i>	<u>13.</u> <u>47.</u> <u>48.</u> <u>108.</u> <u>136.</u> <u>166.</u> <u>170</u>
<i>Taurelius.</i> <u>174.</u>	<i>Terentius.</i> <u>29.</u> <u>124</u>
<i>Theocrii Scholiastes.</i>	<u>219</u>
<i>Theodoretus.</i>	<u>187</u>
<i>Theophilaetus.</i>	<u>146</u>
<i>Tibullus.</i>	<u>77</u>

Toma-

I N D E X.

<i>Tomasinus.</i>	<u>42.</u> <u>50</u>
<i>Turnebus.</i>	<u>24.</u> <u>104</u>

V.

V <i>Alerius Maximus.</i>	<u>81.</u> <u>150</u>
<i>Varro.</i>	<u>109.</u> <u>167</u>
<i>Vegetius.</i>	<u>102.</u> <u>103.</u> <u>104</u>
<i>L. Veratius Libertus.</i>	<u>127</u>
<i>Veslingius.</i>	<u>71.</u> <u>175</u>
<i>Virgilius.</i>	<u>30.</u> <u>35.</u> <u>36.</u> <u>38.</u> <u>48.</u> <u>53.</u> <u>56.</u> <u>74.</u> <u>79.</u> <u>101.</u> <u>103.</u> <u>134.</u> <u>142.</u> <u>206</u>
<i>Vita Patrum.</i>	<u>49</u>
<i>Vitruvius.</i>	<u>31.</u> <u>64.</u> <u>87.</u> <u>89</u>
<i>Vlpianus.</i>	<u>211</u>
<i>Vopiscus.</i>	<u>58.</u> <u>82.</u> <u>83.</u> <u>98.</u> <u>104</u>
<i>Vulfinii.</i>	<u>17</u>
<i>Urbanus VIII.</i>	<u>1.</u> <u>107</u>
<i>Ursinus (Fulvius.)</i>	<u>5.</u> <u>15.</u> <u>114</u>

W	W.	
<i>Ormius (Olaus.)</i>		<u>108</u>
	X.	

X <i>Enophon.</i>	<u>103.</u> <u>149.</u> <u>163</u>
<i>Xylander Guljelmus.</i>	<u>167</u>

Z.

Z <i>Agarollus.</i>	<u>73</u>
<i>Zanchus.</i>	<u>167</u>

IN-

I N D E X

RERVM, AC VERBORVM.

A.

A Brahami Patriarchæ hospitalitas.	154
Abrahæ tabernaculum figere quid sit.	153
<i>αβραημ τὸν πατριάρχην.</i>	138
Accubitus veterum.	131
Accubitus veterum expressus.	132. 135
Achillini museum.	192
Acragantinorum tabula hospitalis.	92
Actio. Agere.	26
Adoratio hospitem.	47
Ærarium publicum olim Romæ.	86
Æolus, convivii species.	163
Ager figuli peregrinorum sepulturæ paratus.	216
Alex inventores.	208
Amicitia symbolum sal.	74
Anachoretarum hospitalitas.	49
Anchora pro caduceo Indis.	105
Annulus hospitii symbolum.	125
Apisa civitas.	11
Apollo Theoxenius.	42
Apophoreta.	82. 198
Aquam præbere quid sit.	72
temperare ignibus.	ibid.
Aram tenere. Ara se tueri.	54
<i>ἀρα τὸν ξηρὸν.</i>	197
Aves jus hospitale servant.	58
<i>αἰνῶν τῶν.</i>	

I N D E X

<i>ἀνδρείον.</i>	64
<i>αἰσχράλ.</i> pro tessera hospitali.	<i>ibid.</i>
B.	

B Alnea gratuita.	73
Balnea hospitibus exhibita.	<u>143. 144</u>
Basia jactare.	47
Pomponius Bassus Trajano gratus.	19
Belgæ hospitales.	172
<i>Bolle,</i>	101
Britanni hospitales.	225
<i>Buccellai.</i>	197

C.

C Æsaris tessera.	103
Calabri hospitales.	168
Campus Sanctus.	218
Canere ad myrtum.	140
Castor & Pollux hospitales.	41
Cauponæ.	32
Caupo. Copo.	204
Caupona, diversorium.	206
Cauponariam exercere turpe.	208
Caupones Itali notantur.	<u>209</u>
Cantus convivii.	<u>139. 140</u>
Cava.	<u>180</u>
Cellulæ hospitales.	<u>181</u>
Cesenæ urbis mira hospitalitas.	<u>194</u>
Chinæ regni hospitia.	<u>66</u>
Christianorum hospitalitas.	<u>181. 182</u>
<i>Clarissimi Viri</i> titulus.	<u>19</u>
Clientela.	<u>21</u>

Colo-

I N D E X.

Coloniæ duplices.	21
Copis, cœna.	162
Comitorum tessera.	109
Conditorium.	210
Convivalis tessera.	118
Consules ordinarii, & suffecti.	15
Contractuum formula.	21
Constantini Imperatoris liberalitas.	184
Coronæ convivarum.	135
Cretensium hospitalitas.	64
Cretenses hospitales.	161
Cubiculum hospitale.	64
Cubus.	102
Cupeta.	196
Curia contractibus dicata.	13
Cyri majoris tessera.	103

D.

D	Ecimæ Judæorum.	158
	Dextram tangere.	48
	porrigere. 49. injicere alicui.	ibid.
	Dextra symbolum hospitalitatis.	35. 48. 108
	Diversoria.	32
	Diversorium. 206. publicum, aut privatum.	ibid.
	Diversari.	ibid.
	Dii viales.	42
	Dii hospites.	46
	Dona hospitalia, coronæ.	137
	Dorixeni.	162

L

Dii

I N D E X.

Dii hospitales.	<u>42</u>
Dulciaria hospitibus ante abitum data.	<u>196</u>
Duoviri.	<u>23. 25</u>

E.

E Cheneus Heros.	<u>54</u>
Ecclesiæ bona in quatuor partes diuisa.	<u>185</u>
Eleatri.	<u>134</u>
Episcoporum hospitalitas.	<u>59</u>

F.

F Abrorum Præfecti Brixia.	<u>12</u>
Ferentini.	<u>17</u>
Fercula coronata.	<u>134</u>
Ferculorum nomina & signa.	<u>135</u>
Fessæ oppidi Xenodochia.	<u>66</u>
Flagello venerari populum.	<u>48</u>
<i>Foresterie.</i>	<u>68</u>
Fritillus antiquorum.	<u>120</u>
Frons genio sacra:	<u>150</u>
Frumentaria tessera.	<u>95</u>
Frumenti largitio.	<i>ibid.</i>
Fulmina hospitalia.	<u>41</u>
Fuscina cum palma.	<u>111</u>

G.

G Alli hospitales.	<u>169</u>
Gedeon hospitalis.	<u>156</u>
Genua tangere.	<u>50. 53. 149</u>
Germanorum propinatio.	<u>74</u>
hospitalitas.	<u>69. 170</u>
Gillæ Agrigentini hospitalitas.	<u>61</u>
Gladiatorii ludi tessera.	<u>111. 112. 115.</u>

Glo-

I N D E X.

Globuli.	102. 110
Gothi hospitales.	176
Corneliæ Gracch. hospitalitas.	167
Græcorum hospitalitas.	159
H.	
H Elvetiorum hospitalitas.	172
Herodes cur infantes occiderit.	224
Histriæ hospitalitas.	193
Hospitium quid.	28. 29. 36
Hospes.	29. 30
Hospita.	32
Hospites quomodo excepti.	51
Hospites supplices in foco.	53
Hospitum beneficentia patriæ præponitur.	55
Hospitale jus præfertur sanguini.	56
H ospitia publica.	61
Hospitalis & Hospitale.	63
Hospitalia.	31. 63
H ospitia Cl. Virorum imaginibus ornata.	68
Hospitum monumenta.	68. 69
Hospitum exceptio.	71
Hospitii locus elegantior.	75. 76
Hospitalitas gratuita, mercenaria.	204
Hospitalitas Romana.	2. 164
Hospitalitas.	28
<i>Hospitium fecit. 8. 11. fecerunt.</i>	9. 10
Hospitium quid.	26
Hospitium majus.	11
Hospitalis & hospitalitas.	31. 32
eadem laudata.	ibid.

I N D E X.

Hospitalitas Diomedis & Glauci.	<u>34</u>
Hospitii jus inter populos.	35
in hospitium venire.	<u>36</u>
in hospitium & honorem recipere.	<i>ibid.</i>
Hospites Seythis Dii.	<u>48</u>
Hospites domestici, incogniti.	<u>51</u>
& hi quadruplices.	52
Hospitalis tessera.	105
cum hostibus servatum jus hospitalita-	
tis.	<u>162</u>
Hospitia.	31
Hospitia publica & privata.	<u>164</u>
Hospitalitatis lex.	<u>178</u>
Hospitium sorte præbetur.	180
Hospitibus discedentibus munera data.	<u>197</u>
Hospitium renunciare.	201
Hospitia Italiæ.	209
Horti dicati hospitibus.	<u>76</u>
Hostes etiam benigne accepti.	<u>85</u>
Hostis peregrinus, ab hostiando.	<u>167</u>

I.

I Alemus.	220
I D. S. C.	<u>17</u>
Imagines amicis datæ.	125
Imagines Imperatorum adorare.	<u>47</u>
Imperator indulgentissimus.	<u>19</u>
Imperatores adorati.	<u>150.</u> <u>151</u>
Imperatores Romani advenæ.	<u>167</u>
Inhospitalitas Hesperiorum.	219
Inhospitalitatis pœna.	223. <u>224</u>

I N D E X.

Inhospitalitas diversarum nationum. 219.
& seqq.

Indi hospitaless. 179

Instei. 6. Instejus. 23

Islandorum hospitalitas. 171

cultus. *ibid.*

Italiæ Xenodochia. 192

Italorum Principum hospitalitas. 193

Iudæorum mira hospitalitas. 158. 159

Ius hospitii. 58

Iustinianus hospitale instaurat. 65

Iusjurandum per salem & panem. 88

Iulus. 220

Iupiter hospitalis. 31. 37. 161

& hospes. 32

K.

Κάλαμος & Καλάμη tessera. 24

Κύβη. 102

L.

L Acedæmoniorum hospitalitas. 162

Laconizare. 220

Lanii. 205. Lares. 42

Lavatio gratuita hospitum. 73

Lauria. 80. Lecti. 142

Legati quomodo excepti. 52. 78

verbenis coronati. 79

divertebant ad Saturni ædem. 86

Legati poculis invitati. 82. 83

Leonis Imperatoris dictum Eulogio Philo-

sopho. 98

L 3

Lo-

Locus convivii dignior.	142
Loth hospitalis.	156
Lotio manuum ac pedum.	130
Lotio pedum.	143. 144
L. Arruntius Stella Patavinus.	13
Consulatus.	ibid.
Ludis insignibus Præfectus.	13
Ludis solemnibus hospites excipiebantur.	55
Lusoria tessera.	119
Lytieris cantus.	220
M.	
M Acellarii.	205
Magistratus hospitibus delatus.	162
Manu venerari, salutare.	48
Manlius Martialis.	113
Massagetæ inhospitales.	222
Melitæorum tabula <u>hospitalis.</u>	93
Melitenesium hospitalitas.	163
Mensæ.	131
Mensæ hospitales.	161
Mensa Iovis hospitalis.	ibid.
Mercurii ædis curia.	17
Mercurius negotiator.	ibid.
Metentium cantus.	220
Militaris tessera. 101. duplex.	102
diversorum <u>Principum.</u>	103. 104
Militum tesserae in brachiis.	216
Minerva hospitalis.	41
Monumentum Laurentii Pignorii.	215
Moscovitæ olim hospitales.	179
Mosco-	

Moscovitæ hodie inhospitales.	218
Municipiorum duo genera.	21
Municipes qui.	ibid.

N.

N Avis harenaria.	16
Negotiariæ tessera.	121
Norvegiarum hospitalitas.	171
Nummi Iano bifronte, & prora signati.	84
Nummus Nervæ.	96. 97
Maximini.	96
Nummaria tessera.	100

O.

O Rca.	120
Orientalium populorum Xenodochia.	67
Oscula labrata.	47
Oscula jacere.	47
Osculum hospitibus datum.	147. 152
Osculum pectoris. 148. manuum, genuum, vestium, capitis, frontis.	149
pedum.	150
Oxyrinchæ civitatis hospitalitas.	189

P.

P Acis osculum.	151
Panis gradilis.	96
Parochus.	160
Patavinorum hospitalitas.	192
Patriciorum Venerorum osculandi mos.	152
Patronum cooptaverunt.	8. 9
P A X T E C V M.	151
Pedum lotio.	49

I N D E X.

Pilomusus Pereli.	111
Pilulæ.	102
Pincernæ.	134
Pinacotheca.	29
Potestas Patavinus.	162
Prætor, Urbanus, Peregrinus.	165
Præsepium, pro Stabulo.	228
Propolæ.	205
Purpuram Principis tangere.	47
περταίνειν σίφανον.	53
πλατεῖον tessera.	102

<u>Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C.</u>	20
R.	

R Amum prætere.	53
Rebecca hospitalis.	158
Reges adorati.	151
Romæ præconium.	1. 164
Romanorum cum Hebræis foedus.	21
cum aliis populis hospitii jus.	35. 36
Romanorum singularis hospitalitas.	80. 81.
	190
<i>Rompere la paglia.</i>	94
Ruri hospitia.	76
Rude donari quid sit.	114
Rudis quid sit.	ibid.

S.

S Al & vinum in mensa primas tenent.	74
Saleres contractæ.	ibid.
Sal mensis facer.	88

Salo-

I N D E X.

Salomon hospitalis.	158
S. Samsonis hospitale.	64. 65
Sedilia hospitalia.	161
<i>Sepulchra Romanorum.</i>	210
Sepulturæ hospitum.	<i>ibid.</i>
Septentrionalium hospitalitas.	177. 178
Siagitanus Senatus.	10
Sinopensium hospitalitas.	163
Σκολίων.	140
Spartiani Dirinoxeni.	224
Spectaculorum tesserae.	110. 111
Sphæria.	102
Sphærulæ.	110
<i>Spina.</i>	195
<i>Spinolare.</i>	<i>ibid.</i>
Spinulæ familiæ hospitalitas.	<i>ibid.</i>
Stellini, Trojani.	221
Structor.	134
Suedorum hospitalitas.	176
Supplicandi ritus.	53. 54
Symbola.	52
Symbola diversa.	123
Symbolum.	121
pro pecunia.	122
Symbolum pro pacto, ac tessera.	<i>ibid.</i>
Symbolum imago genere masculino.	123. 126
Symbolum signum rerum occultarum.	126
Symbolum augurium.	<i>ibid.</i>
Symbolum convivale.	<i>ibid.</i>
Symbolum hospiti datum.	125
L 5	Ta-

I N D E X.

T.

T Abula Hospitalis.	<u>4. 6. 200</u>
restituta.	<u>6. 7</u>
Tabella ænea Gothofredorum.	<u>2. 4. 12</u>
Tabulæ hospitales geminæ.	<u>91</u>
Tabernæ.	<u>205</u>
Tabernarii.	<i>ibid.</i>
Tabernæ diversoriæ.	<u>207</u>
<i>Taglia.</i> Talca.	<u>94</u>
Talus pro tessera hospitali.	<u>106</u>
Templa Romæ extra urbem ædificata.	<u>87</u>
Tesseram hospitalem fecerunt.	<u>23</u>
Tessera.	<u>37. 52</u>
Tesserarum varia genera.	<u>94</u>
Tessera hospitalis.	<u>90. 91</u>
Tessera amatoris.	<u>108. 112</u>
Tessera lusoria.	<u>94</u>
Tessera, i. talus.	<u>94</u>
Tessera sacrorum.	<u>116</u>
Tessera Paganica.	<u>127</u>
Tesserarii.	<u>102</u>
Tesseræ mutæ duplices.	<u>104</u>
Tesseræ hospitales geminatæ.	<u>91</u>
Tesseræ species.	<i>ibid.</i>
Tesseræ antiquorum delineatæ.	<u>99. 102. 107</u>
	<u>113. 115. 118</u>
Tesseram frangere.	<u>201</u>
<i>Thee</i> potus.	<u>179</u>
Theoxenia.	<u>41</u>
Thracius pro barbaro.	<u>222</u>
	<i>The-</i>

I N D E X.

Themetra civitas Africae.	<u>8</u>
Thule, Islandia.	<u>171</u>
Tigurinorum hospitalitas.	<u>172</u>
Timiligenſis Senatus.	<u>9</u>
Tobiæ hospitalitas.	<u>157</u>
Trajanus.	<u>4. 19</u>
Trajanus primus inter Imperatores exte- rus.	<u>166</u>
Triclinia.	<u>131</u>
lectus triclinii.	<u>131. 142</u>
Trojani dicti Stellini.	<u>221</u>
Turcarum xenodochia.	<u>176</u>
Turcici Imperatoris munificentia in Lega- tos.	<u>83</u>

V.

V Aletudinarium Romæ primum.	<u>183</u>
Henrici Valeſſii Galliae Regis monu- mentum.	<u>69</u>
Valentinianus & Valens panem largiti.	<u>98</u>
Venus hospitalis.	<u>41</u>
Veneris templum extra urbem.	<u>87</u>
Venetorum hospitalitas.	<u>193. 194</u>
Vestis hospiti parata.	<u>74</u>
V. F. P.	<u>18</u>
VNIBERSVS.	<u>23</u>
Vicentini hospitales.	<u>192. 193</u>
Vicus Tufcus unde ortus.	<u>56</u>
Vinum honorarium.	<u>79</u>
Virgula erotica.	<u>108. 112</u>
Vnctio hospitem.	<u>71. 144</u>

I N D E X.

Vota ad genua Deorum. 50

W.

W Andali hospitales. 177

Westphaliæ & Saxonix inferioris ho-
spitia. 67

X.

X ^{εινικόν.} 26

^{ξενισμός.} 41

Xenia. 30. 82. 90. 198

Xenia, præcepta. 199

Xenia discumbentibus communia. 198. 199

Xenodochia. 32. 64

Xenoparchi. 163

^{ξυλήφισ.} 102

F I N I S.

AOA 2675555

A 22.

